

P
ME

1/2015

PRAWO

Mediów Elektronicznych

Akta stanu cywilnego w prawie cywilnym
i postępowaniu cywilnym
Jacek Gotaczyński

Nowy model uzasadnienia wyroku w procesie
cywilnym
Kinga Flaga-Gieruszyńska
Aleksandra Klich

Internetowa publikacja orzeczeń sądowych
– zagadnienia wybrane
Krzysztof Kapelczak
Michał Pieróg

Podpis elektroniczny dla kierownika USC
Sylvia Kotecka

Elektroniczne potwierdzenie odbioru
Anna Zalesińska

Wykorzystanie aktów stanu cywilnego
w postępowaniach przed organami
administracji publicznej
Katarzyna Tomaszewska

RADA PROGRAMOWA:

dr *Wojciech Wiewiórowski*
dr *Grzegorz Sibiga*
adw. *Xawery Konarski*
prof. *Włodzimierz Gromski*
prof. *Krzysztof Wójtowicz*
prof. *Grażyna Szpor*
prof. *Ryszard Jaworski*
adw. *Rafał Dębowski*
r.pr. *Włodzimierz Chróścik*
SNSA *Jacek Czaja*
prof. *Andreas Wiebe*

www.ksiegarnia.beck.pl

Cena 59 zł (w tym 5% VAT)

Szanowni Państwo,

z przyjemnością przedstawiam pierwszy w 2015 r. numer półrocznika naukowego Prawo Mediów Elektronicznych. Tak jak poprzednie numery, również i ten został poświęcony zagadnieniom prawnym mającym związek z nowymi technologiami. Od tego wydania rozpoczyna się także współpraca Uniwersytetu Wrocławskiego i działającego w ramach Wydziału Prawa, Administracji i Ekonomii Centrum Badań Problemów Prawnych i Ekonomicznych Komunikacji Elektronicznej z Wydawnictwem C.H.Beck.

Proponujemy współpracę i publikacje swoich artykułów, glos czy recenzji wszystkim tym autorom, którzy podejmują tematykę wpływu nowych technologii na prawo prywatne lub publiczne. Czasopismo ma bowiem charakter interdyscyplinarny i nie ogranicza się do jednej gałęzi prawa.

Bieżące wydanie zawiera opracowania dotyczące prawa o aktach stanu cywilnego i informatyzacji tego rejestru. Zamieszczamy także teksty poruszające problematykę postępowania cywilnego na temat: elektronicznego potwierdzenia odbioru korespondencji, nowego modelu uzasadnienia wyroku w postępowaniu cywilnym i elektronicznych czynnościach procesowych i sądowych na Litwie. Ponadto prezentujemy Państwu artykuły odnoszące się do kwestii dostępu do informacji publicznej (internetowa publikacja orzeczeń sądowych) oraz prawa autorskiego (licencje Creative Commons 3), jak też prawa karnego (ochrona wirtualnych obiektów w prawie karnym).

Zachęcam do lektury

prof. dr hab. *Jacek Gołaczyński*
(redaktor naczelny)

Spis treści

Akta stanu cywilnego w prawie cywilnym i postępowaniu cywilnym prof. dr hab. <i>Jacek Gołaczyński</i>	3
Nowy model uzasadnienia wyroku w procesie cywilnym dr hab. <i>Kinga Flaga-Gieruszyńska, Aleksandra Klich</i>	8
Internetowa publikacja orzeczeń sądowych – zagadnienia wybrane r.pr. <i>Krzysztof Kapelczak, Michał Pieróg</i>	19
Podpis elektroniczny dla kierownika USC dr <i>Sylwia Kotecka</i>	24
Elektroniczne potwierdzenie odbioru dr <i>Anna Zalesińska</i>	34
Wykorzystanie aktów stanu cywilnego w postępowaniach przed organami administracji publicznej dr <i>Katarzyna Tomaszewska</i>	39
Elektroniczna forma czynności procesowych i sądowych na Litwie Cz. 2 – Postępowanie egzekucyjne, <i>Aleksandra Klich</i>	46
Licencje Creative Commons 3.0 w polskim porządku prawnym oraz ich byt w wirtualnym świecie – wybrane aspekty prywatnoprawne <i>Damian Klimas</i>	53
Ochrona wirtualnych obiektów w prawie karnym <i>Rafał Mikołajczyk</i>	61

P ME

1/2015

Redakcja Półrocznika Naukowego Prawo Mediów Elektronicznych

Redaktor naczelny: prof. dr hab. *Jacek Gołaczyński*, UWr
Sekretarz redakcji dr hab. prof. nadzw. UOp *Dariusz Szostek*
Członek redakcji dr hab. prof. nadzw. UOp *Piotr Stec*

Rada programowa:

dr *Wojciech Wiwiórowski*, UG
dr *Grzegorz Sibiga*, INP PAN
adw. *Xawery Konarski*
dr hab. prof. nadzw. UWr *Włodzimierz Gromski* (przewodniczący)
prof. dr hab. *Krzysztof Wójtowicz*, UWr
dr hab. prof. nadzw. UKSW *Grażyna Szpor*
prof. dr hab. *Ryszard Jaworski*, UWr
adw. *Rafał Dębowski*
r.pr. *Włodzimierz Chróścik*
sędzia *Jacek Czaja*, NSA
prof. dr *Andreas Wiebe*, University of Goettingen

Recenzenci:

dr hab. *Marek Świerczyński*, UKSW
dr hab. prof. nadzw. *Kinga Flaga-Gieruszyńska*, USz
prof. dr hab. *Jacek Górecki*, UŚ w Katowicach
dr hab. prof. nadzw. UMK *Andrzej Adamski*
dr hab. prof. UŁ *Sławomir Cieślak*
prof. *Richard Warner* Ph.D, Chicago – Kent College of Law
dr hab. prof. nadzw. UJ *Ryszard Markiewicz*
prof. em. dr *Wolfgang Kilian*, University of Hannover
dr hab. prof. nadz. UŚ *Kazimierz Zgryzek*

Adres redakcji:

Uniwersytet Wrocławski, Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii,
Centrum Badań Problemów Prawnych i Ekonomicznych
Komunikacji Elektronicznej
ul. Uniwersytecka 22/26, 51-145 Wrocław
e-mail: golaczy@prawo.uni.wroc.pl

Akta stanu cywilnego w prawie cywilnym i postępowaniu cywilnym

prof. dr hab. Jacek Gołaczyński¹

Niniejszy artykuł powstał po konferencji naukowej pt. Informatyzacja usług związanych ze stanem cywilnym, która odbyła się 8.11.2013 r. na Wydziale Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego w ramach realizacji grantu: Obieg dokumentów elektronicznych między sądami a urzędami stanu cywilnego w sprawach z zakresu prawa cywilnego oraz rodzinnego i opiekuńczego². Celem opracowania jest analiza aktów stanu cywilnego w prawie cywilnym i postępowaniu cywilnym.

Uwagi wstępne

W prawie polskim stan cywilny osoby fizycznej określają akty stanu cywilnego, dla których najistotniejszym aktem prawnym jest ustawa z 28.11.2014 r. – Prawo o aktach stanu cywilnego³, która zastąpiła ustawę z 29.9.1986 r. – Prawo o aktach stanu cywilnego⁴. Ustawa ta – zgodnie z jej art. 1 – reguluje zasady i tryb rejestracji stanu cywilnego oraz dokonywania czynności z zakresu rejestracji stanu cywilnego. Dotyczy to zatem spraw związanych z rejestracją urodzeń, małżeństw oraz zgonów, a także dotyczących innych zdarzeń, które mają wpływ na stan cywilny osób. Do spraw związanych z rejestracją urodzeń, małżeństw i zgonów należą przede wszystkim sprawy organizacji urzędów stanu cywilnego, określenie funkcji kierownika urzędu stanu cywilnego, jego kompetencji i w jakiej formie dokonuje swoich czynności. Do zakresu stosowania tej ustawy zalicza się także sprawy samego sporządzania aktów stanu cywilnego i prowadzenia ksiąg stanu cywilnego oraz prostowanie, uzupełnienie i ewentualnie także unieważnienie aktu stanu cywilnego. Ponadto ustawa ta określa zasady wydawania odpisów i zaświadczeń aktów stanu cywilnego oraz szczególne przypadki sporządzania aktów urodzenia i małżeństwa.

System rejestracji ksiąg aktów stanu cywilnego jest oparty na pewnych podstawowych zasadach. Należą do nich: powszechność, prawda obiektywna, terytorialność, jednolitość systemu organów rejestracyjnych, meldunek, zupełność, samowystarczalność aktu oraz ograniczona jawność ksiąg i aktów stanu cywilnego⁵. Trzeba zauważyć, że nie można dokonywać wpisu w księdze aktu stanu cywilnego na podstawie faktów powszechnie znanych, a jedynie na podstawie wniosku⁶.

Prawo o aktach stanu cywilnego jest także powiązane z innymi ustawami, a przede wszystkim z Kodeksami: cywilnym, rodzinnym i opiekuńczym, postępowania cywilnego i administracyjnego. Ponadto należy tu wskazać na ustawę z 6.8.2010 r. o dowodach osobistych⁷ oraz ustawę z 24.9.2010 r. o ewidencji ludności⁸, które zastąpiły dawną

ustawę z 10.4.1974 r. o ewidencji ludności i dowodach osobistych⁹. Istotne znaczenia ma także ustawa z 4.2.2011 r. – Prawo prywatne międzynarodowe¹⁰ oraz ustawa z 17.10.2008 r. o zmianie imienia i nazwiska¹¹. I tak, kierownik urzędu stanu cywilnego na podstawie tych aktów prawnych nabywa kompetencje samodzielne, np. do oceny faktów czy stanu cywilnego osoby fizycznej w zakresie: zdolności prawnej oraz zdolności do czynności prawnych, braku przeszkód do zawarcia małżeństwa, domniemania pochodzenia dziecka od rodziców pozostających w związku małżeńskim. Kierownik urzędu stanu cywilnego może także przyjmować oświadczenia dotyczące stanu cywilnego osób fizycznych, czyli: o zawarciu małżeństwa, o uznaniu ojcostwa, o nadaniu dziecku nieznanego ojca nazwiska matki, o nadaniu dziecku nazwiska męża matki, o powrocie osoby rozwiedzionej do nazwiska, jakie nosiła przed zawarciem związku małżeńskiego, oraz o zmianie imienia dziecka w trybie art. 70 PrAktaSC. Podstawową funkcją kierownika urzędu stanu cywilnego oraz tym samym aktów stanu cywilnego jest rejestracja, zarówno w formie właśnie aktu stanu cywilnego, jak i w formie wzmianki do orzeczeń sądowych, które dotyczą stanu cywilnego osoby fizycznej. Chodzi tu w szczególności o: ustalenie aktu urodzenia dziecka nieznanymi rodzicami, uznanie za zmarłego, stwierdzenie zgonu, ustalenie treści aktu stanu cywilnego w trybie art. 40 PrAktaSC, zaprzeczenie ojcostwa i ustalenie

¹ Uniwersytet Wrocławski, Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii.

² Numer rejestracyjny projektu badawczego: N N110 191340, numer umowy: 1913/B/H03/2011/40, kierownik: prof. dr hab. Jacek Gołaczyński, czas trwania: 30 miesięcy (do 31.12.2013 r.).

³ Dz.U. poz. 1741 ze zm.; dalej jako: PrAktaSC.

⁴ T.jedn.: Dz.U. z 2011 r. Nr 212, poz. 1264 ze zm. – nieobow.

⁵ J. Litwin, Prawo o aktach stanu cywilnego. Komentarz, Warszawa 1961, s. 15.

⁶ E. Pachniewska, [w:] A. Czajkowska, E. Pachniewska, Prawo o aktach stanu cywilnego. Komentarz. Orzecznictwo. Wzory dokumentów i pism, Warszawa 2009, s. 18.

⁷ Dz.U. Nr 167, poz. 1131 ze zm.

⁸ T.jedn.: Dz.U. z 2015 r. poz. 388.

⁹ T.jedn.: Dz.U. z 2006 r. Nr 139, poz. 993 ze zm. – nieobow.

¹⁰ Dz.U. Nr 80, poz. 432 ze zm.

¹¹ Dz.U. Nr 220, poz. 1414.

bezskuteczności uznania ojcostwa, unieważnienie lub rozwiązanie małżeństwa przez rozwód.

Do postępowania w sprawach aktów stanu cywilnego zastosowanie mają z kolei przepisy Kodeksu postępowania cywilnego, wówczas gdy przepisy tej ustawy procesowej tak stanowią. W pozostałych przypadkach zastosowanie będą miały przepisy procedury administracyjnej. Dotyczy to np. kwestii związanych z ustaleniem, kto jest stroną postępowania, wezwań i terminów, postępowania dowodowego, wyłączenia pracownika urzędu, decyzji, postanowień oraz zaświadczeń, a także odwołań, zażaleń, wznowienia postępowania, stwierdzenia nieważności decyzji i postanowień oraz skarg i wniosków.

Rys historyczny

W prawie polskim świecki system rejestracji osób fizycznych jest znany od 1946 r. Od tego czasu obowiązuje rejestracja urodzeń, małżeństw i zgonów w państwowych urzędach stanu cywilnego w formie określonej przepisami o rejestracji tych zdarzeń. Podstawą prawną świeckiej rejestracji stanu cywilnego osób fizycznych był dekret z 25.9.1945 r. – Prawo o aktach stanu cywilnego¹², kolejną – dekret z 8.6.1955 r. – Prawo o aktach stanu cywilnego¹³, a ostatnio ustawa z 29.9.1986 r. – Prawo o aktach stanu cywilnego. Ustawa ta była jednak wielokrotnie zmieniana, przede wszystkim w związku ze zmianami Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego, wejściem w życie Konkordatu, w efekcie reformy administracyjnej kraju oraz zmian wywołanych przystąpieniem Polski do UE. To ostatnie należy rozumieć jako obowiązywanie nowych uregulowań unijnych, a zwłaszcza rozporządzenia Rady (WE) Nr 2201/2003 z 27.11.2003 r. dotyczącego jurysdykcji oraz uznawania i wykonywania orzeczeń w sprawach małżeńskich oraz w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej, uchylającego rozporządzenie (WE) Nr 1347/2000¹⁴. Obecnie obowiązuje już nowa ustawa z 28.11.2014 r. – Prawo o aktach stanu cywilnego.

Stan cywilny

Z punktu widzenia prawa cywilnego istotne znaczenie ma art. 2 PrAktaSC. Stanowi on bowiem, że stanem cywilnym jest sytuacja prawna osoby wyrażona przez cechy indywidualizujące osobę, kształtowana przez zdarzenie naturalne, czynności prawne lub orzeczenia sądów, lub decyzje organów, stwierdzone w akcie stanu cywilnego. Stąd też można powiedzieć, że obecnie ustawodawca wprowadził legalną definicję pojęcia „stan cywilny”. W doktrynie przez to pojęcie rozumie się „sytuację rodzinno-prawną w odniesieniu do małżeństwa: panna, kawaler, żonaty, mężatka, wdowiec, wdowa, rozwiedziona, rozwiedziona”¹⁵. Stan cywilny jest definiowany także jako stan w rodzinie i sytuacja osobista¹⁶. Sytuacja w rodzinie

to także stosunek do innych osób (pokrewieństwo, małżeństwo, powinowactwo), sytuacje osobista zaś to płeć, wiek, imię¹⁷. Od stanu cywilnego należy odróżnić tzw. stan polityczny (*status civitatis*), jako obywatela, który określa relacje osoby względem państwa. Najczęściej przez pojęcie stanu cywilnego rozumie się stosunek osoby do małżeństwa, czyli czy dana osoba pozostaje w związku małżeńskim (kawaler, żonaty, rozwiedziona, wdowiec).

Stan cywilny jest istotny przede wszystkim jednak dla ustalenia praw i obowiązków osoby fizycznej. I tak np. z faktu pokrewieństwa i małżeństwa wynika obowiązek opieki, alimentacji i dziedziczenia. Stan cywilny opiera się zatem na takich zdarzeniach, jak urodzenie dziecka czy śmierć osoby fizycznej (zdarzenia fizyczne), na czynnościach prawnych z zakresu prawa rodzinnego i opiekuńczego (np. zawarcie małżeństwa, uznanie ojcostwa, oświadczenie rodziców o wyborze imienia oraz jego zmiany, o powrocie do nazwiska po rozwiązaniu małżeństwa) oraz na orzeczeniach organów państwowych, zwłaszcza sądów (np. rozwiązanie małżeństwa, unieważnienie małżeństwa, separacje, stwierdzenie zgonu, uznanie za zmarłego, ustalenie ojcostwa, zaprzeczenie ojcostwa, ustaleniu aktu urodzenia dziecka nieznanymi rodzicami). Stan cywilny osoby fizycznej jest ujawniany w akcie stanu cywilnego. Akt ten ma jednak charakter deklaratoryjny, ponieważ jedynie potwierdza istniejący stan cywilny zrekonstruowany na podstawie zdarzeń fizycznych, czynności prawnych czy orzeczeń organów państwowych. Organem obowiązującym do sporządzania aktów stanu cywilnego jest kierownik urzędu stanu cywilnego, który dokonuje tego w formie aktów stanu cywilnego.

Każdy fakt urodzenia dziecka powinien być zgłoszony do właściwego urzędu stanu cywilnego. Chodzi tu o urząd właściwy z uwagi na miejsce urodzenia dziecka (art. 13 ust. 1 PrAktaSC). W sytuacji, gdy urodzenie dziecka nastąpiło w jednostce opieki zdrowotnej, obowiązek zgłoszenia urodzin spoczywa na tej jednostce (art. 54 PrAktaSC). Obowiązek taki ciąży jednak na ojcu lub matce dziecka posiadających pełną zdolność do czynności prawnych. Matka lub ojciec, którzy ukończyli 16 lat, dokonują zgłoszenia urodzenia, jeżeli posiadają ograniczoną zdolność do czynności prawnych. W pozostałych przypadkach zgłoszenia urodzenia dokonuje przedstawiciel ustawowy lub opiekun matki. Zgłoszenia można także dokonać przez pełnomocnika. Zgłoszenia urodzenia dziecka dokonuje się w terminie 21 dni od dnia sporządzenia karty urodzenia, a w przypadku gdy dziecko urodziło się

¹² Dz.U. Nr 48, poz. 272 ze zm. – nieobow.

¹³ Dz.U. Nr 25, poz. 151 ze zm. – nieobow.

¹⁴ Dz.Urz. UE L 338, s. 1–29.

¹⁵ W. Kopański, Słownik mitów i tradycji kultury, Warszawa 1985.

¹⁶ J. Litwin, Prawo o aktach..., s. 15 i nast.; J. Ignatowicz, Stan cywilny i jego ochrona, *Annales UMCS, Lublin 1963, sectio G, t. VI, 4, s. 129.*

¹⁷ J. Litwin, Prawo o aktach..., s. 15 i nast.

martwe – w terminie trzech dni od dnia sporządzenia karty martwego dziecka (art. 55 ust. 1 PrAktaSC)¹⁸.

Akty stanu cywilnego

Przy sporządzaniu aktów stanu cywilnego kierownik powinien zwrócić uwagę, czy osoby zgłaszające zdarzenie wywołujące zmianę stanu cywilnego (np. urodzenie dziecka) oraz składające oświadczenia (czynności prawne), np. o zawarciu związku małżeńskiego, o uznaniu ojcostwa, o nadaniu dziecku nazwiska męża matki, mają zdolność do czynności prawnych. To bowiem na kierowniku urzędu stanu cywilnego ciąży obowiązek ustalenia, czy zachodzą domniemania wynikające z prawa Kodeksu cywilnego czy Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego, np. domniemanie pochodzenia dziecka z małżeństwa, równoczesności śmierci kommorientów. Przyjmuje także oświadczenia o uznaniu ojcostwa dziecka nie pochodzącego z małżeństwa, oświadczenia o nadaniu dziecku nieznanego ojca nazwiska matki jako nazwiska ojca¹⁹.

Oczywiście akty stanu cywilnego mają dynamiczny charakter. Po ich powstaniu mogą i powstają różne sytuacje, które powodują zmianę stanu cywilnego i osoby fizycznej. W szczególności w wyniku składanych oświadczeń (czynności prawnych) o uznaniu ojcostwa, o nadaniu dziecku nazwiska męża matki, o wyborze dla dziecka innego imienia niż wpisane w akcie urodzenia, o nazwisku dziecka, o powrocie osoby rozwiedzionej do nazwiska, które nosiła przed zawarciem małżeństwa. W konsekwencji wydanych orzeczeń sądowych następują także zmiany w stanie cywilnym osób fizycznych: na skutek orzeczenia rozwodu, unieważnienia małżeństwa, zaprzeczenia i ustalenia macierzyństwa, zaprzeczenia lub ustalenia ojcostwa, ustaleniu bezskuteczności uznania ojcostwa, przysposobienia, o unieważnieniu lub sprostowaniu aktu, o unieważnieniu małżeństwa lub jego rozwiązaniu przez rozwód, o uchyleniu lub zmianie postanowienia o uznaniu za zmarłego lub stwierdzeniu zgonu.

W końcu także decyzja administracyjna może wywołać zmianę stanu cywilnego osoby fizycznej. Dotyczy to zmiany imienia lub nazwiska.

Zdolność prawna osoby fizycznej

W zakresie początku zdolności prawnej osoby fizycznej, co ma wpływ na akty stanu cywilnego, nadal jest dyskutowany problem dziecka poczętego i nienarodzonego. Obecnie art. 8 KC stanowi, że każdy człowiek od chwili urodzenia ma zdolność prawną. Przez pojęcie „urodzenie” rozumie się wyjście dziecka z ciała matki, przy czym może dojść do urodzenia dziecka żywego albo martwego. W tym drugim przypadku dziecko nie nabywa zdolności prawnej²⁰. Mimo uchylenia w 1996 r. § 2 art. 8 KC przyjmuje się w doktrynie, że nadal obowiązuje ochrona życia od poczęcia, chociażby

na podstawie obowiązujących Polskę umów międzynarodowych. Jako przykład można podać konwencję rzymską z 4.11.1950 r. o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności²¹ i jej art. 2 ust. 1, gdzie chroni się prawo do życia. Jednak, co należy odnotować, orzecznictwo ETPCz ostrożnie odnosi się do kwestii ochrony życia poczętego z uwagi na różne regulacje w poszczególnych państwach Rady Europy. Szersza natomiast ochrona życia poczętego wynika z Międzynarodowych Paktów Praw Obywatelskich i Politycznych z 19.12.1966 r.²², gdzie deklaruje się jednoznacznie, że każda istota ludzka ma przyrodzone prawo do życia. Prawo to powinno być chronione przez ustawę. Nikt nie może być samowolnie pozbawiony życia. Kategorycznie natomiast chroni życie konwencja z 20.11.1989 r. o prawach dziecka²³. Dziecko jest przedmiotem szczególnej ochrony prawnej zarówno przed urodzeniem, jak i po nim. Pogląd o tym, że dziecko poczęte jest już istotą ludzką, jest często podnoszony w literaturze²⁴.

Obecnie proponuje się dokonać kolejnej zmiany Kodeksu cywilnego przez przyjęcie w art. 9 § 2 i 3 KC, że dziecko poczęte uważano by za narodzone, gdy jest to dla niego korzystne. Jednakże prawa i obowiązki nabywałoby ono, „jeżeli urodzi się żywe”. Postanowienia te nie uchybiałyby przepisom szczególnym, jeżeli te przewidują ochronę dziecka w szerszym zakresie²⁵. Z punktu widzenia aktów stanu cywilnego ta nowa regulacja wywołała potrzebę rozstrzygnięcia, czy w wyniku zdarzenia fizycznego, jakim jest poczęcie dziecka, należałoby sporządzać akt stanu cywilnego – urodzenia? Skoro projekt przewiduje warunkowe nabycie zdolności prawnej dziecka, to wydaje się, że jedynie wówczas, gdy ten warunek zostanie spełniony, można by wnioskować o sporządzenie aktu stanu cywilnego. Problem polega jednak na tym, że kierownik urzędu stanu cywilnego powinien zbadać spełnienie tego prawnego warunku, czyli czy uzyskanie zdolności prawnej jest dla dziecka poczętego korzystne.

¹⁸ P. Machnikowski, [w:] E. Gniewek, P. Machnikowski (red.), Kodeks cywilny. Komentarz, Warszawa 2014, s. 35.

¹⁹ E. Pachniewska, [w:] A. Czajkowska, E. Pachniewska, Prawo o aktach..., s. 23.

²⁰ T. Sokołowski, [w:] A. Kidyba (red.), Komentarz. Kodeks cywilny, t. I, Część ogólna, wyd. 2, Warszawa 2012, s. 60; M. Pazdan, [w:] K. Pietrzykowski (red.), Komentarz, t. I, 1999, s. 65–66.

²¹ Dz.U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284 z zm.

²² Dz.U. z 1977 r. Nr 38, poz. 167.

²³ Dz.U. z 1991 r. Nr 120, poz. 526 ze zm.

²⁴ J. Mazurkiewicz, Uznanie dziecka poczętego, SP 1975, z. 4, s. 70; M. Pazdan, [w:] K. Pietrzykowski (red.), Kodeks cywilny. Komentarz, t. I, 2013, s. 68–71; T. Sokołowski, Sytuacja prawna *nasciturusa* w art. 9 projektu Kodeksu cywilnego, RPEiS 2009, z. 2, s. 188.

²⁵ K. Dębińska-Domagala, Regulacje zakresu prawa osobowego w projekcie księgi pierwszej Kodeksu cywilnego, Metryka 2012, z. 1, s. 168–171.

Akty stanu cywilnego jako dowód zdarzeń w nich stwierdzonych

Istotne znaczenie ma art. 3 PrAktaSC. Przepis ten ma charakter procesowy. Wynika z niego, że akty stanu cywilnego stanowią wyłączny dowód zdarzeń w nich stwierdzonych, a niezgodność z prawdą może być udowodniona jedynie w postępowaniu sądowym. Na początku należy zauważyć, że przepis ten jest powtórzeniem art. 25 dekretu o Prawach aktu stanu cywilnego z 1955 r. Jedyna, ale istotna zmiana odnosi się do tego, że ewentualne unieważnienie, sprostowanie może być dokonane jedynie w postępowaniu nieprocesowym. Obecnie niezgodność z prawdą może być udowodniona w każdym postępowaniu sądowym. Dotyczy to także zagranicznych aktów stanu cywilnego, które mogą być prostowane w toku postępowania sądowego. Mają one bowiem moc dowodową na równi z polskimi dokumentami urzędowymi (art. 1138 KPC)²⁶.

Z punktu widzenia procesu cywilnego najistotniejsze jest sformułowanie, że akt stanu cywilnego stanowi wyłączny dowód stanu cywilnego osoby fizycznej, w szczególności urodzenia dziecka, zgonu, zawarcia małżeństwa, rozwiązania małżeństwa przez rozwód, unieważnienia małżeństwa itd. Moc dowodowa dotyczy nie tylko samego faktu np. urodzenia się dziecka, ale także płci dziecka, imienia i nazwiska, daty i miejsca urodzenia oraz pochodzenia od określonych rodziców. Jednocześnie nie jest możliwe wykazanie na podstawie aktu stanu cywilnego innych danych tam zawartych, ale nie dotyczących bezpośrednio samego zdarzenia ujawnionego w tym akcie. Chodzi tu np. o udowodnienie przez akt urodzenia dziecka daty urodzenia rodziców dziecka. Ta okoliczność powinna być udowodniona w akcie urodzenia rodzica. Podobnie wpisanie w akcie zgonu osoby fizycznej małżonka pozostającego ze zmarłym w związku małżeńskim nie jest dowodem na pozostawanie w związku małżeńskim, a jedynie akt małżeństwa. Informacje te mogą stanowić jedynie pośrednie dowody w postępowaniu cywilnym, ale ich udowodnienie może nastąpić przez przedstawienie właściwych aktów stanu cywilnego. Artykuł 3 PrAktaSC powinno się czytać łącznie z art. 244 KPC, który stanowi o mocy dowodowej dokumentu urzędowego. Dokumentu urzędowego, sporządzone w przepisanej formie przez powołane do tego organy władzy publicznej i inne organy państwowe w zakresie ich działania, stanowią dowód tego, co zostało w nich urzędowo zaświadczone.

Obecnie przepisy ustawy – Prawo o aktach stanu cywilnego dają możliwość posługiwania się jedynie odpisami aktów stanu cywilnego w formie papierowej lub elektronicznej. Artykuł 44 ust. 1 PrAktaSC przewiduje, że kierownik urzędu stanu cywilnego wydaje z rejestru stanu cywilnego:

1) odpisy zupełne i odpisy skrócone aktów stanu cywilnego;

- 2) zaświadczenia o zamieszczonych lub niezamieszczonych w rejestrze stanu cywilnego danych dotyczących wskazanej osoby;
- 3) zaświadczenia o stanie cywilnym.

Artykuł 44 ust. 6 PrAktaSC daje możliwość wydawania powyższych dokumentów także w formie dokumentu elektronicznego opatrzonego bezpiecznym podpisem elektronicznym weryfikowanym przy pomocy ważnego kwalifikowanego certyfikatu.

W tym kontekście akt stanu cywilnego sporządzony w formie pisemnej, opatrzone podpisem kierownika czy wójta, burmistrza (prezydenta) powinien być przedstawiony jako dowód w postępowaniu cywilnym zdarzenia tam ujawnionego. Pewnym uproszczeniem może być zwolnienie uczestników takiego postępowania cywilnego od obowiązku przedkładania odpisów aktów stanu cywilnego na wzór procedury administracyjnej. I tak, na podstawie art. 220 KPA, organ administracji publicznej nie może żądać zaświadczenia ani oświadczenia na potwierdzenie faktów lub stanu prawnego, jeżeli: znane są one organowi z urzędu lub możliwe są do ustalenia przez organ na podstawie posiadanych przez niego ewidencji, rejestrów lub innych danych, rejestrów publicznych posiadanych przez inne podmioty publiczne, do których organ ma dostęp w drodze elektronicznej na zasadach określonych w przepisach ustawy z 17.2.2005 r. o informatyzacji działalności podmiotów realizujących zadania publiczne²⁷, lub wymiany informacji z innym podmiotem publicznym na zasadach określonych w przepisach o informatyzacji działalności podmiotów realizujących zadania publiczne lub przedstawionych przez zainteresowanego do wglądu dokumentów urzędowych (dowodu osobistego, dowodów rejestracyjnych i innych). Organ administracji publicznej żądający od strony lub innego uczestnika postępowania zaświadczenia albo oświadczenia na potwierdzenie faktów lub stanu prawnego jest obowiązany wskazać przepis prawa wymagający urzędowego potwierdzenia tych faktów lub stanu prawnego w drodze zaświadczenia albo oświadczenia.

Niestety, nie jest dopuszczalne przekazywanie danych z rejestru stanu cywilnego prowadzonego w systemie teleinformatycznym na zewnątrz, także dla sądu. Stąd też sąd w toku postępowania cywilnego nie ma obecnie dostępu do rejestru aktów stanu cywilnego i nie jest w stanie samodzielnie ustalić treści potrzebnych w danym postępowaniu cywilnym aktów stanu cywilnego. Wydaje się, że przy zachowaniu ograniczonej jawności ksiąg stanu cywilnego można dopuścić sąd do wglądu do tego rejestru.

²⁶ E. Pachniewska, [w:] A. Czajkowska, E. Pachniewska, Prawo o aktach..., s. 24.

²⁷ T.jedn.: Dz.U. z 2014 r. poz. 1114.

Podsumowanie

Obecnie obowiązująca ustawa o aktach stanu cywilnego nakłada na ministra właściwego do spraw wewnętrznych obowiązek prowadzenia rejestru zawierającego informacje o stanie cywilnym osób w postaci elektronicznej, w systemie teleinformatycznym. Dostęp do tak prowadzonego rejestru mają minister właściwy do spraw wewnętrznych, kierownik urzędu stanu cywilnego, zastępca kierownika urzędu stanu cywilnego oraz – w zakresie sprawowanego nadzoru – wojewoda. Jednocześnie sądy oraz organy administracji publicznej przekazują urządowi stanu cywilnego odpisy orzeczeń i decyzji administracyjnych mających wpływ na treść lub ważność aktu stanu cywilnego. Mamy tu zatem nową sytuację. Rejestr prowadzony będzie w systemie teleinformatycznym i w ten sposób dostęp do danych w nim zawartych będzie łatwiejszy.

Można jednak zaobserwować niespójną terminologię dotyczącą dokumentu elektronicznego. Niepotrzebnie w art. 44 ust. 6 PrAktaSC użyto sformułowania „w formie dokumentu elektronicznego”. Otóż nie ma takiej formy w prawie polskim. Dokument może być sporządzony w postaci papierowej, elektronicznej, ale nie przybiera przez to formy dokumentu elektronicznego. Przykładem właściwego stosowania terminologii jest projekt zmian Kodeksu cywilnego, Kodeksu

postępowania cywilnego oraz innych ustaw, który jest obecnie przedmiotem prac parlamentarnych²⁸, gdzie definiuje się pojęcie dokumentu. Jest to nośnik informacji umożliwiający zapoznanie się z jej treścią. Brak jest wskazania, że nośnikiem tym będzie kartka papieru czy że nośnik będzie miał postać elektroniczną. Jednocześnie art. 78 § 2 KC w tym projekcie przewiduje powstanie nowej formy czynności prawnej, czyli formy elektronicznej, o ile oświadczenie woli zostanie opatrzone bezpiecznym podpisem elektronicznym, weryfikowanym przy pomocy ważnego kwalifikowanego certyfikatu. Stąd też należałoby rozumieć sformułowanie użyte w art. 44 ust. 6 PrAktaSC jako dokument sporządzony w formie elektronicznej.

W końcu można postulować, aby powstał obowiązek przekazywania przez sądy i organy administracji publicznej orzeczeń lub decyzji administracyjnych urządowi stanu cywilnego wyłącznie za pośrednictwem systemu teleinformatycznego, w którym prowadzony jest rejestr, oraz aby sądy – podobnie jak organy administracji publicznej – miały obowiązek ustalać okoliczności dotyczące stanu cywilnego danej osoby samodzielnie w rejestrze, do którego powinny mieć dostęp.

²⁸ Druk sejmowy Nr 2678, Sejm VII kadencji.

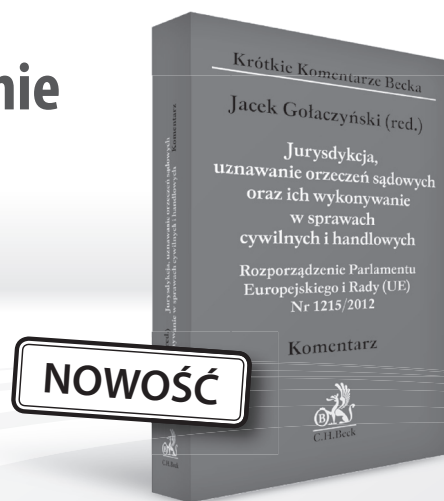
Civil registry documents in civil law and in civil proceedings

This article is a follow-up of the conference entitled Computerization of Civil Status Related Services, which was held on 8 November 2013 at the Faculty of Law, Administration and Economics of Wrocław University under the grant: Transfer of electronic documents between courts and civil register offices in civil and family law cases. The aim of the study is to analyse civil records in civil law and in civil proceedings.

Jurysdykcja, uznawanie orzeczeń sądowych

www.ksiegarnia.beck.pl

Nowy model uzasadnienia wyroku w procesie cywilnym

dr hab. Kinga Flaga-Gieruszyńska¹

Aleksandra Klich²

Celem niniejszego opracowania jest szczegółowa analiza tej części wyroku sądowego, jaką stanowi uzasadnienie. Autorki wskazują przy tym na zalety modelu sporządzania uzasadnienia w postaci elektronicznego zapisu, a zwłaszcza pozytywny wpływ tego rozwiązania na transparentność i przejrzystość postępowania cywilnego.

Uwagi wstępne

W doktrynie prawa cywilnego procesowego przyjmuje się jednoznacznie, że uzasadnienie (jeżeli zostanie sporządzone) jest częścią wyroku sądowego. Co prawda S. Cieslak wskazuje, że nie stanowi ono elementu *sine qua non* wyroku sądowego³, jednak należy uznać, że Autor ten odnosi się do uzasadnienia, które już przybrało postać zmaterializowaną (w pisemnej lub ustnej formie). W istocie uzasadnienie rozumiane jako zbiór myśli i poglądów istnieje już w chwili ustalenia treści rozstrzygnięcia. Stanowisko to podziela również SN, wskazując, że uzasadnienie orzeczenia, jako intelektualne i prawne podłoże decyzji sądowej, istnieje już w chwili jej podejmowania, a następnie – przez wygłoszenie lub spisanie – podlega ujawnieniu i formalnoprawnej materializacji, stając się w ten sposób samoistnym aktem jurysdykcyjnym⁴. W odniesieniu do konstrukcji uzasadnienia pisemnego SN podkreślił, usuwając występujące w tym zakresie wątpliwości, że uzasadnienie wyroku powstaje już w czasie narady. Ustne podanie motywów (art. 326 § 3 KPC), sporządzenie uzasadnienia na piśmie (art. 328 § 1 KPC) oraz jego podpisanie (art. 330 § 1 KPC) są natomiast czynnościami podejmowanymi *ex post*, stanowiącymi tylko powtórzenie (utrwalenie) uzasadnienia uzgodnionego i przyjętego wcześniej – przed wydaniem i ogłoszeniem wyroku⁵. W obecnym stanie prawnym stanowisko to w pełni można również odnieść do ustnego uzasadnienia, bowiem późniejsza forma utrwalenia argumentacji wydanego rozstrzygnięcia ma w tym kontekście znaczenie wtórne.

Istota uzasadnienia

Uzasadnienie wyroku odgrywa niezwykle istotną rolę głównie w zakresie oceny merytorycznej rozstrzygnięcia sądu, ponieważ ma na celu przedstawienie w pełny, logiczny i jak najbardziej klarowny sposób motywów tego rozstrzygnięcia i argumentów, jakie posłużyły składowi orzekającemu do przyjęcia stanowiska zawartego w sentencji wyroku. Jak

wskazuje W. Siedlecki, znaczenie procesowe uzasadnienia wyroku polega na tym, że:

- ma ono dać rękojmię, że sąd będzie starannie zastanawiał się nad swym orzeczeniem;
- ma umożliwić wyższej instancji zorientowanie się, czy przesłanki, na których oparł się sąd niższy, są słuszne;
- ma służyć w razie wątpliwości do ustalenia granic powagi rzeczy osądzonej w wyroku⁶.

W praktyce okazuje się, że to właśnie przejrzystość i klarowność stanowi zasadniczy problem współczesnych uzasadnień. Zresztą problem ten nie jest nowy, bowiem już w literaturze międzywojennej zagadnienie to zostało zauważone jako ważne do prawidłowego funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości w sprawach cywilnych. S. Gołąb i Z. Wusatowski podnosili, że „w jednej z dzielnic rozwieliła się pisanina do granic wprost niebываłych, w drugiej znów poznano się szybko na bezcelowości takiego urządzenia i powoływano się w stanie faktycznym jedynie na pisma w aktach złożone, których treści strony ustnie przy rozprawie nie przytoczyły, wypadkowo zaś przytaczano w nim okoliczności odmienne lub poza treścią pism przy rozprawie przedstawione”⁷. Tym samym – obok formy uzasadnienia i trybu jego publikacji – niezwykle istotna jest metodologia kształtowania treści uzasadnienia, bowiem tylko jej prawidłowe zastosowanie umożliwi właściwe zrealizowanie przez uzasadnienie przypisanych mu funkcji.

Warto podkreślić, iż uzasadnienie nie może być utożsamiane z podawanymi ustnie zasadniczymi powodami rozstrzygnięcia (art. 326 § 2 KPC), które przewodniczący

¹ Profesor Uniwersytetu Szczecińskiego.

² Uniwersytet Szczeciński.

³ S. Cieslak, *Formalizm postępowania cywilnego*, Warszawa 2008, s. 249.

⁴ Postanowienie SN z 22.5.2013 r., III CSK 293/12, OSNC 2013, Nr 12, poz. 148.

⁵ Zob. uzasadnienie uchwały SN (7) z 24.5.2012 r., III CZP 77/11, OSNC 2012, Nr 11, poz. 123.

⁶ W. Siedlecki, *Postępowanie cywilne. Część szczegółowa*, Warszawa 1959, s. 174.

⁷ S. Gołąb, Z. Wusatowski, *Kodeks postępowania cywilnego*, Kraków 1933, s. 395.

lub sędzia sprawozdawca przedstawia, jeśli nie zdecyduje się na ustne uzasadnienie, a jednocześnie nie uzna, iż należy zaniechać ich z uwagi na to, że sprawa była rozpoznawana przy drzwiach zamkniętych. Rozróżnienie to jest o tyle trudniejsze, iż forma ustnego uzasadnienia zbliżyła je kształtem do zasadniczych powodów rozstrzygnięcia. Z pewnością pierwszą różnicą jest zakres zastosowania obu tych instytucji. Zasadnicze powody rozstrzygnięcia podane w formie ustnej znajdują bowiem zastosowanie w sprawach na tyle skomplikowanych, że nie można co do nich wygłosić ustnego uzasadnienia, a to ostatnie w tych, w których ze względu na ich prostą strukturę nie ma potrzeby zastosowania rozbudowanej formy pisemnego uzasadnienia. Jednak granica między sprawą skomplikowaną i prostą jest niezbyt precyzyjna, a przede wszystkim uzależniona od oceny sędziego, a na tę, obok stanu faktycznego i podstawy prawnej rozstrzygnięcia, wpływają również inne czynniki – także podejście sędziego do samej konstrukcji ustnego uzasadnienia. Jednoznaczna różnica odnosi się natomiast do treści obu wypowiedzi sędziego. Zasadnicze powody rozstrzygnięcia obejmują tylko wybrane przez sędziego główne argumenty, które legły u podstaw rozstrzygnięcia. Z kolei ustne uzasadnienie powinno mieć pełny charakter, odnosić się do wszystkich aspektów i argumentacji procesu decyzyjnego, który doprowadził do wydania rozstrzygnięcia określonej treści, a jedynie z uwagi na prostotę rozstrzyganej sprawy uzasadnienie to z natury rzeczy może być krótsze i mniej złożone od stosowanej w innej sytuacji formy pisemnej.

Reasumując, zwłaszcza w odniesieniu do ustnego uzasadnienia różnica między nim a ustnie podawanymi podstawami rozstrzygnięcia jest niekiedy trudna do wyspecyfikowania. Widać to również w niektórych orzeczeniach SN, który w nieuzasadniony sposób używa tych dwóch pojęć zamiennie. Przykładem jest orzeczenie, w którym – jak wskazał SN – pisemne uzasadnienie powinno być wyczerpujące, a zatem może być obszerniejsze i zawierać więcej argumentów prawnych niż uzasadnienie ustne, skoro po ogłoszeniu sentencji wyroku podaje się ustnie tylko zasadnicze powody rozstrzygnięcia⁸.

Obie te konstrukcje różni także znaczenie procesowe dla dalszych czynności podejmowanych w tej sprawie. Jak wskazuje SN, po odczytaniu sentencji wyroku sąd jest związany wydanym wyrokiem od chwili jego ogłoszenia (art. 326 § 2 i art. 332 § 1 KPC), a nie poglądem przewodniczącego wyrażonym w postaci ustnego podania powodów rozstrzygnięcia (art. 326 § 3 KPC). Dlatego zasięg obowiązywania skuteczności wyroku i jego wykładnia nie są uzależnione od treści ustnie podanych powodów rozstrzygnięcia⁹. W związku z tym dopuszczalne jest, aby argumentacja wskazana w pisemnym uzasadnieniu odbiegała od motywów podanych po ogłoszeniu wyroku, choć niewątpliwie optymalnym rozwiązaniem jest uzyskanie zasadniczej zbieżności¹⁰. Tymczasem, jak już

to zasygnalizowano, uzasadnienie wyroku – niezależnie od swojej formy – jest częścią wyroku i w ten sposób musi być traktowane np. na etapie postępowania odwoławczego. W konsekwencji także ustne uzasadnienie w momencie wygłoszenia ma ostateczną treść, niepodlegającą późniejszej modyfikacji, doprecyzowaniu itd.

Warto przy tym podkreślić, że zasadnicze powody rozstrzygnięcia, jak to podkreśla m.in. S. Cieślak, także odgrywają znaczącą rolę, zarówno co do konkretnego postępowania, jak i w zakresie wykraczającym poza rozpoznanie i rozstrzygnięcie sprawy. Autor ten w odniesieniu do orzeczeń zaskarżalnych wskazuje trzy funkcje:

- 1) w stosunku do uczestników postępowania – przekonanie uczestników o prawidłowości rozstrzygnięcia; w ten sposób uczestnik „niezadowolony” z rozstrzygnięcia ma wstępne podstawy do podjęcia decyzji w przedmiocie zaskarżenia orzeczenia; z oczywistych względów w przypadku orzeczeń niezaskarżalnych ta funkcja nie znajdzie zastosowania;
- 2) w stosunku do organu procesowego – pełnią funkcję motywacyjną (psychologiczną), tzn. konieczność „wytłumaczenia się” z treści orzeczenia w bezpośredniej obecności uczestników powoduje, że organ wykazuje większą staranność i rzetelność przy podejmowaniu decyzji;
- 3) w stosunku do osób trzecich – pełnią one funkcję wychowawczą, a w szczególności przyczyniają się do podwyższenia kultury prawnej społeczeństwa i poszanowania obowiązujących praw i zasad współżycia społecznego¹¹.

Funkcje uzasadnienia

Odnośząc się do roli, jaką spełnia uzasadnienie wyroku, należy zauważyć, że jego funkcje są wielorakie, w wielu przypadkach wykraczające poza ramy postępowania, w którym zostało ono sporządzone. K. Piasecki z punktu widzenia stosunku do konkretnego procesu wskazał, że można wyodrębnić funkcję wewnętrzną i zewnętrzną motywów. Pierwsza z tych funkcji wiąże się m.in. z zaskarżeniem orzeczeń w toku instancji, druga zaś dotyczy waloru uzasadnienia wyroku czy też pewnych jego elementów w innych postępowaniach cywilnych¹². Warto jednocześnie wskazać, że funkcje te ulegają dalszemu poszerzeniu i dywersyfikacji z uwagi nie tylko na nową formę sporządzania uzasadnienia, lecz również ze względu na możliwość publikacji w formie elektronicznej uzasadnień w wybranych sprawach.

⁸ Wyrok SN z 5.6.2014 r., I PK 311/13, MoPr 2015, Nr 1, s. 27.

⁹ Postanowienie SN z 18.9.1974 r., II PZ 43/73, OSP 1975, Nr 6, poz. 141.

¹⁰ B. Bładowski, Znaczenie notyfikacji wyroku w procesie cywilnym, NP 1985, Nr 11–12, s. 84.

¹¹ S. Cieślak, Formalizm postępowania..., s. 174.

¹² K. Piasecki, Wyroki sądów pierwszej instancji, sądów apelacyjnych oraz Sądu Najwyższego w sprawach cywilnych, handlowych i gospodarczych, Warszawa 2007, s. 70–71.

Tym samym, mówiąc o współczesnych funkcjach uzasadnienia, o istocie jego istnienia i odpowiedniego ukształtowania przez ustawodawcę i praktykę stosowania należy wskazać ich co najmniej kilka. Podstawową funkcją jest ta powiązana z pojmowaniem uzasadnienia jako pojęcia bliskiego wyjaśnieniu. W tym znaczeniu będziemy postrzegać uzasadnienie jako zbiór argumentów, motywów, dowodów itp. uzasadniających czyjeś działanie¹³, a sięgając do definicji wyjaśnienia – umotywowanie czegoś. Tym samym w ramach tej funkcji prawidłowo sporządzone uzasadnienie powinno objaśniać powody, z których sąd wydał określonej treści rozstrzygnięcie, w szczególności wskazywać te argumenty, twierdzenia i dowody przytoczone przez strony (w uzasadnionych przypadkach przeprowadzone przez sąd z urzędu), które stanowią podstawę tego rozstrzygnięcia, względnie zostały przez sąd uznane za niezastępujące na uwzględnienie. Problem treści uzasadnienia zostanie omówiony szczegółowo w dalszej części rozważań, jednak nie ulega wątpliwości, że powinna ona być skonstruowana w taki sposób, aby strona, jej pełnomocnik oraz inny uczestnik postępowania mieli pełną jasność co do argumentacji faktycznej i prawnej przyjętej przez sąd w ramach przeprowadzonego procesu decyzyjnego. Tylko tak sporządzone uzasadnienie pozwoli stronie w pełni skorzystać z jednego z aspektów prawa do sądu, jakim jest prawo do zaskarżenia orzeczenia, jeśli taki środek zaskarżenia został wprowadzony do danego systemu prawnego. Wynika to przede wszystkim z faktu, że brak pełnej znajomości motywów sądu w praktyce utrudnia, a niekiedy wręcz uniemożliwia przygotowanie skutecznego środka zaskarżenia. Dlatego w ramach europejskiego systemu ochrony praw człowieka konsekwentnie przyjmuje się, że jeśli do wniesienia środka zaskarżenia (zarówno krajowego, jak i skargi do ETPCz) niezbędne jest zapoznanie się z uzasadnieniem wyroku, termin ten biegnie nie od daty notyfikacji samej sentencji wyroku, lecz od dnia doręczenia jego pełnego uzasadnienia¹⁴. Tylko w ten sposób skarżący może w pełni odnieść się do stanowiska sądu.

Kolejną funkcją uzasadnienia jest działanie kontrolne. Sędzia mający świadomość konieczności późniejszego uzasadnienia swojego rozstrzygnięcia wykazuje się z pewnością większą dbałością o standardy orzekania, w szczególności o racjonalizację swojego procesu decyzyjnego. W ten sposób w znaczącym stopniu eliminuje się przypadki samowoli sędziego. Jak podkreśla *M.A. Nowicki*, na gruncie analizy orzecznictwa ETPCz Trybunał potwierdził, że art. 6 ust. 1 Konwencji z 4.11.1950 r. o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności¹⁵ zobowiązuje sądy do odpowiedniego uzasadniania wyroków. Sądy, ale również inne organy władzy, mają obowiązek uzasadniania swoich działań, przedstawiając argumenty, które – w ich mniemaniu – przemawiały za taką, a nie inną decyzją. Uzasadnienie decyzji wskazuje również, że strony zostały wysłuchane, a poza tym umożliwia stronie

odwołanie się oraz możliwość doprowadzenia do kontroli zaskarżonej decyzji w instancji odwoławczej. Jedynie decyzje z uzasadnieniem umożliwiają publiczną kontrolę wymiaru sprawiedliwości¹⁶. Omawiana funkcja, ze względu na współczesne rozwiązania informatyczne, obejmuje swoim oddziaływaniem coraz szerszy krąg osób nie tyle zainteresowanych konkretną sprawą, co poszukujących informacji prawnej o generalnym charakterze. Ta okoliczność przesuwaa częściowo funkcję kontrolną w obręb funkcji zewnętrznych.

Funkcje zewnętrzne są równie istotne, bowiem w znaczący sposób wpływają nie tylko na samo funkcjonowanie wymiaru sprawiedliwości (kreowanie linii orzeczniczej opartej na tożsamej lub zbliżonej argumentacji, podnoszenie jakości orzecznictwa, wymianę informacji w zakresie stosowanej argumentacji i interpretacji prawa), lecz również na postrzeganie wymiaru sprawiedliwości przez społeczeństwo, budowanie wizerunku wymiaru sprawiedliwości (upublicznianie ważniejszych uzasadnień z zachowaniem zasad anonimowości pozwala w większym stopniu realizować zasadę jawności, a tym samym zwiększać zaufanie do rozstrzygnięć wydawanych przez sądy powszechne). Warto zauważyć, że postępujący proces informatyzacji wymiaru sprawiedliwości (w tym postępowania cywilnego) pozwala w większym zakresie realizować tę drugą funkcję. Tym samym funkcja pro jakościowa odgrywająca kluczowe znaczenie dla oceny merytorycznej rozstrzygnięć wymiaru sprawiedliwości przestała mieć walor dominujący. To funkcja informacyjna (niektórzy przedstawiciele doktryny określają ją jako wychowawczą¹⁷), wraz z rozwojem portali internetowych i różnych form informacji elektronicznej zyskuje bowiem na znaczeniu. Dostęp do informacji prawnej, w tym tych uzasadnień, które są publikowane w formie elektronicznej, stał się znacznie prostszy. Tym samym funkcja ta realizowana do tej pory przez strony internetowe publikujące poszczególne orzeczenia oraz elektroniczne płatne zbiory informacji prawnej stała się powszechnie dostępna, z wyjątkiem osób dotkniętych wykluczeniem cyfrowym.

Reasumując, realizowanie tych funkcji chroni strony postępowania przed sprawowaniem wymiaru sprawiedliwości w sposób niejawni i pozbawiony kontroli publicznej, a tym samym jest jednym ze sposobów utrzymywania zaufania do sądów. Przez utrzymywanie widoczności sprawowania wymiaru sprawiedliwości zasada ta przyczynia się do osiągnięcia celu z art. 6 ust. 1 Konwencji, a mianowicie rzetelnego procesu, którego gwarancja jest jedną z podstawowych zasad

¹³ <http://sjp.pwn.pl/sjp/uzasadnienie;2534071> (dostęp z 26.3.2015 r.).

¹⁴ Decyzja P. v. Szwajcaria z 13.3.1984 r., skarga Nr 9299/81, DR 36/20, [w:] *M.A. Nowicki*, Wokół Konwencji Europejskiej. Komentarz do Europejskiej Konwencji Praw Człowieka, wyd. 4, Legalis/el. 2009.

¹⁵ Dz.U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284 ze zm.; dalej jako: Konwencja.

¹⁶ *M.A. Nowicki*, Wokół Konwencji Europejskiej. Komentarz..., komentarz do art. 6 Konwencji.

¹⁷ *K. Piasecki*, Wyroki sądów pierwszej instancji..., s. 71.

każdego demokratycznego społeczeństwa¹⁸. Oczywiście jest, że realizowanie funkcji zewnętrznych uzasadnienia wyroku powinno być wyważone, przede wszystkim w kontekście ochrony wartości konkurencyjnych, takich jak ochrona dóbr osobistych, ochrona rodziny i rodzicielstwa itd.

W odniesieniu do ustnego uzasadnienia można wskazać również – wspomnianą wyżej w ramach analizy funkcji ustnie podanych zasadniczych podstaw rozstrzygnięcia – funkcję motywacyjną, skierowaną do organu procesowego i w jeszcze większym stopniu stymulującą podniesienie jakości działania wymiaru sprawiedliwości.

Wskazane funkcje uzasadnienia wyroku mogą być realizowane prawidłowo jedynie wówczas, gdy mamy do czynienia z właściwym ukształtowaniem modelu sporządzania uzasadnień i powiązanych z nim standardów co do jego treści i wartości merytorycznej oraz warstwy językowej.

Nowy model sporządzania uzasadnień

W świetle niniejszych rozważań nie sposób marginalizować znaczenia uzasadnienia jako elementu orzeczenia, zwłaszcza w sytuacji, gdy strona lub inny podmiot ma zamiar skorzystać ze środka zaskarżenia obejmującego całość lub część uzasadnionego orzeczenia. Przyjęty przez ustawodawcę model sporządzania uzasadnień odgrywa kluczową rolę w praktyce stosowania prawa. Choć z perspektywy zasady formalizmu istotne jest przede wszystkim spełnienie wymogów formalnych ustalonych przez ustawodawcę, to jednak ze względów merytorycznych równie ważnym problemem jest przygotowanie uzasadnienia według odpowiednich standardów co do jego treści, a także kwestii redakcyjnych, takich jak język i jego poziom skomplikowania, przejrzystość stylu, zwięzłość wypowiedzi itd. Te ostatnie, na równi z wymogami formalnymi, decydują o pełnej realizacji zarówno funkcji wewnętrznych, jak i zewnętrznych uzasadnienia. Wynika to głównie z faktu, że uzasadnienie, które co prawda wypełnia wymogi formalne, ale jest niestarannie przygotowane merytorycznie i stylistycznie, nie zrealizuje żadnych z tych funkcji, a wprost przeciwnie – może wywołać przeciwny skutek.

Dlatego za w pełni zasadne trzeba uznać uwagi *T. Wiśniewskiego*, który stwierdził, że jako niewłaściwe należy oceniać wszelkie pozamerytoryczne komentarze, opinie i uwagi wynikające z osobistych wrażeń członków składu sędziowskiego, a odnoszące się do poziomu profesjonalizmu (czy też jego braku) pełnomocników stron, kultury osobistej samych stron itp. Autor uzasadnienia powinien wystrzegać się nie tylko agresji i emocji, lecz także nadmiernej soczystości i barwności wypowiedzi. Z drugiej strony krytycznie trzeba ocenić posługiwanie się ograniczonym kodem i powielanie gotowych formuł, szablonów, częstokroć nabytych

środowiskowo. Konieczność posługiwania się polszczyzną literacką wymaga z pewnością permanentnej dbałości o kompetencję językową. Ten aspekt zagadnienia jest zbyt często bagatelizowany i całkowicie pomijany przy dokonywaniu kontroli instancyjnej zaskarżonych wyroków¹⁹. Nie ulega więc wątpliwości, że sąd odwoławczy, odnosząc się do zarzutów apelacyjnych, nie może także w uzasadnieniu w stosunku do osób uczestniczących w postępowaniu wyrażać opinii pozamerytorycznych ani formułować swych ocen w niekulturalny, a tym bardziej arogancki sposób²⁰. Tym samym kwestią ważną, aczkolwiek często pomijaną, jest odpowiednia kultura językowa, a nawet można powiedzieć – osobista, sporządzającego uzasadnienie.

W obecnym stanie prawnym można wyróżnić dwa zasadnicze typy uzasadnienia: pisemne i ustne. Jednak to pierwsze może przybrać dwie formy: zwykłą i uproszczoną. Wymagania formalne dotyczące poszczególnych rodzajów uzasadnień są przez ustawodawcę ukształtowane odmiennie, adekwatnie do ich formy. Dotyczy to również tak oczywistej kwestii jak poziom rozwinięcia wywodów, jak też schemat obligatoryjnych elementów treści tych uzasadnień. Co więcej, zarzut lakoniczności uzasadnienia zaskarżonego orzeczenia sam przez się nie jest równoznaczny z naruszeniem art. 328 § 2 KPC, bowiem o tym świadczyłoby dopiero wykazanie, że uzasadnienie zaskarżonego orzeczenia jest pozbawione konkretnych elementów, o których mowa w tym przepisie. Lakoniczne, a więc w pewnym sensie zwięzłe uzasadnienie może zawierać wszystkie elementy wymagane przez art. 328 § 2 KPC²¹. Praktyka pokazuje, że często problemem jest zbyt nie rozbudowanie i skomplikowanie pisemnych uzasadnień, nadmiernie wypełnionych poglądami doktryny oraz orzecznictwem SN i sądów powszechnych.

Zasadnicze znaczenie praktyczne ma uzasadnienie pisemne zwykłe i uzasadnienie ustne. Uzasadnienie wyroku sporządza się pisemnie na wniosek strony o doręczenie wyroku z uzasadnieniem zgłoszony w terminie tygodniowym od dnia ogłoszenia sentencji, a w przypadku, o którym mowa w art. 327 § 2 KPC – od dnia doręczenia sentencji. Wniosek spóźniony sąd odrzuca na posiedzeniu niejawnym. Sąd sporządza uzasadnienie wyroku również wówczas, gdy wyrok został zaskarżony w ustawowym terminie oraz gdy wniesiono skargę o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia, chyba że uzasadnienie zostało wygłoszone. Jeżeli przebieg posiedzenia jest utrwalany za pomocą urządzenia rejestrującego dźwięk albo obraz i dźwięk, uzasadnienie może

¹⁸ Wyrok ETPCz z 17.12.2013 r. w sprawie *Nikolova i Vandova* przeciwko Bułgarii, 20688/04, www.echr.coe.int.

¹⁹ *T. Wiśniewski*, Pisemne uzasadnienie wyroku, [w:] *Przebieg procesu cywilnego*, Lex/el. 2013.

²⁰ Zob. wyroki SN: z 16.4.2002 r., V CKN 953/00, *Legalis*; z 20.11.2002 r., V CKN 1373/00, *niepubl.*

²¹ Wyrok SN z 7.9.2000 r., I PKN 14/00, *Legalis*.

być ogłoszone po ogłoszeniu sentencji wyroku i utrwalone za pomocą tego urządzenia, o czym przewodniczący uprzedza przed ogłoszeniem uzasadnienia. W razie ogłoszenia uzasadnienia na posiedzeniu nie podaje się odrębnie zasadniczych powodów rozstrzygnięcia.

Projekt nowelizacji ustawy²² precyzuje postanowienia art. 328 § 1 KPC, określając, że uzasadnienie wyroku sporządza się pisemnie na żądanie strony, zgłoszone w terminie tygodniowym od dnia ogłoszenia sentencji wyroku, a w przypadkach, o których mowa w art. 323¹ i art. 327 § 2 KPC – od dnia doręczenia sentencji wyroku. Żądanie spóźnione sąd odrzuca na posiedzeniu niejawnym. Sąd sporządza uzasadnienie wyroku również wówczas, gdy wyrok został zaskarżony w ustawowym terminie oraz gdy wniesiono skargę o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia. Jeżeli uzasadnienie sporządzono ustnie, do akt dołącza się transkrypcję uzasadnienia. Zgodnie z projektowaną treścią § 2 tego przepisu, jeżeli przebieg posiedzenia jest utrwalany za pomocą urządzenia rejestrującego dźwięk albo obraz i dźwięk, uzasadnienie może być sporządzone ustnie po odczytaniu sentencji wyroku, przez ogłoszenie. Uzasadnienie ustne utrwalą się za pomocą tego urządzenia, o czym przewodniczący uprzedza po ogłoszeniu sentencji wyroku.

Z kolei wskazana wyżej forma uproszczona uzasadnienia pisemnego odnosi się do niektórych przypadków orzeczeń sądu II instancji. Zgodnie z art. 387 § 2³ KPC, jeżeli sąd II instancji nie przeprowadził postępowania dowodowego ani nie zmienił ustaleń faktycznych sądu I instancji, a w apelacji nie zgłoszono zarzutów dotyczących tych ustaleń, uzasadnienie wyroku może zawierać jedynie wyjaśnienie podstawy prawnej wyroku z przytoczeniem przepisów prawa (w postępowaniu uproszczonym rozwiązanie to reguluje art. 505¹³ § 2 KPC). W tym przypadku mamy więc do czynienia z ograniczeniem treści uzasadnienia jedynie do kwestii prawnych z uwagi na to, że w zakresie ustalenia stanu faktycznego nie zaszły żadne nowe okoliczności. Uzasadnienie wyroku nie będzie zawierało wskazania podstawy faktycznej rozstrzygnięcia, tj. ustalenia faktów, które sąd uznał za udowodnione, dowodów, na których się oparł, a także przyczyn odmówienia innym dowodom wiarygodności i mocy dowodowej (art. 328 § 2 KPC).

Wracając do problematyki uzasadnienia wyroku sporządzanego w pełnym zakresie, niezależnie od jego formy niezmiennie pozostają standardy treści tego uzasadnienia. Uzasadnienie wyroku powinno zawierać wskazanie podstawy faktycznej rozstrzygnięcia, a mianowicie: ustalenie faktów, które sąd uznał za udowodnione, dowodów, na których się oparł, i przyczyn, dla których innym dowodom odmówił wiarygodności i mocy dowodowej, oraz wyjaśnienie podstawy prawnej wyroku z przytoczeniem przepisów prawa. W konsekwencji uzasadnienie powinno odnosić się zarówno

do badanego przez sąd stanu faktycznego, jak i do podstaw prawnych jego rozstrzygnięcia.

W doktrynie w różny sposób wydziela się części uzasadnienia. *H. Pietrzykowski* wyróżnia: część opisową (historyczną), ustalenia faktyczne (podstawę faktyczną), ocenę materiału dowodowego i rozważania prawne (podstawę prawną)²³. Natomiast *K. Piasecki*, trafnie podkreślając zasadnicze znaczenie odpowiedniej budowy uzasadnienia, wskazuje, że obok elementów określonych w art. 328 § 2 KPC należy również wyróżnić trzecią, równie istotną część uzasadnienia, tj. część wstępną, czyli historyczną albo opisową, uzasadnienia wyroku. Według *K. Piaseckiego* powszechnie w piśmiennictwie i w praktyce sądowej wyodrębnia się wspomnianą część uzasadnienia, choć niektórzy z autorów właściwe uzasadnienie sprowadzają do podstawy faktycznej i podstawy prawnej rozstrzygnięcia. Część opisowa uzasadnienia wyroku cywilnego obejmuje kilka elementów istotnych z punktu widzenia przesłanek tworzenia decyzji merytorycznej. Przede wszystkim składają się na nią przedstawione żądania powództwa i jego uzasadnienie oraz stanowisko pozwanego, jego wnioski i zarzuty. W tym kontekście należy, jeżeli to jest konieczne, zaznaczyć istotne zmiany przedmiotowe i podmiotowe zaistniałe w toku procesu. Według *K. Piaseckiego* należy odnotować czynności procesowe stron i sądu istotne z punktu widzenia samego rozstrzygnięcia. Jednakże nie należy przytaczać kolejnych wywodów stron. Autor ten uważa, że treść tej części uzasadnienia powinna być podporządkowana właściwej części motywacyjnej (rezolutywnej) i w żadnym razie nie powinna być mechanicznym odbiciem stanu akt sprawy. Nie należy w zasadzie posługiwać się techniką relacji chronologicznej, chyba że to jest konieczne²⁴. Tym samym można uznać, że ta część uzasadniania stanowi zasadniczy punkt wyjścia do rozważań odnoszących się już bezpośrednio do przebiegu postępowania, a także przeprowadzonego przez sąd procesu decyzyjnego, którego efektem stało się wydanie rozstrzygnięcia o określonej treści.

Następnie należy przeanalizować aspekty uzasadnienia charakteryzujące elementy procesu decyzyjnego składu orzekającego, a odnoszące się bezpośrednio do oceny zgromadzonego materiału dowodowego. Jak wskazano w literaturze międzywojennej, „wyroki sądów pod względem motywowania powinny zająć stanowisko prawne wobec całego materiału procesowego przy ustnej rozprawie głównej dostarczonego i wypowiedzieć jasno, które z faktów uważają w oświetleniu prawa materialnego za stanowcze, tj. decydujące, i dlaczego, następnie, które z faktów za stanowcze przyjętych, o jakiej

²² Druk sejmowy Nr 2678, Sejm VII kadencji.

²³ *H. Pietrzykowski*, *Metodyka pracy sędziego w sprawach cywilnych*, Warszawa 2014, s. 612.

²⁴ *K. Piasecki*, komentarz do art. 328 KPC, [w:] *K. Piasecki, A. Marciniak* (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 1, wyd. 6, Legalis/el. 2014.

rozciągłości i na jakiej podstawie uważają za prawdziwe; o ile zaś zarzuty stron lub wyniki postępowania dowodowego nawiązują w tym względzie wątpliwości, poddać je krytycznej rozwadze i jako wynik tej rozważki przytoczyć momenty, które silniej do przekonania sądu przemówiły²⁵. Ta część obejmuje przedstawienie istotnych dla rozstrzygnięcia sprawy faktów ustalonych przez sąd w postępowaniu. *A. Jakubecki* podkreśla, że uzasadnienie w tym zakresie powinno dawać podstawy do kontroli, czy oceniając wiarygodność i moc dowodów, sąd nie przekroczył granic swobodnej oceny dowodów (art. 233 KPC). Jeśli ustalenia zostały dokonane w oparciu o uprawdopodobnienie (art. 243 KPC) albo o przyznanie okoliczności faktycznych przez stronę przeciwną (art. 229 KPC, a także art. 230 KPC), w uzasadnieniu wyroku powinno być to zaznaczone²⁶. Co więcej, jeżeli sąd w postępowaniu dowodowym dopuścił dowód z urzędu, w uzasadnieniu powinien wskazać przesłanki podjęcia decyzji o dopuszczeniu dowodu z urzędu²⁷. Pogłębiona argumentacja odnosząca się do oceny materiału dowodowego ma podstawowe znaczenie dla kształtowania tych zarzutów, które dotyczą tej materii (np. zarzutu nierozpoznania istoty sprawy).

Kolejną częścią uzasadnienia są rozważania odnoszące się do warstwy prawnej wydanego orzeczenia. Według *B. Bładowskiego* funkcją podstawy prawnej jest konkretyzacja przepisów zastosowanych w danej sprawie. Sąd dokonuje wyboru właściwych przepisów, ustala w drodze wykładni ich treść oraz stosuje je do ustalonego stanu faktycznego (kwalifikacja prawna), określając jednocześnie szczegółowo wynikające stąd skutki prawne (konsekwencje). W uzasadnieniu wyroku sąd jest obowiązany swoje rozstrzygnięcie nie tylko oprzeć na prawie, ale je z prawa wywieść. Również podstawa prawna wyroku powinna mieć charakter kategoriowy – jedyny, a nie alternatywny. Sąd z różnych przepisów prawa dotyczących sprawy w celu jej rozstrzygnięcia powinien wybrać prawidłową podstawę prawną i na nią się powołać²⁸. Co więcej, wyjaśnienie podstawy prawnej wyroku sądu II instancji polega nie tylko na wskazaniu przepisów prawa, lecz także na przedstawieniu ich interpretacji oraz podaniu, w jaki sposób wpływają na treść wyroku²⁹. Tym samym kwestia wskazania podstawy prawnej została uregulowana w odniesieniu do sądu odmiennie niż wobec stron, które nie mają obowiązku wskazania podstawy prawnej swoich roszczeń. Strony są jedynie uprawnione np. do wskazania w piśmie przygotowawczym podstawy prawnej swoich żądań lub wniosków (art. 127 KPC), względnie mogą wskazywać podstawy prawne swych żądań i wniosków na rozprawie (art. 210 KPC). Takim wskazaniem sąd nie jest jednak związany.

Należy jednocześnie podkreślić, że uzasadnienie powinno odnosić się do wszystkich składowych rozstrzygnięć, którego dotyczy, a więc nie tylko tych dotyczących aspektów merytorycznych rozstrzygnięcia, lecz również kwestii o cha-

rakterze formalnym, ubocznym, jeśli takie w tym orzeczeniu zaistniały (np. rozstrzygnięcia o kosztach).

Tym samym uzasadnienie wyroku ma wieloelementową, złożoną strukturę wewnętrzną, co jednak nie musi się przekładać na jej nadmiernie rozbudowaną formę. Jak podkreśla *M.A. Nowicki*, na gruncie współczesnego dorobku orzeczniczego ETPCz uzasadnienie nie musi udzielać szczegółowej odpowiedzi na każdy argument. Zakres tego obowiązku może różnić się w zależności od charakteru decyzji. Należy go ustalać ze względu na okoliczności sprawy, biorąc pod uwagę m.in. różnorodność argumentów, do których strona jest uprawniona, różnice rozwiązań ustawowych, reguł zwyczajowych, poglądów prawnych oraz sposobów ogłaszania i formułowania wyroków istniejących między państwami Konwencji. Oddalając odwołanie, sąd może, w zasadzie, ograniczyć się do potwierdzenia racji, które leżały u podstaw orzeczenia sądu niższej instancji³⁰. Takie podejście pozwala sędziemu przyjąć optymalną formę i treść uzasadnienia, oczywiście w ramach zakreślonych przez ustawodawcę, adekwatną do potrzeb i charakteru konkretnej sprawy oraz etapu postępowania, na którym zostało wydane uzasadnione orzeczenie.

Zgodnie z art. 387 § 1 KPC sąd II instancji uzasadnia z urzędu wyrok oraz postanowienie kończące postępowanie w sprawie. W sprawach, w których apelację oddalono lub zmieniono zaskarżony wyrok, pisemne uzasadnienie sporządza się tylko wówczas, gdy strona zgłosiła wniosek o doręczenie wyroku z uzasadnieniem. Pisemne uzasadnienie albo transkrypcję wygłoszonego uzasadnienia sporządza się w terminie dwóch tygodni od dnia ogłoszenia sentencji orzeczenia. Jeżeli ogłoszenia nie było, termin ten liczy się od dnia wydania orzeczenia. Jeżeli apelację oddalono lub zmieniono zaskarżony wyrok, pisemne uzasadnienie albo transkrypcję wygłoszonego uzasadnienia sporządza się w terminie dwóch tygodni od dnia zgłoszenia wniosku o doręczenie wyroku z uzasadnieniem.

Warto dodać, że w orzecznictwie jest utrwalony pogląd, że odpowiednie stosowanie art. 328 § 2 KPC do uzasadnienia orzeczenia sądu II instancji oznacza, że wprawdzie uzasadnienie to nie musi zawierać wszystkich elementów uzasadnienia wyroku sądu I instancji, niemniej nie zwalnia

²⁵ S. Gołęb, Z. Wusatowski, Kodeks postępowania..., s. 396.

²⁶ A. Jakubecki, komentarz do art. 328 KPC, [w:] H. Dolecki, T. Wiśniewski (red.), Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz, art. 1–366, Lex/el. 2013.

²⁷ P. Rylski, Glosa do wyroku SN z 13.2.2004 r., IV CK 24/03, PS 2005, Nr 10, s. 135.

²⁸ B. Bładowski, Uzasadnienie wyroku, [w:] *Metodyka pracy sędziego cywilisty*, Lex/el. 2009.

²⁹ Wyrok SN z 12.9.2014 r., I CSK 542/13, www.sn.pl.

³⁰ M.A. Nowicki, komentarz do art. 6 Konwencji, [w:] *Wokół Konwencji Europejskiej. Komentarz do Europejskiej Konwencji Praw Człowieka*, Lex/el. 2014.

to sądu odwoławczego z obowiązku zawarcia w nim takich koniecznych elementów, które ze względu na treść apelacji i na zakres rozpoznania są potrzebne do rozstrzygnięcia sprawy³¹. Jeżeli sąd II instancji oddał apelację, akceptując zarówno dokonane przez sąd I instancji ustalenia faktyczne, jak i przyjętą przez ten sąd podstawę prawną zaskarżonego orzeczenia, to wystarczające jest przytoczenie w uzasadnieniu orzeczenia sądu II instancji – jako podstawy prawnej rozstrzygnięcia – art. 385 KPC³². Jak wskazuje *T. Wiśniewski*, znacznie obszerniej sąd II instancji uzasadnia swój wyrok, jeżeli bezpośrednio dokonuje odmiennych ustaleń na podstawie wyników przeprowadzonego przez siebie postępowania dowodowego. Sąd ten w takiej sytuacji w uzasadnieniu wyroku wskazuje ustalenia sądu I instancji, które ewentualnie podziela, a ponadto podaje te fakty, które odmiennie niż sąd I instancji uznał za udowodnione lub nieudowodnione, i argumentuje, dlaczego tak uczynił³³. Takie ujęcie idei uzasadnienia na etapie postępowania odwoławczego stanowi naturalną konsekwencję ogólnych reguł jego sporządzania, a także jego znaczenia procesowego i pozaprocessowego oraz funkcji wewnętrznych i zewnętrznych.

Reasumując, nie ulega wątpliwości, że w odniesieniu do orzeczeń zaskarżalnych sąd jest zobowiązany do wyjaśnienia motywów podjętego rozstrzygnięcia w sposób umożliwiający przeprowadzenie kontroli instancyjnej zaskarżonego orzeczenia. W konsekwencji, jeśli uzasadnienie nie zawiera wskazania podstawy faktycznej rozstrzygnięcia poprzez ustalenie faktów, które sąd uznał za udowodnione, dowodów, na których się oparł, i przyczyn, dla których innym dowodom odmówił wiarygodności i mocy dowodowej, lub wyjaśnienia podstawy prawnej wyroku z przytoczeniem przepisów prawa, wówczas orzeczenie podlega uchyleń, sprawa zaś zostaje przekazana do ponownego rozpoznania³⁴. Wynika to przede wszystkim z faktu, że uzasadnienie stanowi integralną część orzeczenia, a tym samym może podlegać ocenie sądu odwoławczego, podobnie jak ma to miejsce w odniesieniu do innych składowych tego orzeczenia.

Problem doręczeń i publikacji ustnych uzasadnień

Rozwój nowoczesnych technik informatycznych niezaprzeczalnie wywarł istotny wpływ na kształt prawa cywilnego procesowego, czego efektem jest nowy model sporządzania uzasadnień orzeczeń sądowych, funkcjonujący od niespełna kilku miesięcy w polskim porządku prawnym. Wprowadzenie możliwości sporządzania uzasadnień w formie ustnej wymusiło na ustawodawcy równoległe wprowadzenie instytucji transkrypcji, która na gruncie prawa cywilnego procesowego zapewnia efektywną pracę z zapisem utrwalonym na elektronicznych nośnikach danych. Jest ona nowo ukształtowaną na gruncie postępowania cywilnego instytucją, której początków

należy upatrywać we wdrożeniu protokołu elektronicznego. Do prawidłowego sporządzania transkrypcji z tzw. e-uzasadnień niezbędne są rozwiązania techniczne recypowane z regulacji prawnych statuujących protokół elektroniczny, rejestrujący przebieg posiedzenia na elektronicznych nośnikach danych i sporządzaną z jego przebiegu transkrypcję. W tym miejscu wskazać należy na podstawowe cechy instytucji transkrypcji, którą należy postrzegać odrębnie od uzasadnienia orzeczeń sądowych, mimo iż jej istnienie jest ściśle skorelowane z jego wygłoszeniem.

Zgodnie z definicją zawartą w Słowniku Języka Polskiego termin „transkrypcja” znaczy tyle samo co „zapisanie tekstu mówionego na podstawie ścisłej odpowiedniości głosek i znaków pisma”³⁵. Na gruncie prawa cywilnego procesowego stanowi ona jedną z dodatkowych funkcjonalności, których celem jest zapewnienie efektywnej pracy w głównej mierze z protokołem elektronicznym³⁶. W zamyśle ustawodawcy ma ona wspierać pracę wymiaru sprawiedliwości, zarówno w zakresie rejestrowania przebiegu posiedzenia, jak i wygłoszenia w jego trakcie uzasadnienia wyroku. Metodyka pracy z zapisem elektronicznym wymusiła w praktyce stworzenie odpowiedniego zespołu transkrybentów, odpowiedzialnych za sporządzanie transkrypcji uzasadnienia wygłoszonego w toku rejestrowanego posiedzenia. Grupa ta stanowi swobodną nową specjalizację w ramach funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości. Podkreślić jednak należy, że czynności wykonywane w ramach zespołu transkrybentów mają charakter czysto techniczny. Zgodnie z § 119a rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z 23.2.2007 r. – Regulamin urzędowania sądów powszechnych³⁷ czynności związane z transkrypcją są wykonywane przez pracowników sądów lub innych jednostek podległych Ministrowi Sprawiedliwości oraz przez osoby kierujące ich pracami. Organizacja i zakres działania osób dokonujących transkrypcji została określona w § 13a i 13b zarządzenia Ministra Sprawiedliwości w sprawie organizacji i zakresu działania sekretariatów sądowych oraz innych działów administracji sądowej³⁸.

Ustawodawca nie wprowadza regulacji prawnych statuujących kontrolę sądową sporządzanej transkrypcji. Nie jest ona ani automatyzowana, ani zatwierdzana przez sędziego, który wygłosił uzasadnienie, co eliminuje jakkolwiek od-

³¹ Zob. uzasadnienie wyroku SN z 5.6.2014 r., I PK 311/13, MoPr 2015, Nr 1, s. 27.

³² Wyrok SN z 24.9.2009 r., II PK 58/09, OSNP 2011, Nr 9–10, poz. 124.

³³ *T. Wiśniewski*, komentarz do art. 387 KPC, [w:] *H. Dolecki, T. Wiśniewski* (red.), Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz, t. II. Artykuły 367–505(37), Lex/el. 2013.

³⁴ Wyrok SN z 26.7.2007 r., V CSK 115/07, MoP 2007, Nr 17, poz. 930.

³⁵ <http://sjp.pwn.pl/szukaj/transkrypcja.html> (dostęp z 26.3.2015 r.).

³⁶ Por. *J. Gólczyński*, E-protokół wyzwaniem dla wymiaru sprawiedliwości, *Prawo Mediów Elektronicznych* 2012, Nr 1, s. 16.

³⁷ Dz.U. z 2014 r. poz. 259; dalej jako: RegSądR.

³⁸ Dz.Urz. MS z 2003 r. Nr 5, poz. 22; dalej jako: zarządzenie.

powiedzialność sędziego z tytułu jej błędnego sporządzenia. Na gruncie obowiązujących przepisów jedyną formą kontroli działalności transkrybentów jest kontrolowanie przez osobę kierującą czynnościami związanymi z transkrypcją³⁹ terminowości i jakości transkrypcji oraz przekazywanie jej wnioskodawcy. Szczegółowo kwestia ta została uregulowana w § 13a zarządzenia, zgodnie z którym osoba kierująca czynnościami związanymi z transkrypcją jest odpowiedzialna przed prezesem sądu za prawidłowe i terminowe jej wykonanie. Do szczegółowych obowiązków tej osoby należy planowanie i organizowanie pracy osób dokonujących transkrypcji, w tym podział czynności osób dokonujących transkrypcji, przy zapewnieniu równomiernego obciążenia obowiązkami poszczególnych osób. Regulacje te jednoznacznie nie nakładają na sędziego obowiązku weryfikacji lub autoryzacji sporządzonej transkrypcji.

Konsekwencją takiego stanu rzeczy jest zdecydowane wyodrębnienie dwóch instytucji na gruncie prawa cywilnego procesowego, jakimi są uzasadnienie ustne wyroku i transkrypcja tego uzasadnienia. O wyraźnym rozróżnieniu obu tych instytucji przesądza także redakcja art. 329 KPC, zgodnie z którym pisemne uzasadnienie wyroku albo transkrypcję wygłoszonego uzasadnienia sporządza się w terminie dwutygodniowym od dnia zgłoszenia wniosku o doręczenie wyroku z uzasadnieniem, a gdy wniosek taki nie był zgłoszony – od dnia zaskarżenia wyroku lub wniesienia skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia. Jednocześnie ustawodawca przewiduje możliwość wydłużenia terminu wyłącznie na sporządzenie uzasadnienia na czas oznaczony nie dłuższy niż 30 dni w sprawie zawilej, co wskazuje na materialno-techniczny charakter transkrypcji. Zastosowanie w komentowanym artykule alternatywy rozłącznej w postaci użycia słowa „albo” przesądza o tym, iż nie jest możliwe zrównanie statusu procesowego uzasadnienia wyroku z jego transkrypcją. Ustawodawca celowo nie przewiduje możliwości wydłużenia czasu na sporządzenie transkrypcji, bowiem jest ona czynnością techniczną, a jej sporządzenie – w przeciwieństwie do sporządzenia uzasadnienia – nie jest zależne od stopnia skomplikowania prawnego i faktycznego danej sprawy.

Jak wskazano, zastosowanie instytucji transkrypcji odnieść należy przede wszystkim do działalności organizacyjnej sądu. Nie stanowi ona bowiem elementu działalności judykacyjnej, co jednoznacznie uniemożliwia dokonanie zrównania statusu uzasadnienia orzeczenia z jego transkrypcją. W przypadku utożsamienia ustnego uzasadnienia z transkrypcją mogłoby dojść do sytuacji, w której osoba niewykwalifikowana i pozbawiona statusu sędziego, mająca decydującą rolę w kształcie transkrypcji, wywierałaby wpływ na wydanie merytorycznego rozstrzygnięcia. Dalej idącym skutkiem byłoby ponoszenie przez stronę postępowania konsekwencji błędów transkrybenta, co może mieć istotne zna-

czenie w przypadku dalszego postępowania odwoławczego. W art. 331 § 2 zd. 2 KPC ustawodawca wskazuje, iż doręczenie wyroku z transkrypcją uzasadnienia jest równoznaczne z doręczeniem wyroku z uzasadnieniem. Choć wykładnia językowa tego przepisu mogłaby przesądzać o przyznaniu transkrypcji waloru uzasadnienia, to należy w tym miejscu odnieść się do wykładni funkcjonalnej i systemowej tej regulacji. W pierwszej kolejności należy jednak rozważyć posłużenie się przez ustawodawcę terminem „równoznaczności” w komentowanym przepisie. Zdaniem *W. Patryasa* „dwa niezdaniowe wyrażenia są równoznaczne, gdy każda para zdań różniących się tylko tymi dwoma wyrażeniami, a identycznych w pozostałych swych fragmentach jest parą zdań równoznacznych; dwa niebędące zdaniami wyrażenia nie są w danym języku równoznaczne, gdy w języku tym istnieje chociażby jedna para zdań, które różnią się między sobą tylko owymi wyrażeniami, a jednak nie są równoznaczne”⁴⁰. Oznacza to, iż równoznaczność terminów (w omawianym przypadku – uzasadnienia i transkrypcji) jest wyznaczana przez równoznaczność zawieranych je zdań, co na gruncie obowiązującego prawa nie jest możliwe, choćby ze względu na kryterium statusu prawnego sporządzającego uzasadnienie czy dokonującego jego transkrypcji.

Zgodnie z wykładnią gramatyczną komentowanego przepisu rzeczywiście możliwe jest utożsamienie uzasadnienia z jego transkrypcją. Jednak biorąc pod uwagę wykładnię funkcjonalną i systemową, a także redakcję innych przepisów prawnych wyraźnie odróżniających instytucję transkrypcji od uzasadniania orzeczeń sądowych, należy wskazać na ich właściwe zastosowanie. Przepisy regulujące instytucję ustnych uzasadnień sądowych nie pozostają w oderwaniu od ogólnych zasad sporządzania uzasadnień sądowych. Zgodnie bowiem z art. 328 § 2 KPC, jak to szczegółowo omówiono wyżej, uzasadnienie wyroku powinno zawierać wskazanie podstawy faktycznej rozstrzygnięcia tj.: ustalenie faktów, które sąd uznał za udowodnione, dowodów, na których się oparł, i przyczyn, dla których innym dowodom odmówił wiarygodności i mocy dowodowej, oraz wyjaśnienie podstawy prawnej wyroku z przytoczeniem przepisów prawa. Unormowanie to odnosi się zarówno do uzasadnień orzeczeń sporządzanych w tradycyjnej – pisemnej formie, jak i uzasadnień ustnych. Niewątpliwie transkrypcja uzasadnienia powinna stanowić wierne odzwierciedlenie treści wygłoszonego uzasadnienia, jednak nie spełnia ona wymogów formalnych przewidzianych dla uzasadnienia wyroku. Zgodnie z § 88 ust. 1 RegSadR orzeczenie i jego uzasadnienie sporządza przewodniczący posiedzenia lub sędzia sprawozdawca, co jednoznacznie wy-

³⁹ Zgodnie z § 119a ust. 4 RegSadR osobę kierującą czynnościami związanymi z transkrypcją wyznacza prezes sądu apelacyjnego spośród pracowników sądu lub innych jednostek podległych Ministrowi Sprawiedliwości.

⁴⁰ *W. Patryas*, Elementy logiki dla prawników, Poznań 1996, s. 142–143.

klucza możliwość sporządzenia uzasadnienia przez osobę trzecią, niebędącą członkiem składu orzekającego. Wobec powyższego, biorąc pod uwagę wykładnię funkcjonalną i systemową w interpretacji art. 331 § 2 zd. 3 KPC, nie jest możliwe utożsamienie wyrażenia „doręczenie wyroku z transkrypcją uzasadnienia” z „doręczeniem wyroku z uzasadnieniem”, bowiem obie wskazane instytucje mają odmienny status procesowy na gruncie prawa cywilnego procesowego.

W zależności od sposobu rejestracji przebiegu posiedzenia uzasadnieniem jest *de facto* plik dźwiękowy lub audio-wizualny, a nie jego przekład, tj. transkrypcja. Jak wskazano, z uwagi na organizacyjny charakter, jaki jest przypisywany transkrypcji, nie jest możliwe nadanie jej statusu uzasadnienia orzeczenia. Strona wnosząca o doręczenie uzasadnienia powinna zatem otrzymać odpis wyroku, zapis ustnego uzasadnienia utrwalonego za pomocą urządzeń rejestrujących dźwięk albo obraz i dźwięk oraz transkrypcję uzasadnienia (odpowiednio w sprawach o wykroczenia – jego przekład). Pominięcie przez sąd któregoś z tych elementów skutkować może pozbawieniem strony postępowania prawa do należytej obrony. Odmienna interpretacja w praktyce sądów naruszać może bowiem konstytucyjnie zagwarantowane w art. 78 Konstytucji RP z 2.4.1997 r.⁴¹ prawo do obrony, jak też prawo do zaskarżania orzeczeń i decyzji wydanych w I instancji. W opinii SN, zarówno prawo do kontroli sądowej, jak i prawo do sądu ma charakter autonomiczny. Istotne jest realne zagwarantowanie każdemu możliwości skorzystania z tego środka, przeniesienia sprawy do wyższej instancji i przeprowadzenia merytorycznej kontroli orzeczenia⁴². W sytuacji, gdy strona postępowania zostanie pozbawiona możliwości zapoznania się z uzasadnieniem wygłoszonym ustnie, pogwałcone zostanie konstytucyjnie przyznane prawo do zaskarżania orzeczeń sądowych. Ograniczenie sądu wyłącznie do doręczenia odpisu wyroku wraz z transkrypcją uzasadnienia może się zatem przyczynić do istotnego naruszenia tego prawa. Kwestie związane ze skutecznym doręczeniem wyroku wraz z jego uzasadnieniem odgrywają istotną rolę na etapie odwoławczym postępowania cywilnego, bowiem podstawą do skonstruowania środka zaskarżenia jest uzasadnienie orzeczenia sporządzone i wygłoszone przez sędziego, a nie jego transkrypcja opracowana przez osobę trzecią.

Wobec powyższego strona powinna mieć zapewnioną możliwość porównania sporządzonego przez transkrybenta przekładu uzasadnienia z wygłoszonym i zarejestrowanym na elektronicznych nośnikach danych uzasadnieniem. Nie należy jednak postrzegać transkrypcji w kategoriach instytucji weryfikującej ustne uzasadnienie, podobnie jak protokołowi skróconemu nie należy przypisywać roli weryfikującej protokołu elektronicznego⁴³. Transkrypcja pełni bowiem rolę subsydiarną, porządkującą względem ustnego uzasadnienia. Nie jest ona stanowiskiem sądu, ale jest jedynie jego technicznym odzwierciedleniem. Strona nie może być narażona na

ponoszenie ryzyka związanego z dokonywaniem transkrypcji przez osobę trzecią. Ponadto należy zwrócić uwagę na fakt, że strona postępowania, wnosząca o doręczenie wyroku wraz z uzasadnieniem, nie powinna być obciążana opłatą 15 zł, którą zgodnie z art. 77 ust. 1a ustawy z 28.7.2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych⁴⁴ pobiera się od wniosku o wydanie na podstawie akt zapisu dźwięku albo obrazu i dźwięku z przebiegu posiedzenia. Zgodnie z art. 9 § 2 KPC strony i uczestnicy postępowania są uprawnieni do otrzymania z akt sprawy zapisu dźwięku, chyba że protokół został sporządzony wyłącznie pisemnie. Obowiązek uiszczenia opłaty w wysokości 15 zł dotyczy zatem wyłącznie wniosku o wydanie pełnego zapisu dźwięku albo obrazu i dźwięku z przebiegu posiedzenia, a nie zapisu wygłoszonego na nim uzasadnienia. Wskazać także należy na redakcję art. 4 ust. 3 KosztSądU, zgodnie z którym nie pobiera się opłaty od wniosku o sporządzenie uzasadnienia oraz doręczenie odpisu orzeczenia z uzasadnieniem, zgłoszonego w terminie tygodniowym od dnia ogłoszenia sentencji. Transkrypcja ustnego uzasadnienia jest dokonywana z wykorzystaniem tych samych zasobów co transkrypcja protokołu elektronicznego. Nie oznacza to jednak, iż nie jest możliwe wyodrębnienie z zapisu elektronicznego konkretnego fragmentu nagrania. Infrastruktura techniczna systemu ReCourt, obsługującego protokół elektroniczny, umożliwia bowiem tzw. wycięcie odpowiedniego fragmentu nagrania, co należy również odnieść do momentu wygłoszenia ustnego uzasadnienia. W związku z tym należy z całą stanowczością negatywnie ocenić praktykę tych sądów, które ograniczają się do doręczenia stronie wnoszącej o doręczenie wyroku wraz z uzasadnieniem jedynie odpisu wyroku z jego transkrypcją. Podobnej negatywnej ocenie podlega praktyka sądów, w których doręczenie fragmentu zapisu, na którym zarejestrowano ustne uzasadnienie wyroku, jest uzależnione od uprzedniego uiszczenia opłaty kancelaryjnej w wysokości 15 zł. Praktyka taka pozostaje w sprzeczności z obecnymi regulacjami prawa cywilnego procesowego, bowiem obowiązek uiszczenia wskazanej opłaty kancelaryjnej spoczywa na tej stronie, która wnioskuje o wydanie zapisu dźwięku albo obrazu i dźwięku z przebiegu całego posiedzenia sądowego.

Z kolei praktyczne problemy związane z publikacją orzeczeń sądowych w ramach Portalu Orzeczeń Sądów Powołanych (PO) mają drugorzędne znaczenie względem problemów doręczania uzasadnienia sądowego i sporządzanej równocześnie jego transkrypcji, ale także zasługują na

⁴¹ Dz.U. Nr 78, poz. 483 ze zm.

⁴² Por. wyrok SN z 20.10.2010 r., III CSK 323/09, Legalis.

⁴³ Por. A. Klich, Praktyczne aspekty sporządzania protokołu skróconego i stosowania adnotacji w protokole elektronicznym, Prawo Mediów Elektronicznych 2013, Nr 2, s. 23.

⁴⁴ T.jedn.: Dz.U. z 2014 r. poz. 1025 ze zm.; dalej jako: KosztSądU.

odrębną uwagę. Zasadniczą funkcją PO jest promowanie szerokiego dostępu do orzecznictwa sądów powszechnych, co pozytywnie wpływa na kształtowanie świadomości prawnej społeczeństwa. Oferuje on usługi adresowane bezpośrednio do obywateli, co wpisuje się w potrzeby społeczeństwa, wzmacniając poczucie bezpieczeństwa prawnego i zaufanie do wymiaru sprawiedliwości, bowiem za jego pośrednictwem jest umożliwiona skuteczna komunikacja obywatela z sądem⁴⁵. W ramach PO są publikowane treści orzeczeń sądowych wraz z ich uzasadnieniem. Istotne jest to, iż zwłaszcza w sprawach kontrowersyjnych zagadnień społecznych linia orzecznicza oddaje poglądy społeczne i wskazuje oczekiwania suwerena wobec wymiaru sprawiedliwości oraz legislatury⁴⁶. Od 1.9.2012 r. do 7.1.2014 r. strona PO była wyświetlana 22 185 227 razy, średnia liczba unikalnych odwiedzin dziennie wynosiła zaś 24 000. W tym czasie 116 sądów publikowało swoje orzeczenia za pośrednictwem tego portalu, liczba opublikowanych dotychczas orzeczeń wynosi zaś 86 647⁴⁷. Tym samym zarówno użytkownicy (strony, pełnomocnicy procesowi i osoby trzecie poszukujące informacji prawnej itd.), jak i sądy uznają konieczność nowego pojmowania jawności postępowania, oczywiście z poszanowaniem dóbr osobistych stron i innych wartości wymagających odpowiedniego stopnia anonimizacji spraw.

Należy w tym miejscu podkreślić, iż obecnie nie wszystkie orzeczenia są publikowane w ramach portalu. Niekwestionowany jest fakt, iż funkcjonowanie PO zapewnia szerszą realizację prawa do sądu, którego integralnym elementem jest zapewnienie jawności działania i szerokiego dostępu do informacji sądowej obejmującej orzecznictwo sądów powszechnych wszystkich szczebli⁴⁸. Kompromisem między prawem dostępu do informacji publicznej a potrzebą ochrony pewnych wartości i danych wrażliwych jest wypracowany w praktyce sądów katalog spraw, w których wydane orzeczenia naturalnie zostały wyłączone od publikacji w portalu. Do tego katalogu należą przede wszystkim sprawy dotyczące relacji między małżonkami, takich jak rozwód i separacja, a także spraw o ubezwłasnowolnienie, czy dotyczących władzy rodzicielskiej. Jednocześnie co do zasady publikacji nie podlegają orzeczenia, których udostępnienie na stronie internetowej portalu może doprowadzić do naruszenia prawa, w szczególności przepisów o ochronie informacji niejawnych i o ochronie innych tajemnic ustawowo chronionych, oraz ze względu na prywatność osoby fizycznej lub tajemnicę przedsiębiorcy. Stanowi to naturalne odzwierciedlenie ograniczeń wskazanych w art. 5 ustawy z 6.9.2001 r. o dostępie do informacji publicznej⁴⁹.

Nie wydaje się zasadna publikacja orzeczeń sądowych, w których uzasadnienie zostało wygłoszone ustnie. Przyczyną takiego stanu rzeczy jest przede wszystkim to, iż możliwość wygłaszania ustnych uzasadnień znajduje zastosowanie w przeważającej mierze w odniesieniu do spraw o nieskom-

plikowanym charakterze zarówno pod względem prawnym, jak i faktycznym. Jednym z celów publikacji orzeczeń sądowych w ramach PO jest ujednoczenie linii orzeczniczej, a także zwiększenie transparentności funkcjonowania sądów. W założeniu ustne uzasadnienia co do zasady mają być krótkie, zatem mnożenie publikacji orzeczeń w sprawach prostych, nieskomplikowanych spowoduje publikację w ramach portalu dużej liczby orzeczeń, które w swej treści będą analogiczne, co w konsekwencji przyczyni się do mnożenia zbędnych treści publikowanych w ramach portalu. Należy także zwrócić uwagę na aspekt techniczny i ewentualną możliwość publikacji ustnych uzasadnień sądowych, które *de facto* mają postać plików dźwiękowych lub audiowizualnych. Obecnie możliwe jest publikowanie wyłącznie plików tekstowych w ramach PO, bowiem jego infrastruktura techniczna nie jest dostosowana do publikacji plików dźwiękowych (lub audiowizualnych). Przyczyną takiego stanu rzeczy jest w głównej mierze brak modułu służącego do automatycznej anonimizacji ustnych uzasadnień. Z powodu przyznania transkrypcji odmiennego statusu procesowego od instytucji uzasadnienia wyroków nie jest także możliwa publikacja wyłącznie transkrypcji wyroku. Celem portalu jest m.in. informowanie społeczeństwa o funkcjonowaniu wymiaru sprawiedliwości, a w przypadku dopuszczenia możliwości publikowania transkrypcji uzasadnienia cel ten nie byłby skutecznie realizowany, przede wszystkim ze względu na brak jakichkolwiek działań kontrolnych sędziego w zakresie sporządzonej transkrypcji przez osobę trzecią.

Podsumowanie

Sporządzanie uzasadnień orzeczeń sądowych w formie ustnej bez wątplenia eliminuje w wielu przypadkach dość powszechny zwyczaj cytowania stanowiska przedstawicieli doktryny prawa cywilnego procesowego czy obszernych tez z uzasadnień orzeczeń SN, co niejednokrotnie dla osoby nieposiadającej prawniczego wykształcenia wiązało się z koniecznością zapoznania się z treścią niezrozumiałą i zawiłą

⁴⁵ Por. A. Klich, Computerization of evidence proceedings as a manifestation of state action to modernize the administration of justice in civil cases, [w:] M. Sitek, G. Dammacco, M. Wójcicka (red.), Human rights between war and peace. Vol. II, Olsztyn 2014, s. 303.

⁴⁶ Por. A. Zalesińska, T. Januszkiewicz, Orzeczenia sądów powszechnych w Internecie, IT w Administracji 2013, Nr 1, s. 38–42.

⁴⁷ Dane statystyczne pochodzą z Centrum Kompetencji i Informatyzacji Sądownictwa, stan na 7.1.2015 r.

⁴⁸ Por. M. Prus, A. Zalesińska, Udostępnianie informacji sądowej oraz orzecznictwa sądów powszechnych za pośrednictwem sieci teleinformatycznych jako narzędzie wspomagające pracę profesjonalnego pełnomocnika procesowego, [w:] E. Galewska, S. Kotecka (red.), Księga pamiątkowa z okazji dziesięciolecia Centrum Badań i Problemów Prawnych i Ekonomicznych Komunikacji Elektronicznej i Studenckiego Koła Naukowego – Blok Prawa Komputerowego, Wrocław 2012, s. 100.

⁴⁹ T.jedn.: Dz.U. z 2014 r. poz. 782 ze zm.

pod względem językowym. Sporządzanie zbyt obszernych uzasadnień, koncentrujących się na szczegółach stanu faktycznego, z lakonicznym, czy wręcz minimalnym odniesieniem do toku rozumowania sędziego w procesie wydania merytorycznego rozstrzygnięcia z pewnością wpływa negatywnie na instytucję uzasadnień i na ich rolę, jaką odgrywają w toku postępowania cywilnego. Wprowadzenie modelu sporządzania uzasadnienia w postaci elektronicznego zapisu niewątpliwie wpływa pozytywnie na transparentność i przejrzystość postępowania cywilnego.

Obecna redakcja art. 329 KPC przesądza o fakultatywnym charakterze tzw. ustnych uzasadnień. Wygłoszenie takiego uzasadnienia nie należy do obowiązków sędziego. Jest ono dopuszczane tylko wtedy, gdy przebieg posiedzenia był utrwalany za pomocą urządzenia rejestrującego dźwięk albo obraz i dźwięk, tj. gdy sporządzany był protokół elektroniczny⁵⁰. Ten alternatywny sposób sporządzania uzasadnień sądowych może zostać zastosowany przede wszystkim do spraw cechujących się niskim poziomem skomplikowania zarówno pod względem faktycznym, jak i prawnym. Z tego też względu podnoszony w praktyce problem publikacji orzeczeń sądowych w ramach PO w sprawach, w których uzasadnienie zostało ogłoszone ustnie i zarejestrowane na elektronicznych nośnikach danych, w gruncie rzeczy należy uznać za bezzasadny.

Reasumując rozważania w tym zakresie, należy stanowczo podkreślić, że sporządzenie transkrypcji uzasadnienia nie jest równoznaczne z jego sporządzeniem (w przypadku uzasadnień ustnych – z jego wygłoszeniem). Kwestie wątpliwe, wynikające z redakcji art. 331 § 2 KPC, należy rozstrzygnąć – zgodnie z wykładnią funkcjonalną i systemową – na korzyść strony postępowania sądowego przez wyraźny zakaz zrównania statusu procesowego uzasadnienia i transkryp-

cji. Transkrypcja treści powinna być doręczana równoległe z zapisem cyfrowym, na którym został utrwalony moment wygłoszenia uzasadnienia wyroku, co ma ogromne znaczenie w przypadku osób zagrożonych wykluczeniem cyfrowym. Ma ona jednak charakter pomocniczy, a nie ostateczny, z tego też względu powinna być doręczana równoległe z zapisem uzasadnienia ustnego.

W konsekwencji opieszale działanie sądów powszechnych uniemożliwiające stronie postępowania skuteczne zapoznanie się z fragmentem nagrania posiedzenia sądowego, na którym utrwalono wygłoszone uzasadnienie wyroku, należy ocenić negatywnie, przede wszystkim z perspektywy ograniczenia prawa dostępu do sądu i prawa do zaskarżania orzeczeń sądowych. Brak możliwości zaskarżenia orzeczenia może ograniczyć prawo strony do rzetelnego procesu. Należy tę ogólną zasadę odnieść także do sytuacji, w której strona jest pozbawiona możliwości prawidłowego zaskarżenia danego orzeczenia, bowiem mimo skutecznie złożonego wniosku o doręczenie wyroku wraz z uzasadnieniem sąd ograniczył się do doręczenia odpisu wyroku wraz z transkrypcją uzasadnienia, która zawierała istotny dla strony postępowania błąd (np. w sytuacji, która wydarzyła się w rzeczywistości, gdy sędzia w uzasadnieniu mówił o ustawowych odsetkach, a transkrybent posłużył się określeniem „odsetki ustalone”). W takiej sytuacji strona ponosząca negatywne konsekwencje działania sądu może jednocześnie utracić możliwość skutecznego wniesienia środka zaskarżenia zawierającego prawidłowo sformułowane zarzuty wobec zaskarżonego orzeczenia.

⁵⁰ Por. J. Gołaczyński, E-protokół: nowa odsłona, Na Wokandzie 2015, Nr 1, s. 17.

A new model of the statement of reasons for judgment in a civil process

The aim of this study is to analyse in detail that part of a court judgment which constitutes the statement of reasons. The authors point out the advantages of drawing up the statement of reasons electronically, in particular the positive effect of that solution on transparency and clarity of a civil process.

Beck Akademia
seminaria • szkolenia • e-learning

www.akademia.beck.pl

Internetowa publikacja orzeczeń sądowych – zagadnienia wybrane

r.pr. Krzysztof Kapelczak¹

Michał Pieróg²

Przedmiotem niniejszego opracowania jest analiza publikacji w Internecie orzeczeń wywodzących się z pionów sądownictwa administracyjnego oraz sądownictwa powszechnego. Na potrzeby tego artykułu przez pojęcie „orzeczenie” należy rozumieć nie tylko wyroki i postanowienia, lecz również inne akty wydawane w toku postępowania sądowego. Autorzy wskażą cechy internetowych portali orzeczeń, scharakteryzują wirtualny dostęp do orzecznictwa sądów administracyjnych i powszechnych wraz z różnicami występującymi w portalach zawierających to orzecznictwo. W części końcowej omówią z kolei proponowane zmiany w ustawodawstwie polskim w postaci projektu nowelizacji ustaw ustrojowych sądownictwa powszechnego.

Uwagi wstępne

Idea dostępu do informacji publicznej jest głęboko zakorzeniona w kontynentalnej kulturze prawnej i funkcjonuje w ramach określonych reżimów prawnych od drugiej połowy XVIII w. Przepływ informacji między obywatelem a szeroko pojętymi organami administracji publicznej stanowi jednocześnie realizację konstytucyjnej zasady demokratycznego państwa prawnego. Podstaw jawności działalności władzy publicznej doszukiwać się należy nie tylko w przepisach Konstytucji RP, lecz także w wiążących Polskę aktach prawa międzynarodowego³, z których ETPCz w swoich orzeczeniach wywodzi zasadę dostępu do informacji publicznej⁴, określając ją jako jedno z praw o charakterze podstawowym. Prawo dostępu do informacji publicznej wpisano wprost do Konstytucji RP, natomiast akt uszczegółwiający tę zasadę, czyli ustawa z 6.9.2001 r. o dostępie do informacji publicznej⁵, została uchwalona w 2001 r.

Nie może budzić wątpliwości, że przenosząc powyższe uwagi na grunt funkcjonowania polskiego wymiaru sprawiedliwości rozumianego *sensu largo*, należy skorelować je z realizacją zasady jawności działania organów sądowniczych, co stanowi gwarancję rzetelności toczącego się procesu. Zatem zarówno regulacje ustawowe, jak i przepisy samej Konstytucji RP⁶ gwarantują możliwość sprawowania kontroli społecznej nad efektywnością sądów w zakresie orzekania oraz podnoszenia stanu świadomości prawnej społeczeństwa. Utrwalony został już bowiem pogląd, że w trybie wnioskowym sądy są obowiązane do udzielania informacji w zakresie wydawanych rozstrzygnięć⁷. Z kolei dla przedstawicieli zawodów prawniczych powszechność dostępu do orzecznictwa sądowego sprzyja podejmowaniu czynności dążących do uzyskania jednolitości linii orzeczniczej, ukazując jednocześnie pewne rozbieżności w zakresie stosowania prawa w okręgach różnych sądów.

Efekt realizacji wskazanych postulatów niewątpliwie stanowi również wprowadzenie rozwiązań dotyczących internetowej publikacji orzeczeń sądowych. Obecnie możemy wyróżnić trzy zasadnicze internetowe źródła informacji o treści orzeczeń sądowych prowadzone bezpośrednio przy organach sprawujących władzę sądowniczą, a mianowicie: Bazę Orzeczeń Sądu Najwyższego, Centralną Bazę Orzeczeń Sądów Administracyjnych oraz Portal Orzeczeń Sądów Powszechnych, obejmujący obecnie łącznie 11 apelacji.

Podstaw prawnych możliwości dostępu do orzeczeń oraz ich publikowania w formie elektronicznej doszukiwać się należy nie tylko w Konstytucji RP, lecz także w przepisach regulujących sposób procedowania sądu. Główną rolę odgrywają tu akty prawne normujące ściśle określone procedury (Kodeks postępowania karnego, Kodeks postępowania cywilnego, ustawa z 30.1.2002 r. – Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi⁸), przepisy ustaw ustrojowych (ustawa z 27.7.2001 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych⁹, ustawa z 25.7.2002 r. – Prawo o ustroju sądów

¹ Radca prawny w Zespole Kancelarii PK – LEGAL w Szczecinie.

² Uniwersytet Szczeciński. Aplikant radcowski w Zespole Kancelarii PK – LEGAL w Szczecinie.

³ Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności z 4.11.1950 r. (Dz.U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284 ze zm.).

⁴ Zob. wyroki ETPCz: z 19.4.2009 r. w sprawie Tarsasag a Szabadsagjogokert przeciwko państwu węgierskiemu, 37374105, <http://www.right2info.org/cases/r2i-tarsasag-a-szabadsagjogokert-hungarian-civil-liberties-union-v-hungary> (dostęp z 31.3.2015 r.); z 25.6.2013 r. w sprawie Młodzieżowej Inicjatywy na Rzecz Praw Człowieka przeciwko Serbii, 48135/06, http://informacjapubliczna.org.pl/wwwdane/files/pl_case_of_youth_initiative_for_human_rights_v_k09y_serbia_%28%29.pdf (dostęp z 31.3.2015 r.).

⁵ T.jedn.: Dz.U. z 2014 r. poz. 782 ze zm.; dalej jako: DosInfPubU.

⁶ W wyroku z 30.1.2002 r., II SA 717/01, Wokanda 2002, Nr 7, s. 68, NSA w Warszawie wskazuje, że z mocy art. 8 ust. 2 Konstytucji RP przed wejściem w życie ustawy o dostępie do informacji publicznej art. 61 ust. 1 Konstytucji RP mógł stanowić całkowicie samodzielna podstawę prawną żądania udzielenia informacji o działalności organów.

⁷ Wyrok WSA w Lublinie z 2.2.2009 r., III SAB/Lu 1/09, Legalis.

⁸ Dz.U. z 2012 r. poz. 270 ze zm.

⁹ Dz.U. z 2015 r. poz. 133.

administracyjnych¹⁰) oraz rozporządzeń wykonawczych do tych aktów ustawowych (rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 23.2.2007 r. – Regulamin urzędowania sądów powszechnych¹¹, rozporządzenie Prezydenta RP z 18.9.2003 r. – Regulamin wewnętrznego urzędowania wojewódzkich sądów administracyjnych¹²).

Podstawową formą zapoznania się z treścią orzeczenia jest jego ogłoszenie (np. art. 326 KPC), które ma raczej wymiar formalny, gdyż jest bardziej to wymóg ustawy do wprowadzenia rozstrzygnięcia do obrotu prawnego niż praktyczny, bo często zdarza się, że przy ogłoszeniu nie jest obecny żaden uczestnik postępowania ani publiczność. Należy przy tym pamiętać, że nie wszystkie rozstrzygnięcia zapadają na posiedzeniu jawnym, co generalnie wyklucza możliwość zapoznania się z nimi szerszego grona odbiorców (wyjątkiem są takie postanowienia jak art. 154 § 2 KPC, zgodnie z którym ogłoszenie orzeczenia kończącego postępowanie w sprawie odbywa się publicznie). Dlatego też jest podkreślana rola internetowej publikacji orzeczeń, która wciąż ewoluuje w kierunku jak najszerszej użyteczności.

Wybrane funkcje i cechy internetowych portali orzeczeń

U podstaw tworzenia internetowych portali orzeczeń leży przede wszystkim ich funkcja informacyjna. Zawierają one bowiem wyroki, postanowienia oraz inne akty wydawane w toku postępowania sądowego wraz z uzasadnieniami, jeżeli były one do nich sporządzane. Co istotniejsze, informacje są możliwe do uzyskania o każdej porze, i tak np. znając sygnaturę akt sprawy, można dowiedzieć się o treści zapadłego rozstrzygnięcia poza godzinami funkcjonowania sądu i bez udziału pracownika udzielającego informacji o sprawach.

Z funkcją informacyjną jest związana funkcja kontrolna sprawowana przez społeczeństwo. Dzięki internetowym portalom orzeczeń osoby zainteresowane (nie tylko będące uczestnikami poszczególnych postępowań) uzyskiwały proste narzędzie pozwalające zapoznać się z orzecznictwem sądowym oraz monitorować urzeczywistnianie w wydanych orzeczeniach idei praworządności i sprawiedliwości.

Portale internetowe orzeczeń pełnią również funkcję edukacyjną. Dostęp społeczeństwa do orzeczeń poprawia kulturę i świadomość prawną obywateli. Pomaga on także w kształtowaniu wiedzy i pogłębianiu doświadczenia przez osoby wykonujące zawody prawnicze, zarówno pracujące bezpośrednio w instytucjach wymiaru sprawiedliwości, jak i wykonujące wolne zawody prawnicze w otoczeniu sądownictwa.

Omawiane bazy sprzyjają ponadto unifikacji i ujednoczeniu orzecznictwa sądowego, a także poprawie jakości wydawanych rozstrzygnięć oraz ich uzasadnień. Wprowadzie

w Polsce nie obowiązuje charakterystyczny dla krajów anglosaskich system *common law*, który opiera się na orzekaniu na podstawie precedensów, tj. wcześniej zapadłych orzeczeń w podobnych sprawach, ale nie może budzić wątpliwości, że polskie sądy rozstrzygające daną sprawę korzystają z dorobku orzecznictwa w podobnych, zakończonych już sprawach, a internetowy portal orzeczeń zapewnia łatwy i szeroki dostęp do tego orzecznictwa.

Wszystkie te funkcje, istotne dla polepszenia jakości działania wymiaru sprawiedliwości, także z perspektywy jego postrzegania przez społeczeństwo nie mogą jednak pozostawać w konflikcie z innymi wartościami, w tym ze standardami ochrony dóbr osobistych uczestników postępowania. Stąd też jedną z podstawowych cech portali jest pełna anonimizacja treści orzeczeń, co oznacza, że z opublikowanego w portalu orzeczenia nie mogą wynikać dane, które w sposób bezpośredni lub pośredni pozwalają na identyfikację podmiotów postępowania, osób trzecich, a także miejsc. Proces anonimizacji obejmuje przede wszystkim dane osobowe, adresowe, numery ewidencyjne osób fizycznych czy prawnych, firmy przedsiębiorców – co dotyczy zarówno stron, jak i innych uczestników postępowania – dane objęte tajemnicą skarbową, tajemnicą bankową, tajemnicą przedsiębiorstwa oraz inną tajemnicą prawnie chronioną.

Podkreślić należy w tym miejscu również powszechność dostępu do internetowych portali orzeczeń, gdyż do ich używania wystarczający jest komputer lub inne urządzenie posiadające dostęp do Internetu, przy czym portale te nie wymagają od użytkownika żadnego logowania, podawania jakichkolwiek danych identyfikujących ani wnoszenia opłat za udostępniane orzeczenia.

Dostęp do bazy orzecznictwa sądów administracyjnych

Ramy funkcjonowania internetowej bazy orzeczniczej wojewódzkich sądów administracyjnych oraz NSA zostały określone zarządzeniem Nr 9 Prezesa NSA z 11.7.2007 r. w sprawie utworzenia Centralnej Bazy Orzeczeń i Informacji o Sprawach sądów administracyjnych i udostępniania orzeczeń przez Internet¹³. Akt ten uregulował nie tylko działanie bazy orzeczeń, lecz również, niemieszcząc się w ramach niniejszej publikacji, kwestię systemu informacji o sprawach rozpoznawanych przez sądy administracyjne. Jeżeli chodzi o bazę orzeczeń, to określono zarówno zakres i sposób udostępniania orzecznictwa, jak i podstawowe zasady anonimizacji. Scentralizowany system orzecznictwa sądów administracyjnych funkcjonuje od

¹⁰ Dz.U. z 2014 r. poz. 1647; dalej jako: PrUstrSądAdmU.

¹¹ Dz.U. z 2014 r. poz. 259.

¹² Dz.U. Nr 169, poz. 1646.

¹³ Niepubl.

2007 r. – na wstępie jako narzędzie funkcjonujące wewnątrz sądów administracyjnych, a pod koniec tego samego roku jako internetowy portal dostępny dla każdego zainteresowanego. Początkowo w bazie umieszczano bieżące orzecznictwo wraz z wybranymi orzeczeniami wcześniejszymi, sukcesywnie uzupełniając portal orzeczeniami, które zapadały w sądach administracyjnych od 2004 r.

Z punktu widzenia praktyka najważniejszy jest sposób i zakres wyszukiwania wyroków lub postanowień, co odbywa się za pomocą formularza umożliwiającego doprecyzowanie rekordów wyszukiwania. W zdecydowanej większości poszczególne pola są zbieżne z formularzem wyszukiwania zaawansowanego orzeczeń sądów powszechnych. Jednakże należałoby zwrócić uwagę na pewne kluczowe kwestie, które odróżniają tę bazę od innych. Niewątpliwą zaletą portalu jest jego scentralizowany charakter. Wszystkie wojewódzkie sądy administracyjne oraz NSA bez wyjątku umieszczają wydane orzeczenia w jednym systemie informatycznym. Bezpośrednią konsekwencją takiego zabiegu jest generalne uporządkowanie wszystkich rozpoznawanych spraw w trybie instancyjnym. Oznacza to, że wyszukując dane orzeczenie któregośkolwiek z sądów, mamy od razu przedstawiony cały przebieg sprawy oraz wszystkie orzeczenia wydane w danym postępowaniu, zarówno przed sądem I, jak i przed sądem II instancji (tzw. orzeczenia powiązane). Takie kompleksowe podejście pozwala na analizę orzecznictwa w pełnym zakresie, ukazując jednocześnie wszelkie kwestie istotne z punktu widzenia danej sprawy (stanowiska sądów obu instancji). Przykładowo, wyszukując sprawę po jej sygnaturze, można określić, czy dane orzeczenie sądu I instancji jest prawomocne, czy zostało zaskarżone, jakie było ewentualne rozstrzygnięcie sądu II instancji. Dodatkowo w centralnej bazie są także ujmowane wszelkie inne rozstrzygnięcia o charakterze wпадkowym, np. postanowienie o przyznaniu prawa pomocy czy w przedmiocie wstrzymania wykonania zaskarżonej decyzji administracyjnej. Scentralizowany system dostępu do orzeczeń sądownictwa administracyjnego umożliwia także zapoznanie się ze stanowiskiem doktryny w danym zakresie, dzięki funkcji wyszukiwania glos. Jest to zasadnicza różnica, która wynika głównie z kompetencji przyznanych ustawowo Prezesowi NSA. Wynika to z treści art. 11 PrUstrSądAdmU, który do jego właściwości zalicza ustalanie zasad biurowości sądownictwa administracyjnego, przez co niejako ogólnie określa reguły publikowania orzeczeń w sposób jednolity i kompleksowy dla wszystkich sądów administracyjnych.

Dostęp do portalu orzecznictwa sądów powszechnych

Podobnie jak w przypadku bazy orzeczniczej sądownictwa administracyjnego funkcja systemów teleinformatycznych

opartych na gromadzeniu orzecznictwa sądów powszechnych opiera się na pełnym urzeczywistnianiu założeń jawności wymiaru sprawiedliwości (art. 45 ust. 1 Konstytucji RP).

W przeciwieństwie do poprzednio omówionej bazy struktura dostępu do orzecznictwa sądów powszechnych jest właściwie całościowo zdecentralizowana. Wynika to z samych podstaw prawnych systemu, których należy się doszukiwać w treści art. 8 ust. 3 *in fine* DosInfPubU. Przepis ten ustanawia generalną zasadę tworzenia Biuletynu Informacji Publicznej, co daje możliwość tworzenia (w poszczególnych sądach) informatycznych zbiorów orzeczeń sądowych. Brak szczególnej normy prawnej nakładającej na sądy obowiązek publikowania swoich orzeczeń w tego rodzaju internetowym trybie bezwzrostkowym skutkuje naturalnie całkowicie fakultatywnym charakterem stosowania tych narzędzi. Oznacza to, że w zależności od organu sądownictwa powszechnego to prezes sądu każdorazowo określa ramy internetowej publikacji orzeczeń przy pomocy wewnętrznie obowiązujących aktów normatywnych. Bazy orzeczeń nie są zatem tworzone w spójnej strukturze, a zasadniczo każdy sąd może mieć swój odrębny portal, nawet sądy rejonowe, jak to ma miejsce chociażby w przypadku SR w Białymstoku. Brak scentralizowanego systemu uniemożliwia jednakże dokonanie analizy przebiegu danej sprawy na poszczególnych etapach postępowania.

Prym w zakresie internetowej publikacji orzeczeń wiodą sądy apelacji wrocławskiej, która stanowi obecnie kolebkę informatyzacji sądownictwa. Dlatego też w związku z rozdrobnieniem możliwości modyfikowania wprowadzania orzeczeń do powszechnego obiegu w sieci internetowej warto wskazać na przykładowe regulacje obowiązujące w SA we Wrocławiu. Przede wszystkim należy określić zakres spraw całkowicie wyłączonych spod obowiązku publikacji. I tak w § 1 zarządzenia Prezesa SA we Wrocławiu¹⁴ wyłącza się możliwość publikowania w portalu orzeczniczym orzeczeń z uzasadnieniami w sprawach dotyczących m.in. rozvodu i separacji, rent, lustracji, ubezwłasnowolnienia czy przestępstw przeciwko wolności seksualnej. Nie publikuje się również orzeczeń uzupełniających i dotyczących kwestii incydentalnych, wпадkowych. Takie ograniczenie nie występują w przypadku sądów administracyjnych, które publikują wszystkie orzeczenia, nawet te, do których nie zostało sporządzone uzasadnienie. Jednak tego typu zabieg w sądownictwie powszechnym jest podyktowany charakterem rozpoznawanych spraw, a przede wszystkim obroną interesów i praw uczestników postępowań sądowych, np. w zakresie ochrony prywatności. Kluczowym aspektem funkcjonowania systemu teleinformatycznego jest także określenie podmiotu posiadającego kompetencje decy-

¹⁴ Zarządzenie Nr 11/2012 z 5.3.2012 r. w sprawie utworzenia Internetowego Portalu Orzeczeń SA we Wrocławiu, <http://www.wroclaw.sa.gov.pl/bindata/documents/DOCf9fae6bb4dc55732914269b886280755.pdf> (dostęp z 2.2.2015 r.).

zyjne w sprawach publikacji orzeczeń. W omawianym przykładowie określono, że kryterium publikacji będzie stanowiła doniosłość problemu prawnego lub zainteresowanie społeczne, a ostateczną decyzję w tym zakresie podejmie sędzia sprawozdawca lub przewodniczący odpowiedniego wydziału. Powinien on dokonywać przy tym selekcji orzeczeń, szczególnie pod względem przydatności dla praktyków prawa, a może przede wszystkim dla zwykłych obywateli w ramach wykonywania tzw. kontroli społecznej. Takie rozwiązanie należy w pełni zaakceptować, ponieważ realizuje ono nie tylko zasadę jawności w aspekcie interpretacji prawa, lecz również odpowiada na oczekiwania społeczne, szczególnie w przypadku spraw o wyjątkowo medialnym. W przedmiocie zagadnień czysto technicznych należy podnieść, że przed samą publikacją orzeczenia w systemie teleinformatycznym sporządzana jest tzw. Karta Kwalifikacyjna Orzeczenia (stanowiąca załącznik do zarządzenia), w której określa się, czy dane orzeczenie powinno być opublikowane w Portalu Orzeczeń, Orzecznictwie Apelacji Wrocławskiej, oraz określa się inne elementy istotne z punktu widzenia wyszukiwania go w bazie internetowej, takie jak sygnaturę akt, datę, jego podstawę prawną czy też hasła tematyczne. Przepisy powszechnie obowiązującego prawa nakładają na sądy obowiązek anonimizacji danych, niezależnie od tego, czy orzeczenie jest udostępniane w trybie wnioskowym czy w Portalu Orzeczeń. Niewątpliwą zaletą organizacji sądownictwa powszechnego jest funkcjonowanie programu, który ma za zadanie uniemożliwienie zidentyfikowania osób biorących udział w postępowaniu (stron, świadków, biegłych itd.). Automatemczna anonimizacja wykazuje skuteczność na poziomie 98%¹⁵. Następnie jest przeprowadzana powtórna anonimizacja weryfikująca poprawność pierwszej. W przypadku Centralnej Bazy Orzeczeń Sądów Administracyjnych nie ma możliwości stosowania oprogramowania anonimizującego, w związku z czym proces ten odbywa się w całości ręcznie.

W świetle powyższych uwag należy zauważyć, że w porównaniu z bazą orzeczeń sądów administracyjnych same formularze wyszukiwania nie różnią się znacząco. Jednak różnice można zauważyć, jeśli chodzi o wyszukiwanie konkretnych słów, bowiem Centralna Baza Orzeczeń Sądów Administracyjnych umożliwia ich odnajdywanie z funkcją odmiany językowej lub bez albo w konkretnym miejscu występowania danego słowa, np. w samej tylko sentencji czy tezie. Ponadto Portal Orzeczeń nie umożliwia odnajdywania orzeczeń glosowanych.

Nie sposób pominąć jednak faktu, że nie tylko dla praktyków i teoretyków prawa, lecz także dla całego społeczeństwa portale orzeczeń sądów powszechnych stanowią niebywałe źródło wiedzy. Analiza publikowanych orzeczeń pozwala na ukazanie aktualnych tendencji, sposobu interpretowania określonych przepisów, kształtowanie się jednolitej linii orzeczniczej oraz wykazanie różnic pomiędzy orzekaniem w danego typu sprawach między poszczególnymi apelacjami.

Podsumowanie

Kilka lat funkcjonowania internetowych portali umożliwiających przeglądanie orzecznictwa poszczególnych sądów nasuwa jednocześnie kilka uwag co do dalszej drogi rozwoju informatyzacji wymiaru sprawiedliwości w tym zakresie.

Przed wszystkim nie sposób pominąć propozycji nowelizacji przepisów rangi ustawowej, które miałyby za zadanie usystematyzować niektóre kwestie związane z internetową publikacją orzeczeń. Taką propozycją są prace legislacyjne nad projektem ustawy o zmianie ustawy – Prawo o ustroju sądów powszechnych oraz niektórych innych ustaw¹⁶. W aspekcie usprawnienia systemu publikowania orzeczeń w odpowiednich bazach projekt nowelizacji zakłada zniwelowanie, a przynajmniej znaczne ograniczenie dotychczasowego rozproszonego systemu udostępniania orzeczeń i stworzenie nowego systemu, choć nadal funkcjonującego w ramach konstrukcji Biuletynu Informacji Publicznej. Obecne rozwiązania są dość niepraktyczne, dlatego też w projektowanej zmianie zakłada się w art. 175c § 1 pkt 6, że Minister Sprawiedliwości będzie wykonywał zadania z zakresu informatyzacji sądów m.in. w zakresie administrowania systemem informatycznym, w którym jest prowadzony zbiór orzeczeń przesłanych przez prezesów sądów, i udostępniania tego systemu. Wprowadzenie do polskiego porządku prawnego tego przepisu będzie skutkowało automatyczną centralizacją baz orzeczeń sądów powszechnych. Jak wskazuje się w uzasadnieniu do projektu ustawy¹⁷, wdrożenie tego typu rozwiązań umożliwi funkcjonowanie portalu orzeczeń znanego chociażby z działalności sądów administracyjnych czy TK. Co istotne, w art. 175c § 4 ustawy w projektowanym brzmieniu założono, że do Ministra Sprawiedliwości będzie należało wyznaczenie sądu lub sądów, które miałyby za zadanie publikację orzecznictwa sądów powszechnych. Taki sąd byłby również obowiązany do prowadzenia i udostępniania w systemie teleinformatycznym orzeczeń, a do obowiązków prezesów poszczególnych sądów należałoby ich przekazywanie. Właściwy tryb przesyłania orzeczeń, ich publikacji, kategorii i rodzaju spraw, w których orzeczenia będą podlegały obowiązkowemu centralnemu udostępnieniu w Biuletynie Informacji Publicznej sądu wyznaczonego, miałyby określić w drodze rozporządzenia również Minister Sprawiedliwości. Zmiany zachodzące w polskim sądownictwie w zakresie informatyzacji należy uznać za pozytywne i sprzyjające dalszemu rozwojowi, co jest podyktowane koniecznością dostosowania naszego prawa do

¹⁵ Dane statystyczne pozyskane na konferencji naukowej pt. Model regulacji jawności i jej ograniczeń w demokratycznym państwie prawnym, która odbyła się 27.10.2014 r. we Wrocławiu.

¹⁶ Druk sejmowy Nr 2680, Sejm VII kadencji.

¹⁷ *Ibidem*.

przemian związanych z europeizacją postępowania cywilnego czy karnego¹⁸.

Ponadto w obecnym stanie prawnym nie widać jednocześnie konieczności ujednoczenia baz orzeczniczych sądów administracyjnych i sądów powszechnych. Dotychczasowa praktyka oparta na odrębności nie tylko ustrojowej, lecz także orzeczniczej w całości przemawia za tym, ażeby pozostawić odrębne portale internetowe dla tych dwóch konstytucyjnych pionów sądownictwa. Uzasadnione jest to przede wszystkim zakresem spraw przekazanych do kognicji poszczególnych sądów.

Funkcjonowanie baz orzeczeń sądowych o charakterze niekomercyjnym z pewnością czyni zadość wymogom informatyzacji polskiego wymiaru sprawiedliwości w dobie postępu technologicznego. Początkowo instrumenty te służyły głównie realizacji zasad rzetelności, jawności sprawowania władzy sądowniczej oraz prawa do sądu. Jak wskazuje A. Zieliński, w doktrynie polskiego prawa konstytucyjnego

postuluje się jak najszerszy zakres przedmiotowy prawa do sądu¹⁹. Jest to niewątpliwie realizowane również przez informatyzację, która w oczywisty sposób poszerza ten katalog uprawnień częściowych składających się na to prawo. Stworzenie niekomercyjnych internetowych zbiorów orzeczeń kreuje nie tylko cenne źródło wiedzy, lecz także przyczynia się do stabilizacji porządku prawnego przez dokonywaną korektę rozmaitych regulacji prawnych, zapewnienia jak najszerszej kontroli społecznej, a przede wszystkim w zdecydowany sposób zwiększa transparentność funkcjonowania sądów.

¹⁸ A. Klich, Organy państwa wobec wyzwań współczesności na przykładzie informatyzacji postępowania cywilnego, [w:] E. Ciała-Wacinkiewicz, K. Flaga-Gieruszyńska, D. Wacinkiewicz (red.), Obywatel – Państwo – Społeczność międzynarodowa, Warszawa 2014, s. 215.

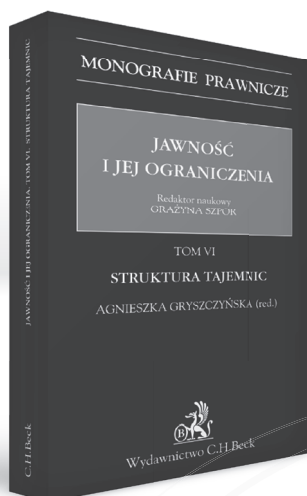
¹⁹ A. Zieliński, Prawo do sądu a struktura sądownictwa, PiP 2003, Nr 4, s. 20.

Online publication of judgments – selected issues

This study analyses online publication of administrative and common court judgments. For the needs of this article the term "judgment" shall mean not only rulings and orders, but also other acts issued in the course of judicial proceedings. The authors outline the feature of online judgment portals, characterize virtual access to administrative and common court judgments pointing out the difference between various judgment portals. In conclusion, they discuss proposed changes in the Polish legislation in the form of draft amendments to the acts regulating the system of common courts.

Jawność i jej ograniczenia

Opracowanie zawiera wyniki pierwszego etapu badań nad metodami zagwarantowania pożądanego poziomu skuteczności obowiązującej regulacji prawnej. Ich celem było wyznaczenie kierunków i pola analizy tego zagadnienia, wyeksponowanie kluczowych dla prowadzonych badań problemów, a przede wszystkim ukazanie tego, co dyskusyjne i wątpliwe. Mając świadomość zawodności podejmowanych przez naukę prób ujęcia skuteczności prawa w mający praktyczną użyteczność, przejrzysty i dostatecznie pojemny schemat teoretyczny, autorzy opracowania podjęli w nim próbę ukazania podstaw teoretycznych badań skuteczności regulacji jawności i jej ograniczeń, zakresu ograniczeń jawności z punktu widzenia standardów europejskiego *case law* oraz wymagań konstytucyjnych, a także cech charakterystycznych obowiązujących unormowań ustawowych tajemnic i ich ochrony.

www.ksiegarnia.beck.pl

■ Podpis elektroniczny dla kierownika USC

dr Sylwia Kotecka¹

Niniejszy artykuł powstał po konferencji naukowej pt. Informatyzacja usług związanych ze stanem cywilnym, która odbyła się 8.11.2013 r. na Wydziale Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego w ramach realizacji grantu: Obieg dokumentów elektronicznych między sądami a urzędami stanu cywilnego w sprawach z zakresu prawa cywilnego oraz rodzinnego i opiekuńczego². Celem opracowania jest analiza podpisu elektronicznego, w tym jego wykorzystanie w pracy kierownika USC.

Uwagi wstępne

Pewne rodzaje podpisu elektronicznego wprowadzonego do polskiego porządku prawnego na mocy ustawy z 18.9.2001 r. o podpisie elektronicznym³ zapewniają bezpieczną i pewną weryfikację osoby uczestniczącej w „elektronicznej czynności prawnej”. Nie ma bowiem możliwości zaprzeczenia uczestnictwa w jej dokonaniu. Zgodnie z ustawą dokument elektroniczny opatrzony pewnym rodzajem podpisu elektronicznego powinien mieć znaczenie takie jak dokument sporządzony na papierze i własnoręcznie podpisany.

Polska ustawa została uchwalona w celu realizacji postanowień dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 1999/93/WE z 13.12.1999 r. w sprawie wspólnotowych ram w zakresie podpisów elektronicznych⁴. Dyrektywa ta ustala wspólne ramy dla komunikacji elektronicznej i handlu elektronicznego z wykorzystaniem podpisu elektronicznego na obszarze UE. Na państwa członkowskie został nałożony obowiązek utworzenia systemu nadzoru nad podmiotami świadczącymi usługi certyfikacyjne oraz zapewnienia jednocześnie swobody świadczenia takich usług. Dyrektywa 1999/93/WE ma na celu stworzenie i utrzymanie konkretnych ram prawnych dla podpisu elektronicznego. Już w art. 1 tej dyrektywy wskazuje się, że jej celem jest ułatwienie stosowania podpisu elektronicznego oraz przyczynianie się do jego uznania prawnego. Dyrektywa ta wprowadza prawne warunki ramowe dla podpisu elektronicznego i usług certyfikacyjnych w celu zapewnienia właściwego funkcjonowania rynku wewnętrznego. Nie narusza przy tym reguł i ograniczeń prawa krajowego, a także nie obejmuje aspektów związanych z zawieraniem i obowiązywaniem umów oraz innych zobowiązań prawnych.

Mianem podpisu elektronicznego można określić wszelkie metody w postaci elektronicznej, służące potwierdzeniu tożsamości osoby dokonującej czynności prawnej, przy czym nie każdy podpis elektroniczny gwarantuje pewną identyfikację (niektóre łatwo „podrobić”).

„Zwykły” podpis elektroniczny

Dyrektywa 1999/93/WE i polska ustawa o podpisie elektronicznym wyróżniają kilka rodzajów podpisu elektronicznego. Jednym z nich jest tzw. zwykły podpis elektroniczny, zdefiniowany jako dane w postaci elektronicznej, które wraz z innymi danymi, do których zostały dołączone lub z którymi są logicznie powiązane, służą do identyfikacji osoby składającej podpis elektroniczny⁵. Takim podpisem elektronicznym będą np. kody PIN, hasła dostępu, numery kart kredytowych, zeskanowany podpis własnoręczny, „podpis klawiaturowy” (np. pod e-mailem)⁶. Dane elektroniczne według polskich przepisów nie muszą gwarantować „autentyczności”, „uwierzytelnić” – wystarczy, że umożliwiają identyfikację osoby składającej podpis. Niestety, tę definicję należy uznać za niewłaściwą, bowiem w intencji twórców dyrektywy podpis elektroniczny miał służyć jedynie do uwierzytelniania dokumentów, a nie do ich opatrywania sygnaturą o funkcji identyfikacji składającego podpis⁷. Zasadniczo ustawa o podpisie elektronicznym nie zajmuje się zwykłym podpisem elektro-

¹ Adiunkt w Centrum Badań Problemów Prawnych i Ekonomicznych Komunikacji Elektronicznej, Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii, Uniwersytet Wrocławski. Pracownik Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu.

² Numer rejestracyjny projektu badawczego: N N110 191340, numer umowy: 1913/B/H03/2011/40, kierownik: prof. dr hab. Jacek Gołaczyński, czas trwania: 30 miesięcy (do 31.12.2013 r.).

³ Tjeden.: Dz.U. z 2013 r. poz. 262 ze zm.; dalej jako: PodpisEU.

⁴ Dz.Urz. UE L 2000 r. Nr 13, s. 12; dalej jako: dyrektywa 1999/93/WE.

⁵ Art. 3 pkt 1 PodpisEU.

⁶ Danymi służącymi do złożenia podpisu elektronicznego są zarówno dane wykreowane przez nadawcę wiadomości (dane zmienne), jak i dane stałe, które wykorzystywane są w procesie generowania tego rodzaju podpisu. Ustawodawca – definiując kategorię danych służących do składania podpisu elektronicznego – miał na myśli jedynie dane stałe, nie zaś każdorazowo kreowane przez nadawcę dane w postaci wiadomości, które również są wykorzystywane do składania podpisu elektronicznego; zob. J. Grodzicki, Podpis elektroniczny i numer PIN – porównanie, Glosa 2002, Nr 10, s. 10–14. Podpis elektroniczny, pozbawiony szczególnych kwalifikacji bezpieczeństwa, stosuje się w jednym ze sposobów składania oświadczeń woli na nośnikach elektronicznych. Mimo to zachowuje cechy podpisu, ponieważ spełnia jego podstawowe funkcje – identyfikuje podpisującego; W.J. Kocot, Charakter prawny podpisu elektronicznego, PPH 2002, Nr 4, s. 36–44.

⁷ W.J. Kocot, Podpis elektroniczny – tworzenie ram wspólnotowych i ich implementacja do prawa polskiego i hiszpańskiego, PPH 2005, Nr 12, s. 4–13.

nicznym. W art. 8 PodpisELU wskazano bowiem tylko, że nie można odmówić ważności i skuteczności podpisowi elektronicznemu wyłącznie na tej podstawie, że istnieje w postaci elektronicznej lub dane służące do weryfikacji podpisu nie mają kwalifikowanego certyfikatu, lub nie został złożony za pomocą bezpiecznego urządzenia służącego do składania podpisu elektronicznego. Przepis ten stanowi jedynie wskazówkę dla organów administracyjnych i sądowych, gdyż zasada dopuszczalności składania oświadczeń woli w formie elektronicznej została ujęta w art. 60 KC⁸. Oświadczenia woli złożone przy użyciu zwykłego podpisu elektronicznego nie korzystają co prawda z takich przywilejów dowodowych jak te, które są związane z użyciem bezpiecznego podpisu elektronicznego, weryfikowanego przy pomocy kwalifikowanego certyfikatu, ale – jak wynika z art. 8 PodpisELU – nie można odmówić im ważności i skuteczności.

Bezpieczny podpis elektroniczny weryfikowany za pomocą ważnego kwalifikowanego certyfikatu

Szczególną formą podpisu elektronicznego jest bezpieczny podpis elektroniczny, który oprócz wymaganej identyfikacji osoby musi spełniać dodatkowe kryteria (art. 3 pkt 2 PodpisELU). Bezpieczny podpis elektroniczny to taki, który:

- jest przyporządkowany do osoby składającej ten podpis;
- jest sporządzony za pomocą podlegających wyłącznej kontroli osoby składającej podpis elektroniczny bezpiecznych urządzeń służących do składania podpisu i danych służących do składania podpisu elektronicznego oraz
- jest powiązany z danymi, do których został dołączony, w taki sposób, że jakkolwiek późniejsza zmiana tych danych jest rozpoznawalna.

Osobą składającą podpis elektroniczny jest osoba fizyczna posiadająca urządzenie służące do składania podpisu elektronicznego, która działa w imieniu własnym lub w imieniu innej osoby fizycznej, prawnej albo jednostki organizacyjnej nieposiadającej osobowości prawnej (art. 3 pkt 3 PodpisELU). Bezpieczny podpis elektroniczny weryfikowany za pomocą ważnego kwalifikowanego certyfikatu wywiera takie same skutki prawne jak podpis własnoręczny złożony na dokumencie papierowym. Ten rodzaj podpisu elektronicznego jest stosowany w komunikacji urzędowej i biznesowej z administracją.

Znacznie szerszej interpretacji przepisów ustawy dokonuje *J. Janowski*, wyróżniając rodzaje podpisów elektronicznych ze względu na skutki prawne z nimi związane. Wyróżnia on:

- zwykły podpis elektroniczny – wywołujący skutki prawne ograniczone jedynie do czynności, które mogą być dokonywane ustnie;

- bezpieczny podpis elektroniczny – wywołujący takie same skutki prawne jak zwykły podpis elektroniczny, a jedynie w przypadkach szczególnych – także inne skutki prawne określone ustawą;
- kwalifikowany podpis elektroniczny – wywołujący skutki prawne równorzędne skutkom wywołanym podpisem złożonym własnoręcznie.

Ten ostatni rodzaj podpisu elektronicznego jest związany z kwalifikowanym certyfikatem służącym do weryfikacji tego podpisu. Certyfikat to elektroniczne zaświadczenie, za pomocą którego dane służące do weryfikacji podpisu elektronicznego są przyporządkowane do osoby, która go składa, i które umożliwiają identyfikację tej osoby. Z kolei kwalifikowany certyfikat jest certyfikatem spełniającym warunki określone w ustawie, wydanym przez kwalifikowany podmiot świadczący usługi certyfikacyjne, spełniający wymogi określone w ustawie. Certyfikaty powszechne („zwykłe”) wydają podmioty świadczące usługi certyfikacyjne zgodnie z przepisami ustawy i nie zostały dla nich określone żadne szczególne wymagania jak przy certyfikatach kwalifikowanych.

Kwalifikowany certyfikat powinien zawierać co najmniej następujące dane:

- numer certyfikatu;
- wskazanie, że certyfikat został wydany jako kwalifikowany do stosowania zgodnie z polityką certyfikacji (art. 17 PodpisELU);
- określenie podmiotu świadczącego usługi certyfikacyjne wydającego certyfikat i państwa, w którym ma on siedzibę oraz numer pozycji w rejestrze kwalifikowanych podmiotów świadczących usługi certyfikacyjne;
- imię i nazwisko lub pseudonim (nick) osoby składającej podpis elektroniczny (użycie pseudonimu musi być wyraźnie zaznaczone);
- dane służące do weryfikacji podpisu elektronicznego;
- oznaczenie początku i końca ważności certyfikatu;
- poświadczenie elektroniczne podmiotu świadczącego usługi certyfikacyjne wydającego dany certyfikat;
- ograniczenia zakresu ważności certyfikatu zgodnie z polityką certyfikacji;
- ograniczenie najwyższej wartości granicznej transakcji, w której certyfikat może być wykorzystany.

Podmiot świadczący usługi certyfikacyjne ma obowiązek, na wniosek osoby składającej podpis elektroniczny, umieścić w certyfikacie inne wskazane dane, np. czy osoba ta działa we własnym imieniu albo jako przedstawiciel innej osoby fizycznej, osoby prawnej lub jednostki organizacyjnej nieposiadającej osobowości prawnej albo w charakterze członka organu, organu osoby prawnej, jednostki organizacyjnej

⁸ Zob. *A. Monarcha-Matlak*, Rozdział VI, pt. Podpis elektroniczny – jego unormowanie w prawie wspólnotowym i międzynarodowym oraz w prawie polskim, [w:] *Obowiązki administracji w komunikacji elektronicznej*, Lex/el. 2008.

nieposiadającej osobowości prawnej, albo jako organ władzy publicznej.

Podmiot świadczący usługi certyfikacyjne, wydając kwalifikowany certyfikat, potwierdza prawdziwość ww. danych. Certyfikat kwalifikowany to inaczej „wirtualny dowód tożsamości”.

Cechami bezpiecznego podpisu elektronicznego są:

- unikalność – rozumiana w ten sposób, że każdy elektroniczny dokument posiada unikalny podpis elektroniczny ściśle z nim związany;
- integralność – polegająca na tym, że jakakolwiek zmiana dokumentu podpisanego elektronicznie zostanie natychmiast wykryta w momencie weryfikacji podpisu elektronicznego, oraz
- niezaprzeczalność – co oznacza, że tylko osoba posiadająca klucz prywatny korespondujący z kluczem publicznym wykorzystanym do weryfikacji podpisu elektronicznego mogła wygenerować podpis pod dokumentem.

Bezpieczny podpis elektroniczny weryfikowany przy pomocy kwalifikowanego certyfikatu wywołuje skutki prawne określone ustawą, jeżeli został złożony w okresie ważności tego certyfikatu. Bezpieczny podpis elektroniczny złożony w okresie zawieszenia kwalifikowanego certyfikatu wykorzystywanego do jego weryfikacji wywołuje skutki prawne z chwilą uchylenia tego zawieszenia.

Dane w postaci elektronicznej opatrzone bezpiecznym podpisem elektronicznym weryfikowanym przy pomocy ważnego kwalifikowanego certyfikatu są równoważne pod względem skutków prawnych dokumentom opatrzonym podpisami własnoręcznymi, chyba że przepisy odrębne stanowią inaczej.

Bezpieczny podpis elektroniczny weryfikowany przy pomocy kwalifikowanego certyfikatu zapewnia integralność danych opatrzonych tym podpisem i jednoznaczne wskazanie kwalifikowanego certyfikatu w ten sposób, że rozpoznawalne są wszelkie zmiany tych danych oraz zmiany wskazania kwalifikowanego certyfikatu wykorzystywanego do weryfikacji tego podpisu, dokonane po złożeniu podpisu.

Bezpieczny podpis elektroniczny weryfikowany przy pomocy ważnego kwalifikowanego certyfikatu stanowi dowód tego, że został on złożony przez osobę określoną w tym certyfikacie jako składającą podpis elektroniczny.

Powyższe nie odnosi się do certyfikatu po upływie terminu jego ważności lub od dnia jego unieważnienia oraz w okresie jego zawieszenia, chyba że zostanie udowodnione, że podpis został złożony przed upływem terminu ważności certyfikatu lub przed jego unieważnieniem albo zawieszeniem.

Nie można powoływać się, że podpis elektroniczny weryfikowany przy pomocy ważnego kwalifikowanego certyfikatu nie został złożony za pomocą bezpiecznych urządzeń i danych podlegających wyłącznej kontroli osoby składającej podpis elektroniczny.

Zaawansowany podpis elektroniczny

Dyrektywa 1999/93/WE wyróżnia również zaawansowany podpis elektroniczny, który jest przyporządkowany wyłącznie podpisującemu. Umożliwia on ustalenie tożsamości podpisującego i jest tworzony za pomocą środków, które podpisujący może mieć pod swoją wyłączną kontrolą. Ponadto jest tak powiązany z danymi, do których się odnosi, że każda późniejsza zmiana tych danych jest wykrywalna. W polskim systemie prawnym taki rodzaj podpisu elektronicznego nie funkcjonuje. Główna różnica między polską definicją bezpiecznego podpisu elektronicznego a unijną definicją zaawansowanego podpisu elektronicznego sprowadza się do tego, że ta ostatnia nie wymaga stosowania bezpiecznego urządzenia do składania podpisu elektronicznego. Wobec tego dyrektywa 1999/93/WE dopuszcza do stosowania podpisu biometrycznego, złożonego za pomocą specjalnego urządzenia, np. do skanowania linii papilarnych. Do takiego wniosku nie uprawnia definicja zawarta w polskiej ustawie o podpisie elektronicznym.

Podpis potwierdzony profilem zaufanym elektronicznej Platformy Usług Administracji Publicznej (ePUAP)

Zgodnie z ustawą z 17.2.2005 r. o informatyzacji działalności podmiotów realizujących zadania publiczne⁹ podpis potwierdzony profilem zaufanym ePUAP to podpis złożony przez użytkownika konta ePUAP, do którego zostały dołączone informacje identyfikujące zawarte w profilu zaufanym ePUAP. Ponadto musi on: jednoznacznie wskazywać profil zaufany ePUAP osoby, która wykonała podpis; zawierać czas wykonania podpisu; jednoznacznie identyfikować konto ePUAP osoby, która wykonała podpis; być autoryzowany przez użytkownika konta ePUAP oraz potwierdzony i chroniony podpisem systemowym ePUAP¹⁰. Z kolei podpis systemowy ePUAP jest podpisem cyfrowym utworzonym w bezpiecznym środowisku systemu ePUAP, zapewniającym integralność i autentyczność wykonania operacji przez system ePUAP. Zgodnie z treścią art. 20b InfPodPubU podpis potwierdzony profilem zaufanym ePUAP wywołuje skutki prawne, jeżeli został utworzony lub złożony w okresie ważności tego profilu. Dane w postaci elektronicznej opatrzone

⁹T.jedn.: Dz.U. z 2014 r. poz. 1114; dalej jako: InfPodPubU.

¹⁰Podpis ten był regulowany na mocy rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z 27.4.2011 r. w sprawie zasad potwierdzania, przedłużania ważności, wykorzystania i unieważniania profilu zaufanego elektronicznej platformy usług administracji publicznej (Dz.U. Nr 93, poz. 547 – nieobow.), a obecnie rozporządzeniem Ministra Administracji i Cyfryzacji z 5.6.2014 r. w sprawie zasad potwierdzania, przedłużania ważności, unieważniania oraz wykorzystania profilu zaufanego elektronicznej platformy usług administracji publicznej (Dz.U. z 2014 r. poz. 778).

podpisem potwierdzonym profilem zaufanym ePUAP są równoważne pod względem skutków prawnych dokumentowi opatrzonemu podpisem własnoręcznym, chyba że przepisy odrębne stanowią inaczej. Nie można odmówić ważności i skuteczności podpisowi potwierdzonemu profilem zaufanym ePUAP tylko na tej podstawie, że istnieje w postaci elektronicznej lub zmianie uległy dane inne niż służące do potwierdzenia profilu zaufanego.

Znakowanie czasem

Ustawodawca wprowadził możliwość znakowania czasem podpisu elektronicznego. Funkcji tej poświęcono niewiele miejsca w ustawie (art. 7 PodpisElU) oraz w rozporządzeniu Rady Ministrów z 7.8.2002 r. w sprawie określenia warunków technicznych i organizacyjnych dla kwalifikowanych podmiotów świadczących usługi certyfikacyjne, polityk certyfikacji dla kwalifikowanych certyfikatów wydawanych przez te podmioty oraz warunków technicznych dla bezpiecznych urządzeń służących do składania i weryfikacji podpisu elektronicznego¹¹.

Znakowanie czasem może być stosowane wobec wszystkich z wielu rodzajów podpisów elektronicznych, o jakich mówi ustawa o podpisie elektronicznym, a zatem do: e-podpisów bezpiecznych i pozbawionych tego waloru, nieopatrzonych i opatrzonych certyfikatami, opatrzonych certyfikatami pochodzącymi od kwalifikowanych podmiotów w różnych konfiguracjach¹². Znakowanie czasem jest to funkcja, która pozwoli na precyzyjne określenie czasu złożenia podpisu elektronicznego. Znakowanie czasem przez kwalifikowany podmiot świadczący usługi certyfikacyjne wywołuje skutki prawne daty pewnej w rozumieniu przepisów Kodeksu cywilnego.

Zgodnie z § 2 pkt 18 TechUslCertR znacznik czasu to jednostka danych oznaczająca moment, w którym zaszło określone zdarzenie, względem ustalonego czasu odniesienia. Inaczej rzecz ujmując, jest to określona struktura danych, zawierająca m.in. datę i godzinę dokonania jakiejś operacji, czyli oznaczenia dokumentu czasem.

Uważa się, że podpis elektroniczny znakowany czasem przez kwalifikowany podmiot świadczący usługi certyfikacyjne został złożony nie później niż w chwili dokonania tej usługi. Znakowanie czasem nie powoduje więc uznania daty dokumentu elektronicznego za datę jego sporządzenia, lecz poświadcza się w ten sposób, że dany dokument nie został sporządzony po dacie, która na nim widnieje¹³. Domniemanie takie istnieje do dnia utraty ważności zaświadczenia certyfikacyjnego wykorzystywanego do weryfikacji tego znakowania. Przedłużenie istnienia domniemania wymaga kolejnego znakowania czasem podpisu elektronicznego wraz z danymi służącymi do poprzedniej weryfikacji przez kwalifikowany podmiot świadczący tę usługę.

Zgodnie z § 8 ust. 2 rozporządzenia Ministra Gospodarki z 9.8.2002 r. w sprawie określenia szczegółowego trybu tworzenia i wydawania zaświadczenia certyfikacyjnego związanego z podpisem elektronicznym¹⁴ zaświadczenie certyfikacyjne wykorzystywane do świadczenia usługi znakowania czasem wydaje się na czas określony, nie dłuższy niż pięć lat. Po tym okresie wszystkie znaczniki czasu w dokumentach znakowanych czasem tracą ważność. Aby ją przedłużyć, należy dokument powtórnie znakować czasem, a niedochowanie tego rygoru spowoduje, że data zapisana w dokumencie straci bezpowrotnie swoją ważność, inaczej niż w tradycyjnych dokumentach.

Możliwość znakowania dotyczy każdego podpisu elektronicznego, a nie tylko bezpiecznego podpisu elektronicznego weryfikowanego na podstawie ważnego kwalifikowanego certyfikatu, a więc nawet podpisu elektronicznego „wygenerowanego” przez użytkownika Internetu na własne potrzeby¹⁵.

Dokumenty sporządzone na nośniku papierowym

Z korzystaniem z dokumentów sporządzonych na papierze wiąże się następujące ryzyko:

- treść dokumentu, zwłaszcza o znacznej objętości, przedstawiona do podpisu jako wydruk dokumentu elektronicznego, może się istotnie różnić od treści dokumentu uzgodnionego, np. po zakończonych już negocjacjach może istnieć niebezpieczeństwo wprowadzenia do dokumentu trudno zauważalnych zmian o istotnych konsekwencjach faktycznych i prawnych. Sprawdzanie obu wersji dokumentu, uzgodnionej i wydrukowanej, jest żmudne i w praktyce często nie jest wykonywane;
- istnieje możliwość dodruku stron zawierających nową treść i dołączenia ich do już podpisanych dokumentów papierowych;
- dokument papierowy posiada jeden oryginał, co powoduje niekiedy wysokie koszty związane z jego fizyczną ochroną;
- weryfikacja podpisu własnoręcznego jest w praktyce bardzo powierzchowna. Należy bowiem pamiętać, że w dobie zaawansowanych technik reprodukcyjnych praktyczna możliwość weryfikacji podpisu przez człowieka staje się iluzoryczna. Z kolei badania grafologiczne nie dają stopnia pewności nawet zbliżonego do tego, jaki osiąga się przy

¹¹ Dz.U. Nr 128, poz. 1094; dalej jako: TechUslCertR.

¹² Zob. B. Pabin, Niepewność elektronicznej daty pewnej, Rejent 2004, Nr 12, s. 120.

¹³ Zob. A. Monarcha-Matlak, Rozdział VI, pt. Podpis elektroniczny – jego unormowanie w prawie wspólnotowym i międzynarodowym oraz w prawie polskim, [w:] Obowiązki...

¹⁴ Dz.U. Nr 128, poz. 1101.

¹⁵ D. Szostek, Elektroniczna data pewna, PPH 2003, Nr 3, s. 19–25.

weryfikacji podpisu cyfrowego, oczywiście z wyłączeniem nieudolnych fałszerstw podpisów własnoręcznych.

W związku z powyższym dokument elektroniczny powinien zyskiwać na znaczeniu, nie tylko w handlu elektronicznym, lecz także w „elektronicznej administracji”. W polskim prawie legalna definicja dokumentu elektronicznego znajduje się w ustawie o informatyzacji działalności podmiotów realizujących zadania publiczne. Dokumentem elektronicznym jest stanowiący odrębną całość znaczeniową zbiór danych uporządkowanych w określonej strukturze wewnętrznej i zapisany na informatycznym nośniku danych. Definicja ta nie wspomina o identyfikacji autora dokumentu elektronicznego ani o integralności treści dokumentu.

Zmiana stanu prawnego

Do 28.2.2015 r. sądy i urzędy stanu cywilnego wymieniały między sobą dokumenty sporządzone tradycyjnie, tzn. na nośniku papierowym, ponieważ przepisy prawa nie pozwalały na sporządzenie aktu stanu cywilnego w postaci elektronicznej ani też na przesyłanie go w postaci elektronicznej do innych organów publicznych, np. sądów. Zgodnie bowiem z treścią § 17 ust. 4 nieobowiązującego już rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z 26.10.1998 r. w sprawie szczegółowych zasad sporządzania aktów stanu cywilnego, sposobu prowadzenia ksiąg stanu cywilnego, ich kontroli, przechowywania i zabezpieczenia oraz wzorów aktów stanu cywilnego, ich odpisów, zaświadczeń i protokołów¹⁶ niedopuszczalne było przekazywanie danych z komputerowego systemu rejestracji stanu cywilnego, z wyjątkiem danych przekazywanych do organu gminy właściwego w sprawach ewidencji ludności. Do tego organu mogą być przekazywane wyłącznie dane zawarte w odpisach skróconych aktów stanu cywilnego. Mimo zatem iż rejestracja stanu cywilnego w urzędach stanu cywilnego może być równocześnie prowadzona w systemie komputerowym, nie mógł być on w zasadzie wykorzystywany do przesyłania danych do innych organów niż prowadzących ewidencję ludności. Dane wprowadzone do systemu komputerowego mogą zawierać wyłącznie informacje zgromadzone w aktach stanu cywilnego oraz zaświadczeniach, o których mowa w ustawie. Komputerowy system rejestracji stanu cywilnego oraz przekazywanie danych za pomocą nośników informatycznych lub urządzeń teletransmisji podlega zabezpieczeniom sprzętowym i programowym uniemożliwiającym dostęp osób nieuprawnionych.

Od 1.3.2015 r. sytuacja uległa pewnej zmianie, ponieważ weszła w życie ustawa z 28.11.2014 r. – Prawo o aktach stanu cywilnego¹⁷. Zgodnie z brzmieniem jej art. 5 ust. 1 rejestr stanu cywilnego jest prowadzony przez ministra właściwego do spraw wewnętrznych, w systemie teleinformatycznym.

Sporządzanie aktów stanu cywilnego i ich odpisów

Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z 9.2.2015 r. w sprawie sposobu prowadzenia rejestru stanu cywilnego oraz akt zbiorowych rejestracji stanu cywilnego¹⁸ stanowi, że sporządzenie aktu urodzenia, aktu małżeństwa albo aktu zgonu w rejestrze stanu cywilnego wymaga uwierzytelnienia przez właściwego kierownika urzędu stanu cywilnego przez złożenie podpisu elektronicznego weryfikowanego za pomocą certyfikatu wydanego przez ministra właściwego do spraw wewnętrznych („złożenie podpisu”). Złożenie podpisu odbywa się z wykorzystaniem karty mikroprocesorowej zabezpieczonej kodem PIN. Dokonanie wpisu w rejestrze uznań, dołączenie w rejestrze stanu cywilnego wzmianki dodatkowej do aktu urodzenia, aktu małżeństwa albo aktu zgonu, jak również otwarcie oraz zamknięcie księgi stanu cywilnego w rejestrze stanu cywilnego wymaga uwierzytelnienia przez właściwego kierownika urzędu stanu cywilnego przez złożenie podpisu.

Na podstawie art. 33 PrAktaSC Minister Spraw Wewnętrznych wydał rozporządzenie z 29.1.2015 r. w sprawie wzorów dokumentów wydawanych z zakresu rejestracji stanu cywilnego¹⁹, które również weszło w życie 1.3.2015 r. Określa ono wzory następujących dokumentów w postaci papierowej, jak też w formie dokumentu elektronicznego „w jego zwizualizowanej postaci”:

- odpisu zupełnego aktu urodzenia;
- odpisu zupełnego aktu małżeństwa;
- odpisu zupełnego aktu zgonu;
- odpisu zupełnego aktu zgonu osoby o nieustalonej tożsamości;
- odpisu skróconego aktu urodzenia;
- odpisu skróconego aktu urodzenia dziecka, które urodziło się martwe,
- odpisu skróconego aktu małżeństwa;
- odpisu skróconego aktu zgonu;
- zaświadczenia o zamieszczonych lub niezamieszczonych w rejestrze stanu cywilnego danych dotyczących wskazanej osoby;
- wniosku o wydanie zaświadczenia o stanie cywilnym w formie dokumentu elektronicznego;
- zaświadczenia o stanie cywilnym.

Jak widać, dopuszczono możliwość wydawania odpisów aktów stanu cywilnego i niektórych zaświadczeń w formie dokumentu elektronicznego, co stanowi istotną nowość w polskim prawodawstwie z zakresu rejestracji stanu cywilnego. Powinno to przyczynić się do skrócenia i usprawnienia

¹⁶ Dz.U. Nr 136, poz. 884 – nieobow.

¹⁷ Dz.U. poz. 1741 ze zm.; dalej jako: PrAktaSC.

¹⁸ Dz.U. poz. 225.

¹⁹ Dz.U. poz. 194.

czynności urzędowych związanych z wydawaniem obywatelowi żądanych dokumentów. Jednocześnie prawodawca pozostawił możliwość wydania wyżej wymienionych dokumentów w postaci papierowej. Natomiast niektóre rodzaje dokumentów wymienione w treści rozporządzenia określającego wzory mogą być sporządzone wyłącznie w postaci papierowej (np. protokół zgłoszenia urodzenia, protokół uznania ojcostwa, protokół przyjęcia oświadczeń o wstąpieniu w związek małżeński, protokół przyjęcia oświadczenia rozwiedzionego małżonka o powrocie do nazwiska noszonego przed zawarciem małżeństwa, protokół zgłoszenia zgonu). Jednocześnie minister właściwy do spraw wewnętrznych został zobowiązany do zapewnienia kierownikom urzędów stanu cywilnego blankietów odpisów aktów stanu cywilnego, zaświadczeń o stanie cywilnym i zaświadczeń stwierdzających, że zgodnie z prawem polskim można zawrzeć małżeństwo²⁰.

Przenoszenie aktów stanu cywilnego do rejestru stanu cywilnego

Kierownik urzędu stanu cywilnego ma kolejną możliwość użycia podpisu elektronicznego w swojej pracy. Od 1.3.2015 r. obowiązuje także rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z 5.2.2015 r. w sprawie przenoszenia aktów stanu cywilnego do rejestru stanu cywilnego²¹. Zgodnie z treścią jego § 14 dokonanie przeniesienia aktu stanu cywilnego do rejestru stanu cywilnego wymaga uwierzytelnienia przez właściwego kierownika urzędu stanu cywilnego przez złożenie podpisu elektronicznego weryfikowanego za pomocą certyfikatu wydanego przez ministra właściwego do spraw wewnętrznych. Złożenie podpisu odbywa się z wykorzystaniem karty mikroprocesorowej zabezpieczonej kodem PIN.

Nowa ustawa – Prawo o aktach stanu cywilnego w art. 124 ust. 1 stanowi bowiem, że akt stanu cywilnego sporządzony w księdze stanu cywilnego prowadzonej na podstawie przepisów dotychczasowych, przechowywanej przez kierownika urzędu stanu cywilnego, podlega przeniesieniu do rejestru stanu cywilnego. Przeniesienie aktu stanu cywilnego do rejestru stanu cywilnego jest czynnością materialno-techniczną, w wyniku której w akcie stanu cywilnego sporządzonym w księdze stanu cywilnego prowadzonej na podstawie przepisów dotychczasowych wpisuje się wzmiankę dodatkową o przeniesieniu tego aktu do rejestru stanu cywilnego, wraz z oznaczeniem aktu i datą przeniesienia, która nie podlega przeniesieniu do rejestru stanu cywilnego. Wzmiankę dodatkową w księdze stanu cywilnego prowadzonej na podstawie przepisów dotychczasowych może zamieścić upoważniony przez kierownika urzędu stanu cywilnego lub wójta (burmistrza, prezydenta miasta) pracownik. Kierownik urzędu stanu cywilnego, dokonując przeniesienia aktu stanu cywilnego do rejestru stanu cywilnego, może z urzędu uzupełnić jego treść w drodze czynności materialno-technicznej, na podstawie

dotychczasowych akt zbiorowych rejestracji stanu cywilnego, jeżeli informacje zawarte w tych aktach zbiorowych rejestracji stanu cywilnego nie budzą wątpliwości, a uzupełnienie treści aktu stanu cywilnego następuje w zakresie informacji niewymaganych w przepisach dotychczasowych, a wymaganych niniejszą ustawą.

Co bardzo istotne, akt stanu cywilnego sporządzony w księdze stanu cywilnego prowadzonej na podstawie przepisów dotychczasowych z chwilą przeniesienia do rejestru stanu cywilnego jest aktem stanu cywilnego w rozumieniu przepisów ustawy. Ustawodawca wyraźnie podkreślił, że przeniesienie do rejestru stanu cywilnego nie jest ponowną rejestracją.

Jednocześnie przyjęto rozwiązanie, że akt stanu cywilnego sporządzony w księdze stanu cywilnego prowadzonej na podstawie przepisów dotychczasowych (czyli w postaci papierowej) można zamieścić w rejestrze stanu cywilnego, jako odwzorowanie cyfrowe, jako akta zbiorowe rejestracji stanu cywilnego. Akta zbiorowe rejestracji stanu cywilnego prowadzone na podstawie przepisów dotychczasowych dla aktów stanu cywilnego sporządzonych w księdze stanu cywilnego, prowadzonej na podstawie przepisów dotychczasowych, mogą być zamieszczane w rejestrze stanu cywilnego, jako odwzorowanie cyfrowe, jako akta zbiorowe rejestracji stanu cywilnego prowadzone na podstawie ustawy. W aktach zbiorowych rejestracji stanu cywilnego prowadzonych na podstawie ustawy można zawrzeć opis dokumentów niesporządzonych w formie dokumentów elektronicznych.

Dane zgromadzone w systemie komputerowym na podstawie przepisów dotychczasowych mogą być wykorzystane do przenoszenia do rejestru stanu cywilnego aktu stanu cywilnego sporządzonego w księdze stanu cywilnego prowadzonej na podstawie przepisów dotychczasowych. Ustawodawca dopuścił więc skorzystanie z lokalnych elektronicznych baz aktów stanu cywilnego, które tworzone były przez kierowników poszczególnych urzędów stanu cywilnego w poprzednio obowiązującym stanie prawnym.

²⁰ Dotychczasowe odpisy aktów stanu cywilnego należały do grupy najslabiej zabezpieczonych dokumentów, nieadekwatnie do swojej rangi. Zamawiane przez jednostki samorządu terytorialnego we własnym zakresie w różnych drukarniach blankiety, nie dość, że nierzadko są drukowane najprostszą techniką drukarską na zwykłym papierze bez większych zabezpieczeń, to zawierały szereg różnic uniemożliwiających ekspertom zajmującym się badaniem dokumentów ich identyfikację już na poziomie analizy samych blankietów. Różniły się one często kolorystyką nadruku tła, topografią (rozmięszczeniem) nadruków, jakością nadruków, jakością i rozmięszczeniem znaku wodnego. Wszystko to powodowało, że oryginalne dokumenty w obrocie prawnym zdecydowanie różniły się od siebie. Wprowadzenie zaproponowanego rozwiązania pozwoli na zakończenie obecnej dowolności zamawiania, wykonania i wydawania dokumentów tak istotnych dla bezpieczeństwa państwa i zwykłych obywateli; zob. Uzasadnienie rządowego projektu ustawy – Prawo o aktach stanu cywilnego, druk sejmowy Nr 2620, Sejm VII kadencji, s. 18–19.

²¹ Dz.U. poz. 204.

Nowa ustawa przesądza, że przeniesienie aktu stanu cywilnego do rejestru stanu cywilnego jest dokonywane z urzędu. Kierownik urzędu stanu cywilnego, który przechowuje księgę stanu cywilnego prowadzoną na podstawie przepisów dotychczasowych, ma obowiązek dokonania przeniesienia aktu stanu cywilnego do rejestru stanu cywilnego w przypadku złożenia wniosku o wydanie odpisu aktu stanu cywilnego lub o wydanie zaświadczeń, o których mowa w ustawie, albo w przypadku dokonywania czynności z zakresu rejestracji stanu cywilnego, dla której akt stanu cywilnego jest niezbędny.

Zmiana polega także na możliwości zgłoszenia się do dowolnego urzędu stanu cywilnego z wnioskiem o wydanie odpisu aktu stanu cywilnego lub zaświadczenia. Ma to wpływ również na obowiązki kierownika urzędu stanu cywilnego związane z przenoszeniem aktów stanu cywilnego do rejestru stanu cywilnego. Jeżeli wniosek o wydanie odpisu aktu stanu cywilnego lub o wydanie zaświadczeń, o których mowa w ustawie, został złożony do kierownika urzędu stanu cywilnego, który przechowuje księgę stanu cywilnego prowadzoną na podstawie przepisów dotychczasowych (czyli do „właściwego miejscowo” kierownika – biorąc pod uwagę przepisy obowiązujące przed 1.3.2015 r.), dokonuje on przeniesienia aktu stanu cywilnego do rejestru stanu cywilnego w terminie umożliwiającym wydanie odpisu lub zaświadczenia w ciągu siedmiu dni roboczych od dnia złożenia wniosku. Natomiast jeżeli wniosek o wydanie odpisu aktu stanu cywilnego lub o wydanie zaświadczeń, o których mowa w ustawie, został złożony do kierownika urzędu stanu cywilnego, który nie przechowuje księgi stanu cywilnego (nie był właściwy miejscowo, zgodnie z przepisami dotychczasowymi), przeniesienia aktu stanu cywilnego do rejestru stanu cywilnego dokonuje się w terminie umożliwiającym wydanie odpisu lub zaświadczenia w ciągu 10 dni roboczych od dnia złożenia wniosku.

W przypadku dokonywania czynności z zakresu rejestracji stanu cywilnego, do której jest niezbędny akt stanu cywilnego, przeniesienia aktu stanu cywilnego do rejestru stanu cywilnego dokonuje się niezwłocznie.

Zapewnienie dostępu do rejestru aktów stanu cywilnego, przesyłanie danych z rejestru

Do jakich czynności kierownik USC mógłby używać podpisu? Artykuł 15 InfPodPubU stanowi, że podmiot prowadzący rejestr publiczny zapewnia podmiotowi publicznemu albo podmiotowi niebędącemu podmiotem publicznym, realizującym zadania publiczne na podstawie odrębnych przepisów albo na skutek powierzenia lub zlecenia przez podmiot publiczny ich realizacji, nieodpłatny dostęp do danych zgromadzonych w prowadzonym rejestrze, w zakresie

niezbędnym do realizacji tych zadań. Dane powinny być udostępniane za pomocą środków komunikacji elektronicznej i mogą być wykorzystane wyłącznie do realizacji zadań publicznych²². Ustawodawca przesądził, że przekazanie przez podmiot prowadzący rejestr publiczny danych z rejestru do ich ponownego wykorzystywania w innym celu niż realizacja zadania publicznego następuje na zasadach określonych w ustawie z 6.9.2001 r. o dostępie do informacji publicznej²³.

Z kolei na mocy art. 16 InfPodPubU podmiot publiczny, organizując przetwarzanie danych w systemie teleinformatycznym, jest obowiązany zapewnić możliwość przekazywania danych również w postaci elektronicznej przez wymianę dokumentów elektronicznych związanych z załatwianiem spraw należących do jego zakresu działania, wykorzystując informatyczne nośniki danych lub środki komunikacji elektronicznej. Podmiot publiczny jest obowiązany prowadzić wymianę informacji w postaci elektronicznej z wykorzystaniem systemów teleinformatycznych, spełniających minimalne wymagania dla systemów teleinformatycznych oraz zgodnie z minimalnymi wymaganiami dla rejestrów publicznych i wymiany informacji w postaci elektronicznej.

Zgodnie z treścią art. 5 ust. 3 PrAktaSC dostęp do rejestru stanu cywilnego mają minister właściwy do spraw wewnętrznych, kierownik urzędu stanu cywilnego, zastępca kierownika urzędu stanu cywilnego oraz – w zakresie sprawowanego nadzoru – wojewoda. Uzasadnienie projektu ustawy²⁴ wskazuje, że informatyzacja rejestracji stanu cywilnego wymagała także jednoznacznego przesądzenia o podmiotach uprawnionych do dostępu do rejestru, tj. ministra właściwego do spraw wewnętrznych jako administratora systemu, kierowników urzędu stanu cywilnego zasilających rejestr stanu cywilnego i wojewodów sprawujących nadzór nad rejestracją stanu cywilnego.

Z uwagi na prowadzenie rejestracji stanu cywilnego w postaci elektronicznej w ustawie określone zostały zasady tej rejestracji, której „elementem” jest komunikacja z systemem PESEL. Kierownicy urzędów stanu cywilnego dokonują aktualizacji rejestru PESEL za pośrednictwem systemu teleinformatycznego, w którym prowadzą rejestr stanu cywilnego. Natomiast po sporządzeniu aktu urodzenia kierownik, przy wykorzystaniu komunikacji między rejestrem stanu cywilnego a rejestrem PESEL, występuje do ministra właściwego do spraw wewnętrznych o nadanie numeru PESEL dla osób

²² Zob. także rozporządzenie Rady Ministrów z 27.9.2005 r. w sprawie sposobu, zakresu i trybu udostępniania danych zgromadzonych w rejestrze publicznym (Dz.U. Nr 205, poz. 1692), wydane na podstawie art. 15 ust. 3 InfPodPubU.

²³ T.jedn.: Dz.U. 2014 r. poz. 782.

²⁴ Zob. Uzasadnienie..., s. 9.

obowiązanych ustawą z 24.9.2010 r. o ewidencji ludności²⁵ do posiadania numeru PESEL. Numer jest umieszczany w rejestrze stanu cywilnego przy odpowiednim akcie stanu cywilnego. Zważywszy na komunikację pomiędzy rejestrem PESEL a rejestrem stanu cywilnego, a także na transformację modelu prowadzenia rejestracji stanu cywilnego z papierowej na elektroniczną, przy aktach stanu cywilnego jako atrybut krytyczny dla unikalnej identyfikacji będzie przechowywany numer PESEL osoby, której dotyczy zdarzenie stwierdzone w akcie, o ile tylko taki numer został nadany. Numer PESEL oraz obywatelstwo to niezwykle istotne dla rejestrów państwowych dane, które nie mogą stanowić części aktu stanu cywilnego. Zamieszczanie tych danych przy akcie stanu cywilnego (zwłaszcza numeru PESEL zapewniającego unikalną identyfikację osoby) ma zapewnić komunikację systemów teleinformatycznych i aktualizację danych w ramach Systemu Rejestrów Państwowych. Stąd też numer PESEL został wskazany jako element każdego protokołu sporządzanego z czynności z zakresu rejestracji stanu cywilnego. Natomiast informacja na temat obywatelstwa jest niezbędna kierownikowi urzędu stanu cywilnego do wypełnienia zadania wynikającego z ustawy o ewidencji ludności, tj. do wystąpienia o nadanie numeru PESEL.

W kolejnych przepisach ustawy została szczegółowo uregulowana procedura związana z rejestracją stanu cywilnego. Kierownik urzędu stanu cywilnego będzie obowiązany sprawdzić, czy zdarzenie podlegające rejestracji nie zostało uprzednio zarejestrowane jako akt stanu cywilnego w rejestrze stanu cywilnego, a także zweryfikować dane zawarte w rejestrze PESEL przy dokonywaniu czynności z zakresu rejestracji stanu cywilnego. W tym kontekście należy zwrócić uwagę, że nie jest celem projektodawcy nadanie danym zawartym w rejestrze PESEL mocy dowodowej równej aktom stanu cywilnego, a nawiązanie do obowiązku wynikającego z art. 11 EwLudU, który przewiduje obowiązek sprawdzenia danych zawartych w rejestrze PESEL. Obowiązek ten ciąży na kierownikach urzędu stanu cywilnego od 1.3.2015 r. i z tym dniem kierownicy otrzymali narzędzie do realizacji tego zadania.

Kierownikowi urzędu stanu cywilnego przyznane zostało także uprawnienie do prowadzenia postępowań wyjaśniających w przypadku uznania dowodów przedkładanych przez wnioskodawcę za niewystarczające. Nowe obowiązki kierownika są wynikiem pełnego dostępu tego organu do wszystkich aktów stanu cywilnego sporządzonych w elektronicznym rejestrze stanu cywilnego oraz zwolnienia obywateli z dotychczasowego obowiązku przedkładania odpisów stanu cywilnego dla realizacji przed kierownikiem urzędu stanu cywilnego czynności z zakresu rejestracji stanu cywilnego²⁶.

W związku z wprowadzonym w ustawie rozwiązaniem, zgodnie z którym dane z zakresu rejestracji stanu cywilnego

wprowadzone przez kierownika urzędu stanu cywilnego do systemu teleinformatycznego, w którym prowadzony jest rejestr stanu cywilnego, zaktualizują rejestr PESEL, np. odnośnie do zgonu osoby, oraz planowaną integracją systemu rejestrów państwowych, w ustawie z 6.8.2010 r. o dowodach osobistych²⁷ (na mocy art. 121 PrAktaSC) wprowadzono zmiany zapewniające automatyczne unieważnianie przez Rejestr Dowodów Osobistych dowodów osobistych z powodu zgonu lub utraty obywatelstwa polskiego posiadacza tego dokumentu. Rozwiązanie to znacznie usprawni pracę organów wydających dowody osobiste.

Wydawanie i przyjmowanie elektronicznych dokumentów urzędowych

Nowa ustawa – Prawo o aktach stanu cywilnego stanowi, że sądy przekazują urzędom stanu cywilnego odpisy prawomocnych orzeczeń stanowiących podstawę sporządzenia aktu stanu cywilnego lub mających wpływ na treść lub ważność aktu stanu cywilnego wraz z adnotacją o dacie uprawomocnienia się tych orzeczeń, w terminie siedmiu dni od dnia uprawomocnienia się orzeczenia. Organy administracji publicznej przekazują urzędom stanu cywilnego odpisy decyzji administracyjnych mających wpływ na treść lub ważność aktu stanu cywilnego w terminie siedmiu dni od dnia, w którym decyzja stała się ostateczna, z wyjątkiem decyzji administracyjnych o zmianie imienia lub nazwiska, które są przekazywane w trybie ustawy z 17.10.2008 r. o zmianie imienia i nazwiska²⁸. Ustawodawca jednak nie przesądził w nowych regulacjach dotyczących stanu cywilnego, w jakiej postaci dokumenty te mają być przekazywane.

Kodeks postępowania administracyjnego przewiduje możliwość sporządzania wezwań, decyzji administracyjnych, postanowień, zaświadczeń i zawiadomień o sposobie załatwienia skargi w formie dokumentu elektronicznego. Zgodnie z treścią art. 54 § 2 KPA wezwanie powinno być zaopatrzone podpisem pracownika organu zwykającego, z podaniem imienia, nazwiska i stanowiska służbowego podpisującego lub – jeżeli jest dokonywane z użyciem dokumentu elektronicznego – powinno być opatrzone bezpiecznym podpisem elektronicznym weryfikowanym za pomocą ważnego kwalifikowanego certyfikatu. Taki sam rodzaj podpisu elektronicznego i certyfikatu dotyczy innych dokumentów wydawanych przez organy administracji

²⁵ T.jedn.: Dz.U. z 2015 r. poz. 388; dalej jako: EwLudU.

²⁶ Zob. Uzasadnienie..., s. 11–12.

²⁷ Dz.U. Nr 167, poz. 1131 ze zm.

²⁸ Dz.U. Nr 220, poz. 1414 ze zm.

publicznej, jak: decyzje administracyjne²⁹, zaświadczenia³⁰, a także zawiadomienia o sposobie załatwienia skargi³¹.

Decyzję o zmianie imienia lub nazwiska, o której mowa w ustawie o zmianie imienia i nazwiska, przekazuje się w rejestrze stanu cywilnego do właściwych kierowników urzędów stanu cywilnego jako odwzorowanie cyfrowe, a jeżeli decyzja została wydana w formie dokumentu elektronicznego opatrzonego bezpiecznym podpisem elektronicznym weryfikowanym za pomocą ważnego kwalifikowanego certyfikatu, przekazuje się ją w tej formie.

Zgodnie z brzmieniem nowej ustawy – Prawo o aktach stanu cywilnego dokumenty z akt zbiorowych rejestracji stanu cywilnego³², na żądanie sądu, prokuratora, osoby, której akt stanu cywilnego dotyczy, lub osoby mającej interes prawny, mogą być wydawane w formie dokumentu elektronicznego, kopii lub wydruku dokumentu elektronicznego poświadczonych za zgodność z oryginałem przez kierownika urzędu stanu cywilnego (art. 26 ust. 4 PrAktaSC).

Zgłaszanie osób do zameldowania

Podpis elektroniczny może być wykorzystywany przez kierownika USC przy zgłaszaniu osób do zameldowania na podstawie ustawy o ewidencji ludności i rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z 29.9.2011 r. w sprawie określenia wzorów i sposobu wypełniania formularzy stosowanych przy wykonywaniu obowiązku meldunkowego³³, które – na skutek jego licznych nowelizacji – weszło w życie dopiero 1.3.2015 r. Na mocy § 5 tego rozporządzenia formularze składane w formie dokumentu elektronicznego są uwierzytelnianie przez zastosowanie kwalifikowanego certyfikatu lub certyfikatu podpisu osobistego³⁴, lub profilu zaufanego ePUAP.

Podsumowanie

Już dziś kierownik USC może korzystać z bezpiecznego podpisu elektronicznego weryfikowanego za pomocą ważnego kwalifikowanego certyfikatu, ponieważ prawo daje takie możliwości. Kierownik USC nie może wykorzystywać podpisu osobistego, który to został usunięty z treści przepisów prawnych, zanim jeszcze weszły one w życie³⁵. Niemniej jednak wskazane jest poszerzenie możliwości wykorzystywania podpisu elektronicznego przez kierownika USC, np. o poświadczanie odpisów aktów stanu cywilnego w postaci elektronicznej, o czym można przeczytać w innych publikacjach po konferencji zorganizowanej na Wydziale Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego w ramach grantu: Obieg dokumentów elektronicznych między sądami a urzędami stanu cywilnego w sprawach z zakresu prawa cywilnego oraz rodzinnego i opiekuńczego. Nowa ustawa – Prawo o aktach stanu cywilnego weszła w życie 1.3.2015 r.

Realizuje ona część postulatów wykonawców grantu, dotyczących informatyzacji rejestracji stanu cywilnego.

Zasadniczym celem nowej regulacji jest podniesienie jakości rejestracji stanu cywilnego oraz poprawa sprawności procesów administracyjnych, realizowanych przez państwo jako rejestratora zdarzeń. Cel ten zostanie osiągnięty przez zapewnienie wszystkim kierownikom urzędów stanu cywilnego w Polsce możliwości prowadzenia od 1.3.2015 r. rejestracji stanu cywilnego w postaci elektronicznej. Planowane przedsięwzięcie wpisuje się w nurt przyjętych dokumentów strategicznych, tj. „Strategii Rozwoju Kraju 2020” oraz strategii „Sprawne Państwo 2020”, w których dla usprawnienia państwa przewiduje się planowaną i konsekwentną informatyzację.

Zgodnie z ustawą od 1.3.2015 r. wszystkie zdarzenia z zakresu stanu cywilnego będą ewidencjonowane wyłącznie w systemie teleinformatycznym, a akty stanu cywilnego sporządzone dotychczas w postaci papierowej będą przenoszone do systemu stopniowo, np. w wyniku dokonania zmian w akcie stanu cywilnego. Nowe zasady prowadzenia

²⁹ Art. 107 § 1 zd. 1 KPA: „Decyzja powinna zawierać: oznaczenie organu administracji publicznej, datę wydania, oznaczenie strony lub stron, powołanie podstawy prawnej, rozstrzygnięcie, uzasadnienie faktyczne i prawne, pouczenie, czy i w jakim trybie służy od niej odwołanie, podpis z podaniem imienia i nazwiska oraz stanowiska służbowego osoby upoważnionej do wydania decyzji lub, jeżeli decyzja wydana została w formie dokumentu elektronicznego, powinna być opatrzona bezpiecznym podpisem elektronicznym weryfikowanym za pomocą ważnego kwalifikowanego certyfikatu”. Zob. także np. wyrok WSA w Warszawie z 11.3.2013 r. (II SA/Wa 27/13, Legalis), na mocy którego „treść decyzji administracyjnej przekazana np. w formie elektronicznej, opatrzona bezpiecznym podpisem elektronicznym weryfikowanym przy pomocy ważnego kwalifikowanego certyfikatu będzie równoważna pod względem skutków prawnych decyzjom opatrzonym podpisami własnoręcznymi, chyba że przepisy odrębne będą wymagać właśnie przepisu odrębnego”.

³⁰ Art. 217 § 4 KPA: „Zaświadczenie wydaje się w formie dokumentu elektronicznego, opatrzonego bezpiecznym podpisem elektronicznym weryfikowanym za pomocą ważnego kwalifikowanego certyfikatu, jeżeli zażąda tego osoba ubiegająca się o zaświadczenie”.

³¹ Art. 238 § 1 zd. 1 KPA: „Zawiadomienie o sposobie załatwienia skargi powinno zawierać: oznaczenie organu, od którego pochodzi, wskazanie, w jaki sposób skarga została załatwiona, oraz podpis z podaniem imienia, nazwiska i stanowiska służbowego osoby upoważnionej do załatwienia skargi lub, jeżeli zawiadomienie sporządzone zostało w formie dokumentu elektronicznego, powinno być opatrzone bezpiecznym podpisem elektronicznym weryfikowanym za pomocą ważnego kwalifikowanego certyfikatu”.

³² Akta zbiorowe rejestracji stanu cywilnego stanowią dokumenty będące podstawą sporządzenia aktu stanu cywilnego lub dokumenty złożone po sporządzeniu aktu stanu cywilnego stanowiące podstawę do dołączenia wzmianki dodatkowej do aktu stanu cywilnego lub stanowiące podstawę zamieszczenia przypisku przy innych aktach stanu cywilnego (art. 26u PrAktaSC).

³³ Dz.U. Nr 220, poz. 1306 ze zm.

³⁴ Na mocy ustawy z 7.12.2012 r. o zmianie ustawy o ewidencji ludności i dowodach osobistych oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 1407) z ustawy usunięto przepisy dotyczące podpisu osobistego, jaki miał się znajdować w dowodzie osobistym. Zmiany weszły w życie 1.1.2015 r. Przepisy rozporządzenia wymagają zatem korekty w postaci usunięcia słów „certyfikatu podpisu osobistego”.

³⁵ Zob. krótką informację na temat dowodów osobistych, które miały zawierać elektroniczny podpis osobisty, przygotowaną w ramach grantu przez J. Połomskiego (materiał w dyspozycji kierownika grantu).

rejestracji stanu cywilnego w systemie teleinformatycznym pozwolą na:

- odejście od papierowych aktów stanu cywilnego;
- uzyskanie odpisu aktu stanu cywilnego, w tym również w postaci dokumentu elektronicznego, w dowolnym urzędzie stanu cywilnego na terenie Rzeczypospolitej Polskiej, niezależnie od tego, gdzie jest przechowywany dany akt;
- dostęp kierowników do elektronicznych aktów stanu cywilnego, co zwolni osoby z obowiązku przedkładania w urzędach stanu cywilnego odpisów aktów stanu cywilnego przy realizacji czynności z zakresu rejestracji stanu cywilnego, a kierowników urzędu stanu cywilnego od przekazywania pocztą informacji o zmianach związanych ze stanem cywilnym;
- zdalną aktualizację przez kierownika urzędu stanu cywilnego rejestru PESEL o zdarzeniach z zakresu rejestracji

stanu cywilnego, co usprawni zasilanie rejestru PESEL danymi z zakresu rejestracji stanu cywilnego i w konsekwencji zapewni referencyjność tego rejestru oraz prawidłową identyfikację obywatela na jego podstawie³⁶.

Zaproponowane zmiany w zakresie informatyzacji rejestracji stanu cywilnego należy ocenić pozytywnie i przyglądać się ich realizacji w praktyce. Mimo obaw wyrażanych w niektórych środowiskach, a dotyczących wkraczania dokumentu elektronicznego do coraz szerszego kręgu działań o charakterze urzędowym, ustawodawca słusznie utrzymał obecny charakter rejestracji stanu cywilnego, istoty oraz mocy dowodowej aktów stanu cywilnego.

³⁶ Zob. Uzasadnienie..., s. 2.

Electronic signature for the head of civil registry office

This article is a follow-up of the conference entitled Computerization of Civil Status Related Services, which was held on 8 November 2013 at the Faculty of Law, Administration and Economics of Wrocław University under the grant: Transfer of electronic documents between courts and civil register offices in civil and family law cases. The aim of the study is to analyse electronic signature, including its utilization in the work of the head of civil registry office.

Europejskie prawo handlu elektronicznego

www.ksiegarnia.beck.pl

Elektroniczne potwierdzenie odbioru

dr Anna Zalesińska¹

W niniejszym opracowaniu autorka poddaje analizie system tzw. elektronicznego potwierdzenia odbioru (dalej jako: EPO), co ma w założeniu stanowić alternatywę dla tradycyjnego papierowego formularza zwrotnego potwierdzenia odbioru i usprawnić przebieg postępowań sądowych.

Uwagi wstępne

W toku większości postępowań sądowych podstawowym sposobem komunikacji sądu z uczestnikiem postępowania jest wysyłka korespondencji w postaci przesyłki poleconej. Mimo trwających prac nad wdrożeniem alternatywnego elektronicznego kanału komunikacji sąd-obywatel² należy założyć, że znaczna część korespondencji pozostanie w dotychczasowej postaci. W efekcie konieczne jest stworzenie odpowiednich warunków do skutecznego i sprawnego dokonywania doręczeń pism utrwalonych na papierze w miejsce dotychczasowego papierowego zwrotnego potwierdzenia odbioru, które z uwagi na swoją postać³ nie stanowi efektywnego narzędzia usprawniającego postępowania sądowe⁴. Alternatywą dla dotychczasowego modelu jest EPO. Podstawowym założeniem tego systemu jest zastąpienie tradycyjnego papierowego formularza zwrotnego potwierdzenia odbioru formularzem elektronicznym. Pełna digitalizacja potwierdzenia umożliwi nie tylko wprowadzenie do systemów informatycznych funkcjonalności automatyzacji wybranych procesów, ale przede wszystkim zapewni pełną realizację uprawnień procesowych uczestników postępowania oraz usprawnia przebieg postępowań sądowych.

Zasady dokonywania oraz doniosłość prawna doręczeń w sądowym postępowaniu cywilnym

Doręczenie jest obowiązkiem sądu i polega na zgodnym z przepisami umożliwieniu określonej osobie zapoznania się z treścią przeznaczoną dla niej korespondencji⁵. Od prawidłowości doręczeń zależy zapewnienie możliwości spełnienia konstytucyjnej, ustrojowej i procesowej zasady jawności rozpoznawania sprawy⁶, przesłanek ważności postępowania, prawidłowego obliczania terminów, w tym również stwierdzenia prawomocności orzeczenia. Ma także istotne znaczenie dla prowadzenia rzetelnego postępowania, w którym są urzeczywistniane zasady postępowania cywilnego, a w szczególności zasada równości oraz kontrydiktoryjności⁷. Jest to właściwie obowiązek sądu, który polega na zgodnym z przepisami umożliwieniu określonej osobie zapoznania się z przeznaczoną dla niej korespondencją, a organowi zapew-

nia skuteczne komunikowanie się ze wszystkimi osobami uczestniczącymi w postępowaniu cywilnym, co stanowi jeden z niezbędnych warunków urzeczywistnienia konstytucyjnego nakazu rozpatrzenia sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki (art. 45 ust. 1 Konstytucji RP)⁸.

1. Skutki prawne doręczeń

Doręczenie rodzi określone prawem skutki procesowe. Najważniejsze są związane z momentem doręczenia pozwu jako pisma inicjującego postępowanie. Przede wszystkim z tą chwilą pozwany staje się stroną w procesie, a między powodem a pozwanym zawiązuje się stosunek procesowy. Ponadto prawidłowe doręczenie pozwu pozwala przyjąć, że pozwany zapoznał się z jego treścią i jest gotowy przedstawić swoje stanowisko w sprawie. Z chwilą doręczenia pozwu, zgodnie z art. 192 KPC, powstaje stan zawisłości w sprawie (*lis pendens*), w efekcie czego nie można skutecznie wytoczyć sprawy między tymi samymi stronami o ten sam przedmiot sporu. Wytoczenie drugiego powództwa będzie skutkowało jego

¹ Uniwersytet Wrocławski, Centrum Badań Problemów Prawnych i Ekonomicznych Komunikacji Elektronicznej, Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii.

² Projekt rządowy ustawy o zmianie ustawy – Kodeks cywilny, ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (druk sejmowy Nr 2678, Sejm VII kadencji).

³ Potwierdzenie odbioru ma postać kartonika aplikowanego do koperty. W momencie doręczenia przesyłki na potwierdzeniu doręczenia odbiorca składa własnoręczny podpis. List zostaje wydany odbiorcy, a dołączona do niego zwrotka jest przekazywana przez operatora nadawcy.

⁴ Powracające zwrotne potwierdzenie odbioru jest przesyłką nieewidencjonowaną. Oznacza to, że operator nie odnotowuje jej obiegu w poszczególnych ośrodkach dystrybucji. Zwrotka jest również bardzo niewygodna dla nadawcy, gdyż jej dystrybucja w ramach sądów nie podlega ewidencji.

⁵ Brak tej wiedzy uniemożliwiłby stronie skorzystanie z przysługujących jej instrumentów procesowych. Por. P. Grzegorzczak, Doręczenia zastępcze w postępowaniu cywilnym. Prawo wobec wyzwań współczesności, Poznań 2004, s. 157.

⁶ Gwarantowana przez art. 45 Konstytucji RP; art. 6 ust. 1 Konwencji z 4.11.1950 r. o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności (Dz.U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284 ze zm.); art. 7 § 1 ustawy z 27.7.2001 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych (t.jedn.: Dz.U. z 2015 r. poz. 133 ze zm.) oraz art. 9 KPC.

⁷ Tylko w szczególnie uzasadnionych przypadkach można zaniechać dokonywania doręczeń. Por. art. 547 KPC.

⁸ Por. K. Kotakowski, [w:] K. Piasecki (red.), Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. T. I, Warszawa 2006, s. 584, oraz T. Żyżnowski, [w:] H. Dolecki, T. Wiśniewski (red.), Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. T. I, Warszawa 2013, s. 481.

odrzućciem na podstawie art. 199 § 1 pkt 2 KPC. Z chwilą doręczenia pozwu pozwany może wytoczyć powództwo wzajemne, a także podejmować wszelkie inne czynności mające na celu obronę jego praw. Zgodnie z art. 192 pkt 3 KPC zbycie w toku procesu rzeczy lub prawa, o które toczy się spór, jest o tyle bezskuteczne w sferze prawa procesowego, że zbywca jest nadal legitymowany do występowania w sprawie. Zachodzi jednak możliwość wstąpienia nabywcy w miejsce zbywcy za zgodą przeciwnika procesowego. Są to podstawowe skutki procesowe, natomiast te dalsze są przewidziane przez przepisy szczególne, np. art. 193 § 3 lub art. 198 § 2 KPC.

Z doręczeniem pozwu wiążą się również skutki materialnoprawne, które wynikają z przepisów szczególnych. Dotyczą one często nałożonego przez prawo materialne na pozwanego obowiązku powiadomienia określonych osób o wytoczeniu powództwa, np. art. 241, art. 665 oraz art. 884 § 1 KC. Jak wskazał *W. Berutowicz*, doręczenie pozwu może być też traktowane jak „dowiedzenie się”, o którym mowa w art. 224 § 2 KC⁹. Sąd Najwyższy wskazał również, że doręczenie pozwu może być traktowane jako doręczenie pisma zawierającego oświadczenie o uchyleniu się od skutków oświadczenia woli¹⁰ lub wezwanie do zapłaty¹¹. W przypadku innych pism procesowych prawidłowe doręczenia warunkuje możliwość podjęcia aktywności procesowej w postaci chociażby przedłożenia stanowiska w sprawie, zgłoszenia dowodu czy też złożenia środka zaskarżenia. Doniosłość skutków, jakie przepisy prawa wiążą z momentem doręczenia, wymaga zapewnienia przez ustawodawcę skutecznych i wyczerpujących regulacji prawnych, a także stworzenia odpowiednich warunków organizacyjno-administracyjnych w celu realizacji procesu doręczenia korespondencji sądowej.

2. Przedmiot i podmiot doręczeń

Przedmiotem doręczenia są pisma sądowe, do których w miarę potrzeby są załączane odpisy pism procesowych lub orzeczeń. Organ jest przy tym obowiązany do udzielania adresatom odpowiednich pouczeń, co jest konsekwencją zasady z art. 5 KPC oraz stanowiących jej rozwinięcie przepisów tego kodeksu¹². Podmiotem doręczeń może być natomiast zarówno strona (odpowiednio uczestnik postępowania nieprocesowego lub innych postępowań), jak i każdy inny podmiot bezpośrednio lub pośrednio zaangażowany w toczące się postępowanie (np. prokurator, organizacja pożytku publicznego, pełnomocnik, świadek, biegły). Ustawodawca rozróżnia jednak adresata, czyli osobę, do której doręczenie jest kierowane, od odbierającego, tj. osoby, która w rzeczywistości otrzymała pismo sądowe od doręczyciela. Rozróżnienie to stanowi konsekwencję wprowadzenia do Kodeksu postępowania cywilnego doręczeń za pośrednictwem innych osób obok doręczeń bezpośrednich.

3. Sposób dokonywania doręczeń

Sposób dokonywania doręczeń przez sąd został w sposób szczegółowy uregulowany w przepisach prawa. Tak doniosła w skutkach sfera postępowania nie może podlegać dowolnemu uznaniu stron, dlatego konieczna była ingerencja ustawodawcy. Przepisy Kodeksu postępowania cywilnego o doręczeniu mają charakter obligatoryjny, który wyłącza swobodną dyspozycję stron w zakresie sposobu doręczania pism sądowych¹³. Skutki uchybienia przepisom regulującym doręczenie mogą dotyczyć całego postępowania, powodując nawet jego nieważność¹⁴. W konsekwencji doręczanie pism sądowych wymaga ściśle sformalizowanego trybu, który nie może naruszać praw żadnego uczestnika postępowania. Tryb ten został określony w przepisach Kodeksu postępowania cywilnego, rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości z 12.10.2010 r. w sprawie szczegółowego trybu i sposobu doręczania pism sądowych w postępowaniu cywilnym¹⁵, a także w rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości z 23.2.2007 r. – Regulamin urzędowania sądów powszechnych¹⁶. Zgodnie z przywołanymi przepisami sąd dokonuje doręczeń przez operatora pocztowego w rozumieniu ustawy z 23.11.2012 r. – Prawo pocztowe¹⁷, osoby zatrudnione w sądzie, komornika lub sądową służbę doręczeniową. Przepisy Kodeksu postępowania cywilnego przewidują różne sposoby doręczeń. Mogą być one dokonane bezpośrednio¹⁸ lub za pośrednictwem innych osób¹⁹.

W związku z powyższym w doktrynie wyróżnia się doręczenie właściwe, tj. do rąk własnych adresata, lub zastępcze – dokonywane do rąk innej szczególnie określonej osoby²⁰. W Kodeksie postępowania cywilnego zostały uregulowane

⁹ Por. *B. Czech*, [w:] *B. Czech, A. Marciniak, K. Piasecki* (red.), Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz, T. I, Warszawa 2014, s. 876–877 i przywołana tam literatura.

¹⁰ Por. wyrok SN z 28.4.1967 r., I CR 563/66, OSNCP 1967, Nr 12, poz. 227.

¹¹ Por. orzeczenie SN z 31.1.1962 r., III CR 524/61, OSNC 1963, Nr 3, poz. 66.

¹² Por. art. 136 § 2, art. 206 § 2, art. 357 § 2, art. 505³¹ § 4, art. 1135¹ § 2 oraz art. 1135² § 2 KPC.

¹³ Por. postanowienie SN z 8.9.1993 r., III CRN 30/93, OSNC 1994, Nr 7–8, poz. 160. Jest to kontynuacja stanowiska zajętego przez SN w uchwale z 23.11.1981 r., IV PZP 3/81, OSNCP 1982, Nr 2–3, poz. 24, oraz w postanowieniu SN z 29.8.1995 r., I PRN 39/95, niepubl.

¹⁴ Por. *A. Wudarski*, Doręczenia pism procesowych w ujęciu prawnoporównawczym, Kwartalnik Prawa Prywatnego 2003, z. 4, s. 877 i nast.

¹⁵ T.jedn.: Dz.U. z 2013 r. poz. 1350 ze zm., dalej jako: DoręczR.

¹⁶ T.jedn.: Dz.U. z 2014 r. poz. 259.

¹⁷ Dz.U. poz. 1529.

¹⁸ Por. art. 133 KPC.

¹⁹ Por. art. 137 § 1 i 2 KPC (doręczenia żołnierzom zasadniczej służby wojskowej, funkcjonariuszom Policji i Służby Więziennej, których dokonuje się przez ich organy bezpośrednio przełożone, oraz doręczenia osobom pozbawionym wolności dokonuje się przez zarząd odpowiedniego zakładu); art. 138 § 1 i 2 KPC (w przypadku, gdy doręczający nie zastanie adresata, może dokonać doręczenia dorosłemu domownikowi, a gdyby go nie było – administracji domu, dozorczy domu lub sołtysowi, jeżeli osoby te nie są przeciwnikami adresata w sprawie i podjęły się oddania mu pisma, a dla adresata, którego doręczający nie zastanie w miejscu pracy, można doręczyć pismo osobie upoważnionej do odbioru pism).

²⁰ Por. *K. Kolakowski*, [w:] *K. Piasecki* (red.), Kodeks postępowania cywilnego..., s. 587.

również szczególne rozwiązania związane z tzw. fikcją doręczenia²¹ w razie niemożności doręczenia w inny sposób²². Specyficzna postać doręczeń, tj. doręczenia elektroniczne, została przewidziana w ramach elektronicznego postępowania upominawczego, gdzie doręczeń dokonuje się za pośrednictwem systemu teleinformatycznego obsługującego elektroniczne postępowanie upominawcze²³.

Zgodnie z § 2 ust. 1 DoręczR pismo sądowe jest wysyłane jako przesyłka polecona²⁴. Do przesyłki załącza się formularz potwierdzenia odbioru, którego wzór został określony w przywołanym rozporządzeniu²⁵. Odbierający przesyłkę potwierdza jej odbiór na formularzu potwierdzenia odbioru przez wpisanie daty otrzymania przesyłki i umieszczenie czytelnego podpisu²⁶ zawierającego imię i nazwisko²⁷. Tym samym jest to przesyłka rejestrowana w rozumieniu ustawy – Prawo pocztowe, czyli taka przesyłka listowa, która jest przyjmowana za pokwitowaniem przyjęcia i doręczana za pokwitowaniem odbioru. Jest o tyle ważne, że z tym szczególnym pokwitowaniem odbioru wiążą się określone przepisami prawa domniemania, tj. domniemanie zgodności z prawdą tego, co zostało w nich urzędowo zaświadczone, oraz z domniemania prawdziwości.

4. Potwierdzenie doręczenia jako dokument urzędowy w rozumieniu art. 244 KPC

Dowodem doręczenia i jego daty jest z reguły potwierdzenie odbioru, pod warunkiem że zostało wypełnione zgodnie z przepisami²⁸. W postanowieniu z 30.4.1998 r.²⁹ SN wskazał, że pocztowy dowód doręczenia adresatowi przesyłki sądowej jest urzędowym dokumentem potwierdzającym fakt i datę doręczenia. Osoba, która twierdzi, że doręczenia dokonano w innej dacie, powinna tę okoliczność udowodnić zgodnie z treścią art. 252 KPC. Podobnie w postanowieniu z 15.11.2002 r.³⁰ SN raz jeszcze podkreślił, że potwierdzenie odbioru przesyłki listowej zawierającej pisma sądowe jest dokumentem urzędowym korzystającym z domniemania prawdziwości, zgodnie z treścią art. 244 KPC. Domniemanie to może zostać obalone, ale nie przez samo zaprzeczenie jego treści ze strony adresata lub pracownika upoważnionego do odbioru poczty. Znaczenie potwierdzenia doręczenia sprawia, że wszelkie realizowane lub projektowane zmiany w obszarze doręczeń sądowych powinny być przemyślane i umożliwić w pełni realizację celu i funkcji doręczenia. Dotyczy to również EPO jako nowej postaci potwierdzenia odbioru korespondencji sądowej.

Korzyści z wdrożenia EPO

Projekt budowy systemu EPO został zainicjowany przez Ministerstwo Sprawiedliwości w związku z potrzebą usprawnienia realizacji procesu doręczenia pism sądowych³¹. Celem projektu było usprawnienie wykonywania w sądach powszechnych procesów towarzyszących rozpoznawaniu

spraw przez poprawę szybkości i jakości realizacji doręczania korespondencji sądowej za potwierdzeniem odbioru z zachowaniem gwarancji procesowych dla stron postępowania.

Najważniejszą korzyścią zastąpienia dotychczasowych papierowych potwierdzeń odbioru elektronicznym potwierdzeniem odbioru jest skrócenie czasu rozpoznawania spraw sądowych przez skrócenie cyklu obiegu korespondencji. Doręczenia mają w większości postępowań sądowych kluczowy wpływ na harmonogram wykonywania czynności procesowych. Skrócenie cyklu obiegu korespondencji, rozumiane jako interwał czasowy między nadaniem przesyłki (przekazaniem operatorowi) a zamieszczeniem w aktach sprawy

²¹ Art. 139 § 1 KPC stanowi, że w razie niemożności doręczenia w sposób przewidziany w artykułach poprzedzających pismo przesłane za pośrednictwem operatora pocztowego w rozumieniu ustawy – Prawo pocztowe należy złożyć w placówce pocztowej tego operatora, a doręczenie w inny sposób – w urzędzie właściwej gminy, umieszczając zawiadomienie o tym w drzwiach mieszkania adresata lub w oddawczej skrzynce pocztowej ze wskazaniem, gdzie i kiedy pismo pozostawiono, oraz z pouczeniem, że należy je odebrać w terminie siedmiu dni od dnia umieszczenia zawiadomienia. W przypadku bezskutecznego upływu tego terminu czynność zawiadomienia należy powtórzyć. Przyczyny uniemożliwiające doręczenie muszą być wyraźnie przez doręczyciela wskazane. Za datę doręczenia uznaje się datę odebrania pisma w placówce oddawczej, datę, w której upłynął termin do odbioru, lub datę dokonania adnotacji o przyczynie niedoręczenia, w przypadku, gdy adresat odmówił przyjęcia pisma. Por. A. Zieliński (red.), Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz, Warszawa 2014, s. 306–307.

²² Por. K. Kołakowski, [w:] K. Piasecki (red.), Kodeks postępowania cywilnego..., s. 583–587.

²³ Por. art. 131¹ KPC. Zgodnie z § 2 przywołanego przepisu, w przypadku doręczenia elektronicznego pismo uznaje się za doręczone z datą wskazaną w elektronicznym potwierdzeniu odbioru korespondencji, a przy braku takiego potwierdzenia doręczenie uznaje się za skuteczne z upływem 14 dni od daty umieszczenia pisma w systemie teleinformatycznym.

²⁴ Dodatkowo na stronie adresowej przesyłki umieszcza się napis: „Polecona – za potwierdzeniem odbioru”.

²⁵ Por. art. 142 KPC. W przypadku, gdy przesyłka jest kierowana do żołnierza zasadniczej służby wojskowej, funkcjonariusza Policji i Służby Więziennej lub osoby pozbawionej wolności, dołącza się do przesyłki dwa formularze, z których jeden jest dla wymienionych powyżej podmiotów, a drugi do organów, za pośrednictwem których zgodnie z art. 137 § 1 i 2 KPC dokonuje się doręczenia.

²⁶ K. Kołakowski, wskazuje na wewnętrzną sprzeczność sformułowania „czytelny podpis”, które to pojawiało się również pod rządami poprzedniego rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z 17.6.1999 r. w sprawie szczegółowego trybu doręczania pism sądowych przez pocztę w postępowaniu cywilnym (Dz.U. Nr 62, poz. 697 ze zm. – nieobow.). Czytelne umieszczenie przez adresata na pokwitowaniu odbioru swojego imienia i nazwiska nie będzie zazwyczaj już podpisem. Por. *tenże*, [w:] K. Piasecki (red.), Kodeks postępowania cywilnego..., s. 630.

²⁷ Rozporządzenie w sprawie szczegółowego trybu i sposobu doręczania pism sądowych w postępowaniu cywilnym przewiduje dodatkowe obowiązki nałożone na doręczającego (tj. pracownika operatora lub osoby występującej w imieniu operatora, pracownika sądowej służby doręczeniowej, osoby zatrudnionej w sądzie lub komornika), które warunkują prawidłowość dokonania doręczenia.

²⁸ Por. uchwała SN (7) z 10.5.1971 r., III CZP 10/71, OSNCP 1971, Nr 11, poz. 187.

²⁹ III CZ 51/98, OSNC 1998, Nr 11, poz. 189.

³⁰ V CZ 140/02, Legalis.

³¹ System został poddany pierwszemu pilotażowi przeprowadzonemu na przesyłkach kierowanych z e-Sądu (SR w Lublinie, później SR Lublin-Zachód w Lublinie) do wybranych urzędów pocztowych na terenie Warszawy. W 2012 r. od lutego do czerwca został przeprowadzony drugi pilotaż systemu EPO na przesyłkach kierowanych z e-Sądu do placówek pocztowych z terenu czterech wybranych apelacji. Obecnie rozpoczęło się wdrożenie produkcyjne w całym kraju, które potrwa do czerwca 2015 r.

zwrotnego potwierdzenia odbioru (informacji o dacie i statusie doręczenia), może bez uszczerbku dla praw stron w znaczący sposób przyspieszyć wiele kluczowych kroków w toku postępowania sądowego, przyczyniając się tym samym do przyspieszenia poszczególnych postępowań³². Przykładem może być odczuwalne dla stron skrócenie okresu oczekiwania na prawomocne orzeczenie czy też usprawnienie czynności związanych z wyznaczaniem rozpraw sądowych. Wdrożenie EPO przełoży się również na skrócenie czasu rozpoznawania spraw sądowych dzięki ograniczeniu liczby czynności, które nie mogą zostać przeprowadzone ze względu na brak informacji o doręczeniu. Dane zawarte na zwrotnym potwierdzeniu odbioru stanowią główne źródło informacji o terminie i skuteczności doręczenia. Informacja ta ma decydujące znaczenie dla możliwości przeprowadzenia wielu istotnych czynności po stronie sądu. W szczególnym przypadku brak informacji o odbiorze korespondencji może spowodować konieczność odwoływania rozpraw i wyznaczania ich kolejnego terminu, co powoduje powstawanie dodatkowych, znacznych kosztów zarówno po stronie sądu, jak i uczestników postępowań, którzy stawili się na wezwanie. Wiedza zawarta w systemie EPO pozwala na bieżące monitorowanie doręczeń istotnych dla czynności po stronie sądu i wczesne podejmowanie odpowiednich aktywności. Do niewątpliwych zalet nowej postaci dowodu doręczenia należy także ograniczenie liczby reklamacji związanych z zaginięciem zwrotnego potwierdzenia odbioru lub z jego nieczytelnym wypełnieniem itd. Pozwoli to zredukować do minimum konieczność powtórnego wysyłania korespondencji, doprowadzi do zmniejszenia objętości akt spraw (digitalizacja zwrotnych potwierdzeń odbioru ograniczy objętość akt spraw sądowych, a co za tym idzie – zmniejszy koszty związane z przechowywaniem akt), umożliwi zautomatyzowanie znacznej liczby procesów w postępowaniach sądowych, odciąży i usprawni funkcjonowanie biur podawczych³³, podniesie jakość procesów związanych z obsługą korespondencji³⁴ oraz ograniczy koszty osobowe związane z obsługą korespondencji w sądach i koszty materiałowe wynikające ze sporządzania tzw. zwrotek, co w efekcie przełoży się na racjonalizację kosztów doręczenia korespondencji³⁵.

Trwające obecnie wdrożenie systemu EPO, które potrwa do połowy 2015 r., w istotny sposób przyczynia się do ograniczenia barier w sprawniejszym procedowaniu spraw sądowych.

Elektroniczne potwierdzenie odbioru – podstawy prawne

Do postępowania cywilnego nowy sposób dokonywania doręczeń został wprowadzony w 2013 r., kiedy do rozporządzenia w sprawie szczegółowego trybu i sposobu doręczania pism sądowych w postępowaniu cywilnym zostały dodane § 13a–13c³⁶. Zgodnie z treścią przywołanych przepisów, jeżeli warunki techniczne sądu wysyłającego oraz operatora na to

pozwalają, formularz potwierdzenia odbioru ma postać elektroniczną i jest przekazywany za pomocą systemu teleinformatycznego służącego do obsługi elektronicznego formularza potwierdzenia odbioru sądu wysyłającego. Sąd wysyłający uzyskuje informacje o doręczeniu wyłącznie za pośrednictwem systemu teleinformatycznego. W elektronicznym formularzu potwierdzenia odbioru umieszcza się wszelkie wpisy, adnotacje i zaznaczenia, które zgodnie z rozporządzeniem podlegają umieszczeniu na formularzu potwierdzenia odbioru oraz na stronie adresowej przesyłki. Odbierający przesyłkę potwierdza jej odbiór i datę otrzymania przesyłki w elektronicznym formularzu potwierdzenia odbioru za pomocą urządzenia umożliwiającego odwzorowanie pisma własnoręcznego, umieszczając czytelny podpis zawierający imię i nazwisko. Oprogramowanie obsługujące urządzenie umożliwiające odwzorowanie pisma własnoręcznego oraz system teleinformatyczny obsługujący elektroniczny formularz potwierdzenia odbioru zapewniają integralność danych zawartych w elektronicznym formularzu potwierdzenia odbioru z podpisem własnoręcznym złożonym przez odbierającego przesyłkę w ten sposób, że są rozpoznawalne wszelkie zmiany tych danych dokonane po złożeniu podpisu. Po pozostawieniu zawiadomienia o możliwości odbioru przesyłki we właściwej placówce pocztowej operatora i oddaniu przesyłki do tej placówki informację o dokonaniu powtórnego zawiadomienia umieszcza w elektronicznym formularzu potwierdzenia odbioru właściwa placówka pocztowa. Wypełniony elektroniczny formularz potwierdzenia odbioru jest opatrywany przez doręczającego podpisem elektronicznym w rozumieniu art. 3 pkt 1 ustawy z 18.9.2001 r. o podpisie elektronicznym³⁷ i nie później niż następnego dnia roboczego jest przekazy-

³² Badania przeprowadzone podczas pierwszego pilotażu na próbie 300 przesyłek pokazały, iż średni czas cyklu obiegu tradycyjnej korespondencji (papierowa zwrotka) był dwukrotnie dłuższy (19,7 dnia) od obiegu w EPO (8,5 dnia).

³³ Z uwagi na znaczenie potwierdzenia doręczenia dla przebiegu postępowań sądowych praktycznie wszystkie systemy informatyczne wspomagające prowadzenie biurowości zostały wyposażone w funkcjonalność umożliwiającą odnotowywanie daty i statusu doręczenia. Najbardziej oczywistym miejscem na wykonanie tej czynności są sądowe biura podawcze, jednak z uwagi na czasochłonność procesu oraz przeciążenie biur podawczych odnotowywanie zwrotek jest często zaniedbywane. Wprowadzenie EPO pozwoli na likwidację wyżej wymienionych procedur.

³⁴ Elektroniczna postać informacji dotyczącej doręczeń, wygodny interfejs dla użytkownika, usługa internetowa umożliwiająca komunikację EPO z systemami sądowymi, mechanizmy walidacji wbudowane w aplikację oraz precyzyjne określenie ról i odpowiedzialności w systemie wymuszają podniesienie standardów jakościowych kluczowych procesów związanych z obsługą sądowej korespondencji. Wynikiem tego jest usprawnienie (skrócenie) procesów przepływu informacji w poszczególnych sprawach przekładające się na skrócenie czasu trwania samego postępowania.

³⁵ System EPO został zaprojektowany i zrealizowany jako system centralny. Jego wdrożenie przyczyni się do racjonalizacji ponoszonych przez sądy kosztów usług pocztowych

³⁶ Rozporządzenie z 19.4.2013 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie szczegółowego trybu i sposobu doręczania pism sądowych w postępowaniu cywilnym (Dz.U. z 2013 r. poz. 600).

³⁷ T.jedn.: Dz.U. z 2013 r. poz. 262 ze zm.

wany do systemu teleinformatycznego sądu wysyłającego³⁸. Po automatycznym wprowadzeniu potwierdzenia EPO do systemu repertoryjnego jest możliwe bezpośrednie sprawdzenie faktu i daty doręczenia przesyłki.

Elektroniczna postać formy pisemnej

Elektroniczne potwierdzenie odbioru stanowi przykład przenikania się formy pisemnej i formy elektronicznej, na co uwagę zwrócił D. Szostek. Współcześnie możliwe staje się złożenie podpisu własnoręcznego w postaci elektronicznej ze wszystkimi skutkami formy pisemnej. Technicznie wiąże się to najczęściej z wykorzystaniem specjalnego ekranu oraz przeznaczonego do tego celu rysika. D. Szostek warunkuje jednak możliwość składania oświadczenia woli w formie pisemnej koniecznością spełnienia określonych wymagań. Przede wszystkim podpis własnoręczny powinien zostać złożony w sposób uniemożliwiający jego dalsze skopiowanie i powielanie, a także „oderwanie” od podpisywanego dokumentu i treści oświadczenia w nim zawartej, co wymaga użycia odpowiedniego oprogramowania. Taki podpis można uznać za co najmniej tak trwały, jak złożenie podpisu własnoręcznego z użyciem długopisu na papierze. Konieczne jest również zapewnienie odpowiednich zabezpieczeń tak złożonego podpisu, gwarantujących integralność i autentyczność złożonego podpisu i oświadczenia, w szczególności przez spełnienie wymogów charakterystycznych dla formy elektronicznej. Oprogramowanie powinno także pozwalać na identyfikację składającego, wykrycie każdej zmiany treści oświadczenia, uniemożliwić oprócz „oderwania” także kopiowanie podpisu i jego wtórne wykorzystanie i – w ostateczności – odpowiednie jego utrwalenie i zachowanie³⁹. W przypadku przepisów regulujących postępowanie cywilne z taką sytuacją mamy do czynienia właśnie w przypadku doręczeń z wykorzystaniem EPO, kiedy to na nośniku elektronicznym jest *de facto* składany „własnoręcznie podpis elektroniczny”. W efekcie zostają zachowane wymogi formy pisemnej, co uzasadnia twierdzenie, że elektroniczne potwierdzenie odbioru jest elektroniczną postacią formy pisemnej czynności procesowych.

W przypadku tak złożonego podpisu nie będzie on podlegał takim samym badaniom jak podpis własnoręczny złożony

na papierze⁴⁰. W innym celu będzie też badany nośnik, bowiem ze swej istoty jest on wielokrotnego użytku, więc może nie posiadać cech tak indywidualnych jak kartka papieru. Nadal jednak przedmiotem badań mogą być takie elementy, jak wielkość i stopień nachylenia poszczególnych znaków, siła nacisku pisma czy sposób łączenia liter⁴¹. Jednakże takie badania – wydaje się – powinny być wykonywane przez biegłych z zakresu informatyki i grafologii, co będzie wymagało powołania nowej specjalności. Biegły z zakresu jedynie grafologii nie będzie posiadał wystarczających kompetencji, by dokonać weryfikacji tak złożonego podpisu własnoręcznego.

Podsumowanie

Wdrożenie EPO zapewni poprawę dostępu obywateli do wymiaru sprawiedliwości. Zaległości w rozstrzyganiu spraw, przewlekłość postępowań oraz utrudniony dostęp do danych wymiaru sprawiedliwości to istotne problemy, z jakimi zmagają się polski resort sprawiedliwości. Do podstawowych przyczyn takiego stanu rzeczy należy brak nowoczesnych narzędzi i metod zarządzania w jednostkach wymiaru sprawiedliwości, problemy z komunikacją wewnętrzną i zewnętrzną oraz niewydolność istniejących systemów i sieci informatycznych. Wdrożenie EPO pozwoli na wprowadzenie pozytywnych zmian w tym zakresie, wpływając równocześnie na wzrost zaufania społecznego do wymiaru sprawiedliwości oraz na wzmocnienie bezpieczeństwa i stabilności państwa przez usprawnienie obszarów związanych z dostępem społeczeństwa do danych wymiaru sprawiedliwości, świadczeniem usług drogą elektroniczną, a także przez uproszczenie i przyspieszenie procedury załatwiania spraw.

³⁸ Również w postępowaniu karnym planowane jest wprowadzenie EPO, co zostało przewidziane w nowym rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości z 15.1.2014 r. w sprawie szczegółowych zasad i trybu doręczania pism sądowych w postępowaniu karnym (Dz.U. z 2015 r. poz. 82). Rozporządzenie to umożliwia stosowanie w procedurze karnej EPO.

³⁹ Por. D. Szostek, Nowe ujęcie dokumentu elektronicznego w polskim prawie prywatnym ze szczególnym uwzględnieniem dokumentu w postaci elektronicznej, Warszawa 2012, s. 77–112.

⁴⁰ Trudno w takiej sytuacji dokonywać badań wyźłobień i rozkładu tuszu.

⁴¹ Por. A. Koziczak, Obraz graficzny podpisów składanych seryjnie, [w:] T. Widło (red.), Wokół problematyki dokumentu. Księga pamiątkowa dedykowana Profesorowi Antoniemu Felusowi, Katowice 2005, s. 48 i nast.

Electronic acknowledgement of receipt

In this study the author analyses the system of so-called electronic acknowledgement of receipt, which is assumed to constitute an alternative for the traditional paper form of written acknowledgment of receipt and improve the efficiency of judicial proceedings.

Wykorzystanie aktów stanu cywilnego w postępowaniach przed organami administracji publicznej

dr Katarzyna Tomaszewska¹

Niniejszy artykuł powstał po konferencji naukowej pt. Informatyzacja usług związanych ze stanem cywilnym, która odbyła się 8.11.2013 r. na Wydziale Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego w ramach realizacji grantu: Obieg dokumentów elektronicznych między sądami a urzędami stanu cywilnego w sprawach z zakresu prawa cywilnego oraz rodzinnego i opiekuńczego². Celem opracowania jest analiza problematyki aktów stanu cywilnego pod kątem ich wykorzystywania w postępowaniach przed organami administracji publicznej.

Uwagi wstępne

Występujący w polskim porządku prawnym system aktów stanu cywilnego ma na celu zagwarantowanie dostarczenia stosownym organom administracji publicznej wiedzy o najważniejszych dla funkcjonowania jednostki zdarzeniach prawnych. W myśl art. 2 ustawy z 28.11.2014 r. – Prawo o aktach stanu cywilnego³ stanem cywilnym jest sytuacja prawna osoby wyrażona przez cechy indywidualizujące osobę, kształtowana przez zdarzenia naturalne, czynności prawne lub orzeczenia sądów, lub decyzje organów, stwierdzona w akcie stanu cywilnego. Rejestracji stanu cywilnego dokonuje się w elektronicznym rejestrze stanu cywilnego w formie aktów stanu cywilnego. Stosownie do charakterystyki i przedmiotu zdarzenia prawnego sporządza się zatem akt urodzenia, akt małżeństwa oraz akt zgonu.

Rejestracja stanu cywilnego posiada doniosłe znaczenie z uwagi na ustalenie stanu cywilnego jednostki. Z kolei akty stanu cywilnego z racji posiadania statusu dokumentów urzędowych są wykorzystywane na gruncie rozmaitych postępowań przed organami państwa. Warto zatem rozważyć, w jakich sytuacjach czynność rejestracji stanu cywilnego czy też sam akt urodzenia, małżeństwa lub zgonu stanowią podstawę do podejmowania dalszych działań przed organami administracji publicznej. Istotne jest mianowicie sprawdzenie, w jaki sposób udokumentowanie pewnych zdarzeń z życia konkretnej jednostki determinuje możliwość osiągnięcia dalszych jej celów, w jaki sposób wpływa na korzystanie przez nią z uprawnień bądź też wolności obywatelskich zagwarantowanych przez prawo powszechnie obowiązujące.

Wydawanie dokumentów paszportowych

W rozważaniach prowadzonych nad zakresem wykorzystywania aktów stanu cywilnego w postępowaniach przed organami administracji publicznej należy zwrócić uwagę na

regulacje związane z wydawaniem dokumentów paszportowych. Zagadnienie dokumentów paszportowych reguluje ustawa z 13.7.2006 r. o dokumentach paszportowych⁴. Paszport jest dokumentem urzędowym uprawniającym do przekraczania granic i pobytu za granicą oraz dokumentem potwierdzającym tożsamość osoby i jej obywatelstwo. Wydanie paszportu jest działaniem faktycznym konkretnego organu administracji publicznej, a ściślej mówiąc – jest czynnością materialno-techniczną, podejmowaną na wniosek⁵. W pozostałym zakresie formą prawną stosowaną przez organ administracji publicznej jest decyzja administracyjna⁶. Większość decyzji administracyjnych jest ściśle powiązanych z obywatelskim prawem podmiotowym jednostki do posiadania paszportu. Jego wydanie jest uzależnione od przedłożenia stosownych dokumentów będących wymaganymi załącznikami do podania składanego przez tzw. jednostkę zainteresowaną. Co ważne, ustawodawca w art. 20 ust. 2 DokPaszU wskazuje na odesłanie do aktu wykonawczego w zakresie ustalenia rodzaju dokumentów niezbędnych do przedłożenia wraz z podaniem o uzyskanie dokumentu paszportowego⁷. Chodzi w tym wypadku o rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z 16.8.2010 r.

¹ Adiunkt w Centrum Badań Problemów Prawnych i Ekonomicznych Komunikacji Elektronicznej, Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii, Uniwersytet Wrocławski.

² Numer rejestracyjny projektu badawczego: N N110 191340, numer umowy: 1913/B/H03/2011/40, kierownik: prof. dr hab. Jacek Gołaczyński, czas trwania: 30 miesięcy (do 31.12.2013 r.).

³ Dz.U. poz. 1741 ze zm.; dalej jako: PrAktaSC.

⁴ T.jedn.: Dz.U. z 2013 r. poz. 268 ze zm.; dalej jako: DokPaszU.

⁵ Por. W. Maciejko, *Osobowe prawo administracyjne*, Warszawa 2008, s. 19.

⁶ W tej formie następuje bowiem odmowa wydania paszportu i jego unieważnienie lub też zgoda lub odmowa na wydanie drugiego paszportu – zob. M. Miemieć (red.), *Materiałne prawo administracyjne*, Warszawa 2013, s. 44.

⁷ W myśl niniejszej regulacji minister właściwy ds. wewnętrznych w porozumieniu z ministrem ds. zagranicznych określi w drodze rozporządzenia m.in. dokumenty wymagane do otrzymania dokumentów paszportowych – zob. art. 20 ust. 1 DokPaszU.

w sprawie dokumentów paszportowych⁸. Z punktu widzenia prowadzonych rozważań na szczególną uwagę zasługują § 3 i 5 PaspzR, ponieważ z ich treści wyraźnie wynika konieczność dysponowania i legitymowania się właściwymi aktami stanu cywilnego. W myśl § 3 PaspzR osoba ubiegająca się o wydanie paszportu lub paszportu tymczasowego zobowiązana jest przedłożyć: wypełniony wniosek według obowiązującego wzoru, dowód uiszczenia opłaty (ewentualnie dowód na zwolnienie z jej uiszczenia), kolorową fotografię oraz odpis skrócony lub zupełny aktu urodzenia w przypadku ubiegania się o wydanie niniejszego dokumentu za granicą przy jednoczesnym nieposiadaniu numeru pesel oraz odpis skrócony lub zupełny polskiego aktu małżeństwa w przypadku ubiegania się o dokument paszportowy każdorazowo po zmianie nazwiska w wyniku zawarcia małżeństwa za granicą.

Trzeba w tym miejscu podkreślić, że przedstawione powyżej przykłady zobowiązania w zakresie przedłożenia stosownych aktów stanu cywilnego odnoszą się do sytuacji szczególnych. W pewnym sensie są to przykłady na występowanie szczególnych przypadków w zakresie procedury wydawania dokumentów paszportowych. Niemniej jednak z drugiej strony stanowią wyraźny dowód na potwierdzenie ważności tego rodzaju dokumentów urzędowych jako dokumentów, które jednoznacznie i wiarygodnie potwierdzają fakt zaistnienia zdarzeń stwierdzonych w ich treści. Ta sama argumentacja ma zastosowanie w odniesieniu do treści § 5 PaspzR, w świetle to którego ujawnia się wykorzystywanie aktu stanu cywilnego dla potwierdzenia informacji co do tożsamości lub obywatelstwa osoby zainteresowanej uzyskaniem dokumentu paszportowego. Ma to miejsce wówczas, gdy dane zawarte w dokumentach przedkładanych przez osobę, która ubiega się o wydanie dokumentu paszportowego, lub dane zawarte w dostępnych ewidencjach budzą wątpliwości albo gdy w dostępnych dokumentach i ewidencjach występują rozbieżności co do informacji dotyczących osoby zainteresowanej. Wówczas organ paszportowy może żądać przedłożenia w szczególności odpisów skróconych polskich aktów stanu cywilnego, odpisów zupełnych polskich aktów stanu cywilnego lub dokumentu poświadczającego obywatelstwo polskie osoby ubiegającej się o dokument paszportowy, wydanego na podstawie przepisów ustawy z 2.4.2009 r. o obywatelstwie polskim⁹.

Warto także zwrócić uwagę na dokumenty paszportowe wydawane osobom niepełnoletnim na wniosek jednego z rodziców. W świetle omawianych regulacji, jeżeli uprawnionym do złożenia wniosku o wydanie paszportu albo paszportu tymczasowego jest tylko jeden z rodziców, wówczas dokumenty potwierdzające istnienie tego prawa, takie jak odpis zupełny aktu urodzenia, odpis skrócony aktu zgonu drugiego rodzica, orzeczenia sądu w sprawie wykonywania władzy rodzicielskiej, dołącza się do tego wniosku jako wymagane załączniki¹⁰.

Regulacje określające rodzaj świadczeń zawierających się w pojęciu pomocy społecznej

W państwie współczesnym, w państwie o ustroju demokratycznym chroniącym socjalne prawa człowieka i obywatela, administracja realizuje również takie zadania, które występują obok tzw. administracji władczej i które kwalifikują ją samą jako administrację świadczącą. Niewątpliwie jest to działalność o charakterze złożonym, która obejmuje swym zakresem zarówno funkcje organizujące, jak i reglamentacyjne administracji publicznej. Trzeba podkreślić, że podmioty władzy publicznej świadczą tzw. usługi na rzecz obywatela przy użyciu rozmaitych form prawnych. Jedną z tego rodzaju form prawnych jest szeroko rozumiana pomoc społeczna.

W obliczu powyższego, warto w dalszej kolejności odnieść się do płaszczyzny związanej realizacją tego rodzaju działań, a ściślej mówiąc – do regulacji określających rodzaj świadczeń zawierających się w pojęciu pomocy społecznej, ponieważ ich przyznanie nierzadko wymaga przedłożenia odpowiednich aktów stanu cywilnego jako dokumentów potwierdzających określony stan faktyczny oraz prawny osoby ubiegającej się o ich udzielenie. Niewątpliwie współczesne demokratyczne państwo prawa oraz jego organy realizują rozmaite zadania publiczne. Znaczna ich część dotyczy udzielania pomocy tym osobom, które znajdują się w trudnej sytuacji życiowej. Tego rodzaju funkcję państwa i jego organów reguluje tzw. publiczne prawo socjalne¹¹. Podstawowe formy zawierające się w pojęciu tzw. prawa socjalnego zostały określone w ustawie z 12.3.2004 r. o pomocy społecznej¹², chociaż trzeba zauważyć, że nie jest ona jedyną występującą regulacją w tym przedmiocie.

Wspomniana ustawa określa cele oraz zasady realizacji zadań związanych ze świadczeniem pomocy socjalnej na rzecz osób potrzebujących. Niniejsza pomoc jest formą realizacji polityki społecznej państwa, której zadaniem jest dostarczanie rozmaitego rodzaju świadczeń tym osobom, które znalazły się w trudnej dla nich sytuacji życiowej. Ma to na celu podejmowanie działań zmierzających do życiowego usamodzielnienia się osób potrzebujących i ich rodzin oraz integracji z otaczającym ich środowiskiem. Podstawowe znaczenie z punktu widzenia prowadzonych rozważań posiada analiza dopuszczalnych form, tj. sposobów, przy pomocy

⁸Dz.U. Nr 152, poz. 1026 ze zm.; dalej jako: PaspzR.

⁹Dz.U. z 2012 r. poz. 161 ze zm.

¹⁰Zob. § 6 pkt 3 PaspzR.

¹¹W sprawach dotyczących pomocy społecznej wypowiada się również Konstytucja RP. Niemniej jednak posługuje się ona odmiennym terminem, a mianowicie pojęciem zabezpieczenia społecznego. Co więcej, w ramach owego zabezpieczenia społecznego pojawiają się odmienne formy pomocy świadczonej na rzecz potrzebujących – zob. Z. Leoński, *Materiałne prawo administracyjne*, Warszawa 2009, s. 228.

¹²T.jedn. Dz.U. z 2015 r. poz. 163; dalej jako: PomSpU.

których niniejsza pomoc może być udzielana. Niewątpliwie dzieje się to dzięki świadczeniom z zakresu pomocy społecznej, których możliwość uzyskania została prawnie zagwarantowana. Co istotne, sama ustawa określa je takim oto mianem, jednocześnie dokonując podziału na dwie samodzielne grupy. Chodzi w tym wypadku o regulacje zawarte w dziale II, tj. o art. 36–43 PomSpU. Roszczenie o udzielenie pomocy w myśl regulacji ustawowych stanowi podmiotowe prawo jednostki. Osoba potrzebująca powinna uzyskać pomoc w postaci konkretnego świadczenia pod warunkiem spełnienia przez nią określonego wymagania. Co ważne, jednym z tego rodzaju kryteriów jest przedłożenie stosownej dokumentacji – dokumentacji zróżnicowanej rodzajem przyznawanego świadczenia¹³.

Wszystkie świadczenia pomocy społecznej określone w art. 36 PomSpU zostały podzielone na pieniężne i niepieniężne (określane mianem świadczeń rzeczowych)¹⁴. Biorąc pod uwagę płaszczyznę prowadzonych rozważań zmierzających do określenia zakresu występowania aktów stanu cywilnego jako dokumentów potwierdzających istnienie i wiarygodność pewnych zdarzeń z życia jednostki, warto zwrócić uwagę na określone w art. 36 pkt 2 lit. h PomSpU świadczenie w postaci interwencji kryzysowej. W dążeniu do ustalenia jego znaczenia trzeba wskazać, że jest to zespół interdyscyplinarnych i złożonych działań skierowanych do osób i ich rodzin, które z rozmaitych względów znalazły się w stanie wymagającym udzielenia pomocy¹⁵. Trzeba w tym miejscu również nadmienić, że jako pewnego rodzaju świadczenie o charakterze niepieniężnym posiada szeroki zakres merytoryczny (szeroki katalog działań zawierających się w jej pojęciu). W granicach tej formy pomocy mieści się bowiem specjalistyczna pomoc psychologiczna, a w zależności od potrzeb – także poradnictwo socjalne lub prawne. Z kolei w sytuacjach uzasadnionych obejmuje ona swym zakresem również możliwość zapewnienia schronienia w terminie do trzech miesięcy. W szczególności chodzi w tym wypadku o schronienie dla matki z małoletnim dzieckiem lub kobiety w ciąży, jak również schronienie dla ojców z małoletnimi dziećmi oraz innych osób sprawujących opiekę nad dzieckiem, o których stanowi ustawodawca.

Co istotne, to właśnie art. 36 PomSpU w powiązaniu z art. 47 ust. 5 PomSpU wskazuje na zasadność wykorzystania aktu urodzenia jako dokumentu potwierdzającego fakt urodzenia dziecka i wiarygodność danych osobowych w nim zawartych, a tym samym przesądza o przyznaniu niniejszego świadczenia na rzecz osoby potrzebującej. Chodzi w tym wypadku o zawarte w art. 47 ust. 5 PomSpU odesłanie do regulacji aktu wykonawczego określającego warunki i tryb przyznawania świadczenia niepieniężnego w postaci zapewnienia pobytu i usług w domu pomocy społecznej, tj. rozporządzenia Ministra Polityki Społecznej z 8.3.2005 r. w sprawie domów dla matek z małoletnimi dziećmi i kobiet w ciąży¹⁶.

W świetle § 4 pkt 1 DomMatR osoba ubiegająca się o skierowanie do domu składa wnioszek w ośrodku pomocy społecznej właściwym ze względu na jej miejsce zamieszkania. Podstawą jego uwzględnienia i skierowania do domu pomocy społecznej jest przedłożenie pełnej dokumentacji, której to zakres został określony w pkt 3 tego przepisu. Co ważne, jednym z elementów niniejszej dokumentacji jest skrócony odpis aktu urodzenia dziecka lub też jego książeczka zdrowia. Rozporządzenie dopuszcza zatem alternatywną możliwość użycia wymienionych wyżej dokumentów. Chodzi bowiem o potwierdzenie podstawowych danych osobowych dziecka, jakie zostały zawarte w ich treści.

Jak zostało już uprzednio wskazane, problematyka zabezpieczenia społecznego nie ogranicza się tylko do regulacji ustawy o pomocy społecznej. Swoje znaczenie w tym przedmiocie mają również inne akty prawne rangi ustawy. Co istotne, w swej treści nie posługują one wprawdzie pojęciem pomocy społecznej, niemniej jednak ich zawartość merytoryczna także odnosi się do działań kwalifikowanych jako pomoc świadczona na rzecz osób potrzebujących¹⁷.

¹³ Na mocy niniejszych regulacji potrzeby osób i ich rodzin są uwzględniane, jeżeli odpowiadają celom i mieszczą się w zakresie istniejących możliwości pomocy społecznej. Ponadto warto zwrócić uwagę na pewną ogólną regułę. Jej treść sprowadza się do zdeterminowania sposobu udzielania samych świadczeń. W myśl art. 3 ust. 3 PomSpU „rodzaj, forma i rozmiar świadczenia powinny być odpowiednie do okoliczności uzasadniających udzielenie pomocy”.

¹⁴ W ramach świadczeń o charakterze pieniężnym należy wyróżnić: zasiłek celowy, zasiłek okresowy, zasiłek celowy i specjalny zasiłek celowy, zasiłek i pożyczka na ekonomiczne usamodzielnienie, pomoc na usamodzielnienie oraz kontynuowanie nauki, świadczenie pieniężne na utrzymanie i pokrycie wydatków związanych z nauką języka polskiego dla cudzoziemców, którzy uzyskali w RP status uchodźcy lub ochronę uzupełniającą, wynagrodzenie należne z tytułu sprawowania opieki przyznane przez sąd. Z kolei do świadczeń niepieniężnych należy zaliczyć: pracę socjalną, bilet kredytowy, składki na ubezpieczenie zdrowotne i społeczne, pomoc rzeczową, w tym ekonomiczne usamodzielnienie, sprawienie pogrzebu, poradnictwo specjalistyczne, interwencję kryzysową, schronienie, posiłek, niezbędne ubranie, usługi opiekuńcze, miejsce zamieszkania w ośrodkach wsparcia oraz w rodzinnych domach społecznych, specjalistyczne usługi opiekuńcze w miejscu zamieszkania oraz w ośrodkach wsparcia, mieszkanie chronione, pobyt i usługi w domu pomocy społecznej, pomoc w uzyskaniu odpowiednich warunków mieszkaniowych, w tym w mieszkaniu chronionym, pomoc w uzyskaniu zatrudnienia, pomoc na zagospodarowanie w formie rzeczowej dla osób usamodzielnionych.

¹⁵ Jej zasadniczym celem jest doprowadzenie do odzyskania stanu równowagi psychicznej i umiejętności samodzielnego radzenia sobie z przeciwnościami losu oraz życia. W efekcie długofalowym interwencja kryzysowa ma zapobiegać przejściu reakcji kryzysowej w stan długotrwałej niewydolności psychospołecznej osoby potrzebującej. Co istotne, niniejsza pomoc jest udzielana bez względu na stan majątkowy.

¹⁶ Dz.U. Nr 43, poz. 418; dalej jako: DomMatR.

¹⁷ Ponadto trzeba zauważyć, że o ile ustawa o pomocy społecznej reguluje kwestie pomocy społecznej w sposób kompleksowy (choć ogólny i generalny), o tyle uregulowania innych ustaw odnoszą się do kwestii świadczenia pomocy przez państwo i jego organy na rzecz obywateli w sposób fragmentaryczny – wycinkowy. Obecnie istnieje cały kompleks ustaw, względem których niełatwym zabiegiem jest wypuklenie ścisłego związku z przedmiotową ustawą o pomocy społecznej. Co jednak ważne, niezależnie od niniejszego przewidują one w swej treści zespół zadań i kompetencji organów administracji publicznej, które mieszczą się w sferze tzw. administracji świadczącej.

Tego rodzaju aktem jest ustawa z 28.11.2003 r. o świadczeniach rodzinnych¹⁸. W myśl art. 1 ust. 1 ŚwiadRodzU określa ona warunki nabywania prawa do świadczeń rodzinnych oraz zasady ustalania, przyznawania i ich wypłaty. Świadczeniami rodzinnymi są: zasiłek rodzinny oraz dodatki do zasiłku rodzinnego, świadczenia opiekuńcze w formie zasiłku pielęgnacyjnego, specjalnego zasiłku opiekuńczego oraz świadczenie pielęgnacyjne, zapomoga wypłacana przez gminy z tytułu urodzenia dziecka (tzw. dodatkowa zapomoga¹⁹) oraz jednorazowa zapomoga z tytułu urodzenia dziecka²⁰. Biorąc pod uwagę zasadniczy punkt odniesienia prowadzonych rozważań, trzeba wskazać, że same regulacje ustawy o świadczeniach rodzinnych mają jedynie znacznie pośrednie. Tego rodzaju „pośredniość” wynika z odesłania do treści aktu wykonawczego, ponieważ to właśnie akt wykonawczy wydany na podstawie art. 23 ust. 5 ŚwiadRodzU tworzy płaszczyznę określającą zakres wykorzystywania aktów stanu cywilnego w związku z przyznawaniem konkretnych świadczeń jednostkom do tego uprawnionym. Chodzi w tym wypadku o rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z 3.1.2013 r. w sprawie i trybu postępowania w sprawach o świadczenia rodzinne²¹. W myśl § 2 pkt 2 ŚwiadczR do składanego wniosku o przyznanie zasiłku rodzinnego należy dołączyć: orzeczenie o niepełnosprawności albo orzeczenie o umiarkowanym lub znacznym stopniu niepełnosprawności, w przypadku gdy w rodzinie wychowuje się dziecko niepełnosprawne; zaświadczenie szkoły albo oświadczenie o uczęszczaniu dziecka do szkoły w przypadku gdy dziecko ukończyło 18. rok życia; zaświadczenie szkoły wyższej lub oświadczenie o uczęszczaniu do szkoły wyższej w przypadku osoby uczącej się lub osoby legitymującej się orzeczeniem o umiarkowanym albo znacznym stopniu niepełnosprawności (jeśli osoba uczy się w szkole wyższej); dokumenty stwierdzające wysokość dochodu rodziny oraz skrócony akt urodzenia niezbędny do ustalenia daty urodzenia dziecka w sytuacji nieposiadania innego dokumentu, który mógłby stanowić wiarygodne potwierdzenie tego rodzaju informacji.

W świetle powyższego należy stwierdzić, że regulacje przedmiotowego aktu wykonawczego uzależniły zasadność uwzględnienia wniosku i jego pozytywnego rozpatrzenia od przedłożenia stosownych załączników. Co ważne, to one właśnie mają stanowić dowód z dokumentu na potwierdzenie konkretnych zdarzeń z życia jednostki, które posiadają znaczenie z punktu widzenia uzyskania pomocy w formie wspomnianego powyżej zasiłku. Chodzi w tym wypadku o konieczność potwierdzenia takich zdarzeń, jak pobieranie nauki, posiadanie określonych dochodów nieprzekraczających ustalonego kryterium oraz znajdowanie się w stanie niepełnosprawności. Sama zaś treść zawarta w akcie urodzenia (a ściślej mówiąc – określona w nim data) wskazuje, w jakim czasie nastąpiło zdarzenie urodzenia dziecka. Jest to szczególnie ważne z punktu widzenia ustawowo określonych warunków przyznawania tego rodzaju

świadczenia. Stosownie bowiem do art. 6 ust. 1 ŚwiadRodzU zasiłek rodzinny przysługuje do ukończenia przez dziecko 18. roku życia, a jeśli dziecko kontynuuje naukę – przysługuje do 21. roku życia bądź 24. roku życia, jeśli dziecko dodatkowo legitymuje się orzeczeniem o umiarkowanym albo znacznym stopniu niepełnosprawności.

Ponadto trzeba zauważyć, że w treści tego samego aktu wykonawczego zostały wymienione również inne akty stanu cywilnego kwalifikowane jako niezbędne załączniki, od dołączenia których została uzależniona akceptacja wniosku o przyznanie zasiłku rodzinnego lub jego odrzucenie (§ 2 pkt 6 i 8 ŚwiadczR). Chodzi w tym wypadku o następujące dokumenty:

- odpis zupełny lub skrócony aktów zgonu rodziców
 - w przypadku osoby uczącej się;
- odpis zupełny lub skrócony aktu zgonu małżonka lub rodzica dziecka – w przypadku osoby samotnie wychowującej dziecko.

Warto również zauważyć, że niezależnie od powyżej wskazanej dokumentacji w § 2 pkt 9 ŚwiadczR po raz kolejny zostaje wymieniony akt urodzenia jako dokument potwierdzający prawdziwość danych w nim zawartych. Trzeba jednak podkreślić, że w tym konkretnym przypadku mowa jest o odpisie zupełnym, który nie tylko określa zdarzenie urodzenia dziecka, ale przede wszystkim potwierdza wiarygodność informacji, że ojciec dziecka jest nieznan²².

Przedstawiona powyżej analiza uregulowań odnoszących się do wykorzystywania przez jednostkę aktów stanu cywilnego w rozmaitych postępowaniach przed organami administracji publicznej dotyczy problematyki tzw. części szczegółowej prawa administracyjnego, tj. materialnego prawa administracyjnego. Nie budzi to żadnych wątpliwości w obliczu przyjęcia założenia, w myśl którego to właśnie prawo materialne kształtuje prawny status osoby fizycznej jako człowieka i obywatela danego państwa. Unormowania tego rodzaju wyznaczają ramy dopuszczalnego działania jednostki w demokratycznym państwie prawa. Determinują również stosunek osoby fizycznej do władz publicznych oraz określają,

¹⁸ T.jedn.: Dz.U. z 2015 r. poz. 114; dalej jako: ŚwiadRodzU.

¹⁹ W myśl art. 22a ŚwiadRodzU rada gminy może w drodze uchwały przyznać osobom zamieszkałym na jej terenie działania jednorazową zapomogę z tytułu urodzenia dziecka. Jest to tzw. dodatkowa zapomoga niezależna od świadczenia rodzinnego określonego w pkt 4 art. 2 ŚwiadRodzU.

²⁰ Zob. art. 2 ŚwiadRodzU.

²¹ Dz.U. z 2013 r. poz. 3; dalej jako: ŚwiadczR.

²² Na zakończenie prowadzonych rozważań dotyczących przysługujących jednostce świadczeń rodzinnych warto także zwrócić uwagę na jednorazową zapomogę przyznaną rodzicom z tytułu urodzenia dziecka tzw. becikowe. Wniosek o jej wypłatę składa się w terminie 12 miesięcy od dnia narodzin dziecka, a w przypadku gdy wniosek dotyczy dziecka objętego opieką prawną, opieką faktyczną przysposobionego dziecka – w terminie 12 miesięcy od dnia objęcia dziecka opieką albo przysposobienia nie później niż do ukończenia przez dziecko 18. roku życia. Wniosek złożony po terminie właściwy organ pozostawia bez rozpoznania (art. 15b ust. 3 ŚwiadRodzU). Co istotne, i w tym wypadku akt urodzenia dziecka jest wymagany jako dokument urzędowy potwierdzający fakt narodzin, jego datę i miejsce oraz dane osobowe dotyczące rodziców nowo narodzonego dziecka.

w jakim trybie i na jakich zasadach osoba ma się wywiązywać ze spoczywających na niej obowiązków oraz w jaki sposób może korzystać z przysługujących jej uprawnień i wolności. Co ważne, bardzo często obowiązujące prawo uzależnia możliwość skorzystania z przysługujących uprawnień czy też wolności od przedłożenia stosownej dokumentacji potwierdzającej stan prawny i faktyczny jednostki, a przed wszystkim potwierdzającej posiadanie legitymacji do ubiegania się przez nią o przyznanie określonego świadczenia gwarantowanego przez państwo. W istocie uwidacznia się szeroki zakres traktowania aktów urodzenia, aktów zgonu czy też aktów małżeństwa jako swoistych narzędzi, od przedstawienia których uzależnia się realizację dalszych działań podmiotów władzy publicznej zmierzających do urzeczywistnienia prawnie chronionych „oczekiwań” jednostki.

Ubezpieczenia społeczne

Niewątpliwie przedstawione zagadnienia odnoszące się do rozmaitych działów administracji publicznej stanowią jedynie wybrane przykłady dla procesu wykorzystywania aktów w odrębnych postępowaniach. Co więcej, konstytuowanie aktów stanu cywilnego jako dokumentów urzędowych stanowiących dowód potwierdzenia zdarzeń w nich stwierdzonych nie tylko występuje w zakresie postępowań na gruncie tzw. materialnego prawa administracyjnego, lecz również rozciąga się na inne płaszczyzny prawa powszechnie obowiązującego. Chodzi w tym wypadku także o dziedzinę ubezpieczeń społecznych, ponieważ na gruncie regulacji zawierających się w jej ramach można odnaleźć liczne przykłady potwierdzające konieczność posługiwania się aktami stanu cywilnego w celu zapewnienia sobie przyznania konkretnego świadczenia.

Aby wyróżnić konkretny przykład dla potwierdzenia powyżej przedstawionego założenia, należy odnieść się do regulacji ustawy z 25.6.1999 r. o świadczeniach pieniężnych z ubezpieczenia społecznego w razie choroby i macierzyństwa²³. W świetle art. 2 ZasiłkiU zakres świadczeń pieniężnych pochodzących z ubezpieczenia społecznego w razie choroby i macierzyństwa obejmuje: zasiłek chorobowy, świadczenie rehabilitacyjne, zasiłek wyrównawczy, zasiłek macierzyński oraz zasiłek opiekuńczy. Co istotne, na płaszczyźnie prowadzonych rozważań zasadnicze znaczenie posiada zasiłek macierzyński, ponieważ to właśnie akt urodzenia stanowi wiarygodne źródło wiedzy w przedmiocie urodzenia dziecka, które w dalszej kolejności konstytuuje istnienie uprawnienia w zakresie domagania się niniejszego świadczenia. W myśl art. 59 ust. 15 ZasiłkiU minister właściwy do spraw zabezpieczania społecznego określa w drodze rozporządzenia inne wymagane dowody stanowiące podstawę przyznania i wypłaty zasiłków, w tym również zasiłku macierzyńskiego. Chodzi w tym wypadku o rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z 2.4.2012 r. w sprawie określenia dowodów stanowiących podstawę przyznania i wypłaty zasiłków z ubezpieczenia społecznego w razie cho-

roby i macierzyństwa²⁴. Istotne znaczenie posiadają w tym wypadku § 9, 10, 11, 15, 16, 19 i 20 PodzZasiłkiR. Odnoszą się one bowiem do kwalifikowania aktu urodzenia jako sposobu udokumentowania informacji w nim zawartych i jednocześnie jako podstawę do przyznania i wypłaty zasiłku macierzyńskiego z tytułu urodzenia dziecka ubezpieczonej matce lub ubezpieczonemu ojcu w przypadku skrócenia przez ubezpieczoną matkę okresu pobierania zasiłku macierzyńskiego lub też ze względu na dodatkowy urlop macierzyński lub dodatkowy urlop na warunkach urlopu macierzyńskiego, a także w sytuacji urlopu ojcowskiego, który również uprawnia do uzyskania tego rodzaju świadczenia.

Z uwagi na tematykę prowadzonych rozważań należy także wymienić ustawę z 17.12.1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych²⁵ oraz ustawę z 20.12.1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników²⁶. Każda z nich bowiem zawiera w swej treści regulacje odnoszące się do przyznawania świadczeń emerytalnych i rentowych, przy okazji to których pojawia się zagadnienie omawianych aktów stanu cywilnego.

W pierwszej kolejności warto odnieść się do regulacji ustawy o emeryturach i rentach z FUS, a ściślej mówiąc do art. 3, w ramach którego świadczenia określone w tym akcie prawnym obejmują: emeryturę, w tym emeryturę częściową, rentę z tytułu niezdolności do pracy, w tym rentę szkoleniową, rentę rodzinną, dodatek pielęgnacyjny, dodatek do renty rodzinnej dla sieroty zupełnej, zasiłek pogrzebowy. Co ważne, w świetle prowadzonych rozważań istotne znaczenie odgrywają uregulowania odnoszące się do renty rodzinnej oraz zasiłku pogrzebowego, ponieważ to na płaszczyźnie zasad określających warunki ich uzyskania pojawia się zagadnienie aktów stanu cywilnego postrzeganych podobnie jak na gruncie uprzednio przedstawionej analizy, tj. jako dowodów na istnienie zdarzeń będących podstawą posiadania legitymacji w przedmiocie uzyskania konkretnego świadczenia przewidzianego niniejszymi przepisami. Chodzi w tym wypadku o uregulowania zawarte w art. 65–74 oraz art. 77–81 EmRentyFUSU. Adekwatnie do przypadków powyżej omówionych i w tej sytuacji istotne znaczenie posiada akt wykonawczy wydany na podstawie i w celu rozwinięcia regulacji ustawowych. Jednocześnie jednak nie należy w tym zakresie deprecjonować znaczenia samego art. 81 EmRentyFUSU, który to w odniesieniu do świadczenia zasiłku pogrzebowego w ust. 3 samodzielnie określa, który dokument może stanowić potwierdzenie zgonu określonej osoby. W myśl niniejszej regulacji odpis zupełny aktu zgonu obok innych dokumentów stanowi dowód potwierdzenia okoliczności i przyczyn stwierdzonej śmierci oraz uprawnia do złożenia wniosku o przyznanie zasiłku pogrzebowego. Odmien-

²³ T.jedn.: Dz.U. z 2014 r. poz. 159; dalej jako: ZasiłkiU.

²⁴ T.jedn.: Dz.U. z 2014 r. poz. 1594; dalej jako: PodzZasiłkiR.

²⁵ T.jedn.: Dz.U. z 2013 r. poz. 1440 ze zm.; dalej jako: EmRentyFUSU.

²⁶ T.jedn.: Dz.U. z 2013 r. poz. 1403 ze zm.; dalej jako: UbSpołRoU.

nie natomiast przedstawia się sytuacja, jeśli chodzi o drugie z wymienionych świadczeń na gruncie ustawy o emeryturach i rentach z FUS, a mianowicie jeśli chodzi o uregulowania dotyczące renty rodzinnej oraz renty z tytułu niezdolności do pracy (dział III EmRentyFUSU). Wprawdzie ustawodawca określa rodzaj i charakter przysługujących ubezpieczonemu świadczeń, w tym również świadczenia w formie renty rodzinnej oraz renty z tytułu niezdolności do pracy. Jak wynika z art. 65 EmRentyFUSU, renta rodzinna jest świadczeniem przysługującym uprawnionym członkom rodziny zmarłej osoby objętej ubezpieczeniem²⁷. Z kolei renta z tytułu niezdolności do pracy przysługuje ubezpieczonemu, który jednocześnie spełnia wszystkie warunki w postaci: niezdolności do pracy, posiadania wymaganego okresu składkowego i nieskładkowego oraz warunku powstania niezdolności do pracy w okresie przewidzianym przepisami prawa (art. 57 ust. 1 pkt 3 EmRentyFUSU). Co istotne, ustawodawca, określając podstawy przysługiwania powyżej przedstawionych świadczeń, odsyła do aktu wykonawczego w zakresie ustalenia warunków ubiegania się o ich udzielenie. Chodzi w tym wypadku o rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z 11.10.2011 r. w sprawie postępowania o świadczenia emerytalno-rentowe²⁸. W myśl § 1 ŚwEmRentR istotną grupę elementów, jakie podlegają określeniu na gruncie niniejszego rozporządzenia, stanowią dowody uzasadniające posiadanie prawa do świadczeń, o których stanowi ustawodawca oraz określenie ich wysokości. Chodzi zatem o udokumentowanie pewnych faktów – zdarzeń będących z jednej strony podstawą dla zaistnienia legitymacji do żądania konkretnego świadczenia oraz z drugiej strony stanowiących warunek, od spełnienia którego zależy pozytywne rozpatrzenie wniosku. Tego rodzaju zdarzeniem w przypadku świadczenia renty rodzinnej jest śmierć osoby ubezpieczonej, której udokumentowanie następuje na podstawie treści przedłożonego aktu zgonu. W świetle § 11 pkt 1 ŚwEmRentR małżonek zgłaszający wniosek o przyznanie renty rodzinnej powinien do niego dołączyć dokumenty stwierdzające m.in. datę urodzenia i datę zgonu osoby w związku ze śmiercią, której ma być przyznana renta rodzinna. I choć omawiane rozporządzenie nie posługuje się w tym przypadku konkretną nazwą i formą tego rodzaju dokumentacji, to jednak, biorąc pod uwagę uregulowania ogólne w przedmiocie dokumentowania stanu cywilnego, potwierdzenie zgonu następuje w sporządzonym akcie zgonu zawierającym w swej treści zarówno datę urodzenia, jak i datę, godzinę oraz miejsce zgonu takiej osoby²⁹.

Z kolei odnosząc się do § 10 ŚwEmRentR określającego wymagania w zakresie niezbędnej dokumentacji przy ubieganiu się o przyznanie renty z tytułu niezdolności do pracy, w pkt 1 pojawia się konieczność przedłożenia dokumentu potwierdzającego datę urodzenia osoby uprawnionej do przedmiotowego świadczenia³⁰. Podobnie jak w odniesieniu do dokumentacji składanej wraz z wnioskiem o przyznanie renty rodzinnej, również i w tym przypadku należy dostrzec

brak ścisłego wskazania, który konkretnie dokument ma stanowić potwierdzenie daty urodzenia. Niewątpliwie dokumentem tego rodzaju jest akt urodzenia. Niemniej jednak w odróżnieniu od aktu zgonu nie stanowi jedyne dowodu na potwierdzenie samej daty i faktu narodzenia się dziecka. Tego rodzaju informacja jest zawarta choćby w dokumencie tożsamości, który podobnie jak akt stanu cywilnego posiada status dokumentu urzędowego.

Warto również zwrócić uwagę na § 16 ŚwEmRentR. Chodzi w tym wypadku o określenie wymaganych dokumentów stanowiących załączniki do wniosku o przyznanie zasiłku pogrzebowego w razie śmierci osoby ubezpieczonej. Należy w tym miejscu dostrzec powielenie i jednocześnie rozwinięcie regulacji ustawy o emeryturach i rentach z FUS, ponieważ już w jej dziale V odpis zupełny aktu zgonu został wymieniony jako zasadniczy i wyłączny dokument potwierdzający zdarzenie śmierci. Uzupełnieniem niniejszego jest § 16 ŚwEmRentR, w świetle którego to odpis skrócony aktu zgonu albo odpis zupełny aktu urodzenia dziecka z adnotacją, że dziecko urodziło się martwe, stanowią elementy dokumentacji przedkładanej wraz z wnioskiem o przyznanie zasiłku pogrzebowego.

Podobnie sytuacja wygląda w odniesieniu do świadczeń przewidzianych regulacjami ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników. Chodzi w tym wypadku o określone w art. 18 pkt 1, 3 oraz 6 UbSpołRoU świadczenia, tj. rentę rolniczą z tytułu niezdolności do pracy, rentę rodzinną oraz zasiłek pogrzebowy. Należy przy tym podkreślić, że na gruncie niniejszych uregulowań ustawodawca nie determinuje kwestii istotności wykorzystywania aktów stanu cywilnego jako dokumentów urzędowych potwierdzających zasadność informacji w nich zawartych. Co więcej, sam nie określa warunków przyznawania tego rodzaju świadczeń, jednocześnie nie odsyłając do uregulowań aktu wykonawczego, który mógłby dookreślić niniejszą materię. Trzeba bowiem w tym wypadku zwrócić uwagę na występującą odmiennność w porównaniu z uprzednio przedstawionymi uregulowaniami w przedmiocie ubezpieczenia społecznego. Przy aktach prawnych poświęconych ubezpieczeniu społecznemu rolników oraz przysługujących im świadczeń z tego tytułu należy zwrócić uwagę na szczególny zabieg sprowadzający się do odesłania do regulacji tej samej rangi, odnoszącej się do tej samej ma-

²⁷ To jest takiej osoby, która w chwili śmierci miała ustalone prawo do emerytury lub renty bądź też spełniała warunki określone przepisami prawa.

²⁸ Dz.U. Nr 237, poz. 1412; dalej jako: ŚwEmRentR.

²⁹ Warto także zwrócić uwagę na § 17 ŚwEmRentR, w treści którego dochodzi do umocowania aktów stanu cywilnego, które obok dokumentu tożsamości mogą być uwzględniane jako dowody na potwierdzenie prawdziwości takich informacji, jak: imiona, nazwisko, data urodzenia, data zawarcia związku małżeńskiego, data zgonu, stopień pokrewieństwa i powinowactwa oraz przysposobienia.

³⁰ Tego rodzaju dokument nie jest wymagany wówczas, gdy konto ubezpieczonego zawiera dane pozwalające na ustalenie prawa i wysokości świadczenia lub gdy został on przedłożony uprzednio dla ustalenia kapitału początkowego bądź też dla ustalenia prawa lub wysokości świadczeń na podstawie odrębnej ustawy lub odrębnych przepisów.

terii, z tym jednak że dotyczącej osób wykonujących pracę o odmiennym charakterze³¹. Co istotne, w odniesieniu do przyznawania rolnikom świadczeń z ubezpieczenia społecznego, o których mowa powyżej, i ich wypłaty ustawodawca odsyła do przepisów regulujących przyznawanie i wypłatę świadczeń pracownikom oraz członkom ich rodzin³². Z punktu widzenia prowadzonych rozważań trzeba zatem zwrócić uwagę na pośredniość znaczenia samych regulacji o ubezpieczeniu społecznym rolników. One bowiem w swej treści nie tylko nie posługują się określeniem aktów stanu cywilnego, lecz przede wszystkim nie przyznają im takiego znaczenia, o którym mowa w niniejszym opracowaniu. Niemniej jednak trzeba zauważyć, że przez pryzmat występującego odesłania do ustawy o emeryturach i rentach z FUS posiada zastosowanie to samo założenie determinujące wagę przedmiotowej dokumentacji. Z jednej strony akty stanu cywilnego rolników stanowią bowiem zasadniczy zbiór dokumentów potwierdzających prawidłowość i wiarygodność danych w nich zawartych, a z drugiej – stanowią konieczny warunek do spełnienia wymagań przewidzianych w kontekście przedłożenia wniosku o przyznanie świadczenia renty rolniczej, renty z tytułu niezdolności do pracy czy zasiłku pogrzebowego.

Podsumowanie

Niewątpliwie problematyka aktów stanu cywilnego wiąże się z procesem rejestracji określonego rodzaju zdarzeń, do udokumentowania których wydaje się akt urodzenia, małżeństwa lub też zgonu. Trzeba jednak podkreślić, że tego rodzaju zagadnienie wykracza poza ramy ustawy odnoszącej się wyłącznie do aktów stanu cywilnego. Co więcej, przedstawione w niniejszym opracowaniu rozważania odnoszą się nie tylko do rozmaitych regulacji występujących na płaszczyźnie prawa administracyjnego, lecz również wkraczają na obszar tematyki związanej z ubezpieczeniami społecznymi obywateli. Na ich płaszczyźnie wyraźnie uwidacznia się istotna rola aktów stanu cywilnego jako tych dokumentów, od których złożenia uzależnia się dalsze etapy prowadzonego postępowania przed organem administracji publicznej. Niejednokrotnie jednostka korzystająca z przysługującego jej uprawnienia jest zmuszana do przedstawiania konkretnego, prawem wymaganego dowodu potwierdzenia istnienia określonego faktu czy

też potwierdzenia posiadanego stanu cywilnego. Zdziwiająca wręcz okazuje się konieczność wielokrotnego przedstawiania aktu zgonu członka rodziny, co więcej – za każdym razem aktualnego, tak jakby stwierdzone uprzednio zdarzenie śmierci osoby miało charakter odwracalny. Niewątpliwie tego rodzaju konieczność spełnienia prawem zdefiniowanego wymagania do osiągnięcia wyznaczonego celu urasta do rangi zobowiązania czy też warunku, od zaistnienia którego zdeterminowany jest dalszy los postępowania przed podmiotem władzy publicznej. Wyraźnym dowodem niniejszego stanu rzeczy jest przedstawiona w tym opracowaniu analiza obowiązujących regulacji, wskazujących w sposób bezpośredni lub pośredni, w jak wielu przypadkach konieczne staje się „wylegitymowanie” aktem urodzenia, by potwierdzić datę urodzenia, aktem małżeństwa do potwierdzenia przebywania w związku małżeńskim, czy też aktem zgonu członka rodziny w celu potwierdzenia jego śmierci. Co istotne, przedstawione regulacje stanowią jedynie wycinek polskiego ustawodawstwa. Są tylko przykładowym wyliczeniem tych sytuacji, w ramach których dostrzegalne jest wykorzystywanie aktów stanu cywilnego w rozmaitych postępowaniach zmierzających do spełnienia określonego uprawnienia jednostki, np. w formie przyznania określonego świadczenia. W tym świetle niewątpliwa się wydaje konieczność stworzenia jednego wspólnego, elektronicznego rejestru stanu cywilnego, dostępnego dla wszystkich tych podmiotów władzy publicznej, których rola sprowadza się do realizacji zadań na rzecz obywateli z wykorzystaniem wiedzy zawartej w uprzednio występujących księgach stanu cywilnego. Bez wątpienia informatyzacja jest procesem mającym na celu podniesienie sprawności funkcjonowania podmiotów władzy publicznej, a zatem istnienie tego rodzaju zbioru danych znacznie ułatwi przepływ informacji zawartych w treści aktów stanu cywilnego między samymi organami administracji publicznej, jak również między organami administracji publicznej i podmiotami wymiaru sprawiedliwości.

³¹ Warto nadmienić, że w świetle obowiązujących regulacji w przedmiocie ubezpieczenia społecznego ustawodawca, choćby z uwagi na charakter wykonywanej pracy zarobkowej, dokonuje rozróżnienia kategorii pracowników oraz rolników.

³² Zob. art. 52 ust. 1 i 2 UbSpołRolU. Chodzi w tym przypadku o odesłanie do regulacji ustawy o emeryturach i rentach z FUS oraz rozporządzenia w sprawie postępowania o świadczenia emerytalno-rentowe.

Utilization of civil registry documents in proceedings before public administration authorities

This article is a follow-up of the conference entitled Computerization of Civil Status Related Services, which was held on 8 November 2013 at the Faculty of Law, Administration and Economics of Wrocław University under the grant: Transfer of electronic documents between courts and civil register offices in civil and family law cases. The aim of the study is to analyse civil registry documents from the viewpoint of their utilization in proceedings before public administration authorities.

Elektroniczna forma czynności procesowych i sądowych na Litwie.

Cz. 2 – Postępowanie egzekucyjne

Aleksandra Klich¹

Celem niniejszego opracowania jest omówienie zasadniczych założeń reformy litewskiego Kodeksu postępowania cywilnego rozszerzającej zakres stosowania tzw. nowoczesnych technologii w postępowaniu egzekucyjnym, a także wprowadzającej licytację elektroniczną. Przedstawione zostaną główne założenia procesu modernizacji litewskiego procesu cywilnego na etapie egzekucji sądowej, który służył przede wszystkim zwiększeniu transparentności i skuteczności tego etapu postępowania, przy jednoczesnym uwzględnieniu rosnącego znaczenia wykorzystania technologii informacyjnych w pracy wymiaru sprawiedliwości, jak też organów sądowych.

Uwagi wstępne

Wykorzystanie nowoczesnych technologii komunikacyjnych i informacyjnych staje się coraz ważniejsze w wielu obszarach sektora publicznego i prywatnego. Technologie te coraz powszechniej znajdują odzwierciedlenie w regulacjach prawnych, co jest wyrazem realizacji potrzeby społeczeństwa, jaką jest ich stosowanie także w ramach funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości². Komunikacja przy pomocy środków komunikacji na odległość lub narzędzi informatycznych zaczyna wypierać jej tradycyjne formy. Wprowadzanie tych narzędzi także do instrumentarium funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości staje się oczywiste, bowiem wpływa na poprawę wydajności pracy sądów powszechnych oraz wspiera proces świadczenia usług publicznych wykraczających poza wymiar sprawiedliwości. Wyraża się to przede wszystkim w dostępie *on-line* do systemów i baz danych, w których są publikowane orzeczenia i dane zebrane w rejestrach sądowych, także jak również w dostępności usług internetowych w zakresie wnoszenia bądź doręczania pism procesowych. Wszystkie te możliwości mogą być stosowane zarówno w celu zwiększenia efektywności funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości, jak i ułatwienia dostępu użytkownika do sądów, a tym samym – wzmocnienia realizacji prawa dostępu do wymiaru sprawiedliwości.

Należy zauważyć, że proces informatyzacji procedur sądowych w wielu krajach europejskich nabiera coraz większego znaczenia. W ostatnim czasie proces ten jest także zauważalny na gruncie litewskiego prawa cywilnego procesowego³. W większości sądów litewskich możliwa jest komunikacja między stronami postępowania a sądem z wykorzystaniem narzędzi teleinformatycznych (np. elektroniczny monitoring akt sprawy, funkcjonowanie rejestrów elektronicznych czy elektroniczna windykacja). Informatyzacja prawa cywilnego procesowego jest procesem obejmującym kolejne etapy postępowania sądowego – poczynając od etapu przedsądowego (wnoszenie i doręczanie pism procesowych), przez postępowanie rozpoznawcze (komunikacja z sądem z wykorzy-

staniem systemów elektronicznych, wdrożenie protokołu elektronicznego czy zastosowanie wideokonferencji) i postępowanie egzekucyjne (elektroniczne czynności komornika sądowego bądź licytacja elektroniczna). W konsekwencji na gruncie litewskiego postępowania cywilnego proces elektronicznej czynności zarówno procesowych, jak i sądowych przebiega w głównej mierze w postępowaniu rozpoznawczym, choć objęte jest nim także postępowanie egzekucyjne, o czym będzie szerzej mowa w dalszych rozważaniach.

Jak wskazują *L. Gumuliauskienė* i *V. Višinskis*, w litewskim postępowaniu egzekucyjnym proces elektronicznej czynności procesowych ma się koncentrować w obszarze dokumentów, które na tym etapie postępowania powinny funkcjonować w postaci elektronicznej. Zdaniem tych autorów ma to zapewnić skuteczność i przejrzystość postępowania egzekucyjnego oraz pozytywnie wpłynąć na zwiększenie efektywności pracy komorników i obniżenie kosztów tego postępowania. Efektem korzystania z technologii informacyjnych ma być maksymalne wykorzystanie dokumentów elektronicznych na tym etapie postępowania sądowego⁴. Wyraźne podstawy prawne pozwalające na wykorzystywanie technologii informacyjnych i komunikacji elektronicznej w postępowaniu egzekucyjnym wprowadziła reforma litewskiej procedury cywilnej z 2011 r., dokonana ustawą z 21.6.2011 r. o zmianie i uzupełnieniu Kodeksu postępowania cywilnego Republiki Litewskiej⁵.

¹ Uniwersytet Szczeciński.

² *V. Kurpuvasas*, Socialinės technologijos administracinėje justicijoje, *Jurisprudencija* 2007, Nr 6 (96), s. 73.

³ Odzwierciedlają to dane statystyczne Europejskiej Komisji na rzecz Efektywności Wymiaru Sprawiedliwości (CEPEJ), zawarte w Raporcie: Report on „European judicial systems – Edition 2014 (2012 data): efficiency and quality of justice”, s. 125, http://www.coe.int/t/dghl/cooperation/cepej/evaluation/2014/Rapport_2014_en.pdf (dostęp z 31.1.2015 r.).

⁴ *L. Gumuliauskienė, V. Višinskis*, Antstolio procesinių veiksmų atlikimas elektroniniu būdu: galimybės ir problemos, *Jurisprudencija* 2012, Nr 19 (2), s. 507.

⁵ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso pakeitimo ir papildymo ástatymas (2011-06-21 Nr. XI-1480). Valstybės žinios 2011 Nr. 85-4126; dalej jako: LCPK.

Nowelizacja procedury cywilnej w zakresie postępowania egzekucyjnego miała na celu zapewnienie skutecznego dostępu i realizacji prawa do sądu, bowiem egzekucja jest integralną częścią podstawowego prawa człowieka do sprawiedliwego procesu i rozstrzygnięcia wydanego w rozsądnym terminie. Tym samym postępowanie egzekucyjne musi współrealizować prawo do niezawisłego i bezstronnego sądu. Poza rozszerzeniem zakresu doręczania pism procesowych z wykorzystaniem środków komunikacji elektronicznej zostały również ulepszone regulacje dotyczącego sposobu prowadzenia licytacji komorniczej. Dotychczasowa licytacja prowadzona w tradycyjnej formie została zastąpiona licytacją elektroniczną (e-aukcja). Rozwiązanie to zyskało także przychylność praktyków. Zdaniem *G. Balčiūnasa* i *M. Grajauskasa*⁶ prowadzona w ten sposób aukcja ma szansę wzmocnić i zwiększyć liczbę jej potencjalnych uczestników, co w konsekwencji będzie prowadzić do bardziej skutecznej sprzedaży nieruchomości za możliwie jak najwyższą cenę. Jednocześnie strona internetowa, za pośrednictwem której jest prowadzona publiczna licytacja, przyczyni się do promowania zaufania społeczeństwa do prowadzonej przez komorników sprzedaży w drodze licytacji. Należy zgodzić się z tymi autorami, że niewątpliwie tak szeroki dostęp i możliwość obserwacji czynności komorniczych pozwala zniwelować negatywne opinie na temat przebiegu i cen uzyskiwanych w trakcie licytacji.

Nowoczesne technologie a postępowanie egzekucyjne

Milowym krokiem dla procesu informatyzacji litewskiej procedury cywilnej była wspomniana już nowelizacja z 2011 r., która rozszerzyła możliwość wykorzystania nowoczesnych technologii także w postępowaniu egzekucyjnym. Zgodnie z art. 624¹ ust. 1 Kodeksu postępowania cywilnego Republiki Litewskiej (dalej jako: LCPK)⁷ zakres stosowania technologii informacyjnych i komunikacji elektronicznej w działalności komornika, jak również prowadzenia elektronicznej sprawy egzekucyjnej poza tym kodeksem został określony w ustawie o komornikach (dalej jako: LAI)⁸. Ustawodawca litewski w sposób jednoznaczny reguluje kwestie związane z doręczaniem pism procesowych uczestnikom postępowania egzekucyjnego z wykorzystaniem systemu teleinformatycznego, odwołując się przy tym do brzmienia art. 175¹ ust. 9 LCPK. Zgodnie z tym przepisem sąd doręcza pisma procesowe komornikom z zastosowaniem środków komunikacji elektronicznej, a tryb i formę doręczania pism procesowych tą drogą ustala Minister Sprawiedliwości. Należy podkreślić w tym miejscu ścisłą korelację art. 175¹ z art. 624¹ LCPK, bowiem ustawodawca niejednokrotnie uzależnia możliwość dokonania doręczenia pism procesowych z wykorzystaniem

systemu teleinformatycznego w toku postępowania egzekucyjnego od ogólnych zasad doręczeń w toku postępowania cywilnego.

Pisma procesowe, przekazywane uczestnikom postępowania egzekucyjnego przy użyciu środków komunikacji elektronicznej zgodnie z art. 624¹ ust. 3 LCPK, są uznawane za doręczone po upływie pięciu dni od dnia wysłania. Wyjątek stanowią przypadki określone przez ustawodawcę m.in. w art. 660 LCPK (gdy miejsce pobytu dłużnika nie jest znane i nie jest możliwe jego ustalenie). W tym trybie są doręczane dokumenty osobom, dla których w aktach prawnych lub w umowie zawartej z administratorem systemu teleinformatycznego sądów określono obowiązek odbioru pism procesowych z wykorzystaniem drogi elektronicznej. Ponadto innym osobom sąd doręcza pisma procesowe z zastosowaniem środków komunikacji elektronicznej, jeżeli wyraziły one chęć odbioru pism procesowych tą drogą oraz wskazały niezbędne dane kontaktowe (art. 175¹ ust. 9 LCPK). Ta ogólna zasada doręczania pism procesowych drogą elektroniczną została przeniesiona przez ustawodawcę na grunt postępowania egzekucyjnego. Pisma kierowane przez komornika sądowego są zatem wysyłane osobom zainteresowanym za pomocą środków komunikacji elektronicznej nie później niż następnego dnia roboczego po ich wydaniu. Komornik sądowy jest zobowiązany na mocy art. 624¹ ust. 5 LCPK do opatrzenia bezpiecznym podpisem elektronicznym wydanych przez siebie zarządzeń i dokumentów procesowych, które są doręczane w tym trybie (ustawodawca dokonał w omawianym przepisie zrównania mocy prawnej bezpiecznego podpisu elektronicznego z podpisem złożonym na dokumentach pisemnych).

Legislator litewski nałożył na uczestników postępowania egzekucyjnego, tj. wierzyciela i dłużnika, obowiązek niezwłocznego poinformowania komornika sądowego o zmianie swojego adresu poczty elektronicznej, numerów telefonu i faksu, a także danych dotyczących innych środków komunikacji elektronicznej, co pozostaje w zgodzie z ogólnym obowiązkiem nałożonym na uczestników postępowania wynikającym z art. 175¹ ust. 4 LCPK. Realizacja tego obowiązku ma zapewnić maksymalną skuteczność komunikacji sądu ze stronami postępowania egzekucyjnego przy jednoczesnym zagwarantowaniu prawidłowego i sprawnego przebiegu postępowania. Obowiązek zawiadamiania komornika m.in. o każdej zmianie adresu poczty elektronicznej istnieje przez cały tok postępowania aż do jego prawomocnego zakończenia. Niewywiązanie się z niego przez uczestników

⁶ [Http://www.balciunasgrajauskas.lt/page/upload/modarticle_4e1beb68a18bd_f1.pdf](http://www.balciunasgrajauskas.lt/page/upload/modarticle_4e1beb68a18bd_f1.pdf), s. 4 (dostęp z 4.2.2015 r.).

⁷ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso patvirtinimo, sąsialioji mo ir įgyvendinimo ástatymas, 2002 m. vasario 28 d. Nr. IX-743 (Žin., 2002, Nr. 36-1340).

⁸ Lietuvos Respublikos antstolių ástatymas, 2002 m. gegužės 9 d. Nr. IX-876 (Žin., 2002, Nr. 53-2042).

postępowania może skutkować – podobnie jak na gruncie polskiego prawa cywilnego procesowego – fikcją doręczenia pism procesowych, co może prowadzić do powstania po ich stronie negatywnych skutków procesowych.

Elektronizacja postępowania dotknęła również czynności poprzedzające wszczęcie postępowania egzekucyjnego. Po spełnieniu warunków z art. 175¹ ust. 9 LCPK sąd wydaje wierzycielowi elektroniczny tytuł wykonawczy opatrzony bezpiecznym podpisem elektronicznym. W tytule wykonawczym, poza ogólnymi danymi identyfikującymi sprawę określonymi w art. 648 LCPK, są wskazywane: adresy poczty elektronicznej, numery telefonu i faksu, a także adresy innych posiadanych środków komunikacji elektronicznej wierzyciela i dłużnika – o ile są one znane. Osoby, wobec których określono obowiązek odbioru pism procesowych przy użyciu środków komunikacji elektronicznej, są zobowiązane wskazać swój adres poczty elektronicznej, numery telefonu i faksu, a także dane dotyczące innych posiadanych środków komunikacji elektronicznej w sytuacji, gdy przedkładają do wykonania tytuł wykonawczy. Jeżeli nie ma możliwości doręczenia za potwierdzeniem odbioru zarówno dłużnikowi, jak i wierzycielowi protokołu zajęcia mienia lub jego opisu, dokumenty te są wysyłane za pośrednictwem środków komunikacji elektronicznej. Zaaprobować należy z całą stanowczością wskazane rozwiązania, bowiem charakteryzują się one nie tylko wzmocnioną efektywnością, lecz także terminowością doręczania dokumentów procesowych przez komornika. Te mianowicie mogą być przesyłane bezpośrednio z wykorzystaniem środków komunikacji elektronicznej, co znacznie przyspiesza proces ich skutecznego doręczenia bezpośrednio do adresata.

Wspieranie zastosowania nowoczesnych metod komunikacji w pracy komorników sądowych na Litwie jest dostrzegalne nie tylko na gruncie prawa cywilnego procesowego. Także litewska ustawa o komornikach sądowych odzwierciedla proces przemian rozwiązań ustawowych, którego przedmiotem jest stworzenie lepszych możliwości i usprawnień pracy komornika. Wyrazem tego jest nowelizacja wskazanej ustawy⁹, na mocy której został dodany art. 43¹ LAI, obowiązujący od 1.1.2013 r. W wyniku tej nowelizacji została uregulowana kwestia dokumentów sporządzanych z wykorzystaniem nowoczesnych technologii. Dokumenty sporządzane przez komornika i zawierające dane elektroniczne są mianowicie ewidencjonowane i zabezpieczone przez wykorzystanie technologii informatycznych i komunikacyjnych. Pisma procesowe i wszelkie inne dokumenty związane z aktywnością komornika w toku postępowania egzekucyjnego są prowadzone w formie elektronicznej. Uczestnicy postępowania egzekucyjnego mają prawo dostępu do wszystkich dokumentów i informacji dotyczących procesu egzekucji, komornicy sądowi są zaś zobowiązani do zapewnienia odpowiednich warunków technicznych do

udostępniania tych dokumentów osobom zainteresowanym. Dokumenty sporządzane przez komornika sądowego są opatrzone bezpiecznym podpisem elektronicznym, co zostało także uregulowane w ustawie procesowej, w ustawie o komornikach sądowych są zaś zawarte szczegółowe regulacje dotyczące procedury opatrywania tych dokumentów tym podpisem. Zgodnie z art. 43¹ ust. 5 LAI komornik sądowy ma obowiązek zapewnić odpowiednie warunki techniczne umożliwiające realizację procesu opatrywania zarówno dokumentów, jak i ich kopii bezpiecznym podpisem, weryfikowanym za pośrednictwem kwalifikowanego certyfikatu. Legislador ponownie wyraźnie stanowi, że dokumenty procesowe opatrzone bezpiecznym podpisem elektronicznym mają taką samą moc prawną jak dokumenty opatrzone podpisami odręcznymi. Ustawodawca odnosi się także do procesu digitalizacji dokumentów przechowywanych przez komorników sądowych na potrzeby toczącego się postępowania egzekucyjnego.

Nowelizacja postępowania egzekucyjnego w zakresie elektronicznych czynności komornika sądowego jest procesem spójnym, obejmującym zarówno przepisy prawa cywilnego procesowego, jak i ustawy o komornikach sądowych. Wdrożone przez ustawodawcę litewskiego rozwiązania w szerokim zakresie usprawniły pracę komorników sądowych, dostosowując ją do aktualnych trendów w zakresie wykorzystywania nowoczesnych rozwiązań technologicznych. Ustawodawca w konsekwentny sposób odnosi się do ogólnych regulacji prawa cywilnego procesowego w kwestii wnoszenia oraz doręczania pism procesowych drogą elektroniczną, modyfikując i uszczegółowiając je w zakresie niezbędnym dla postępowania egzekucyjnego.

Licytacja elektroniczna

Jak już zasygnalizowano, od początku 2013 r. na gruncie litewskiego postępowania egzekucyjnego został wdrożony nowoczesny mechanizm sprzedaży mienia w drodze licytacji elektronicznej. Wprowadzenie tej formy sprzedaży komorniczej do litewskiego systemu prawnego miało zapewnić przejrzystość samego procesu egzekucji, jak też usprawnienie oraz zwiększenie jego skuteczności.

W pierwotnym brzmieniu art. 705 LCPK, wprowadzonym w drodze nowelizacji z 2011 r., informacje o majątku sprzedawanym w drodze licytacji były podawane do wiadomości publicznej na specjalnej stronie internetowej (<http://www.evarzytynes.lt/>), która obecnie służy także do przeprowadzenia licytacji. Ustawodawca litewski w art. 706 LCPK określał tryb przeprowadzania licytacji ogłaszanej przez komornika.

⁹ Lietuvos Respublikos antstolių įstatymo papildymo 43¹ straipsniu įstatymas, 2011 m. birželio 21 d., Nr. XI-1483, Vilnius.

W sposób szczegółowy ustalono termin ogłoszenia o licytacji, uzależniając go od przedmiotu licytacji, a także jej wartości. W świetle powyższego o licytacji komornik ogłaszał:

- 1) nie później niż na miesiąc przed rozpoczęciem licytacji – jeżeli w drodze licytacji były sprzedawane nieruchomości i inne mienie wpisane do rejestru w trybie określonym w przepisach prawa, również inne nieruchomości, których wartość jednostkowa przekraczała 100 000 litów (obecnie około 30 000 euro);
- 2) nie później niż na 20 dni przed rozpoczęciem licytacji – jeżeli wartość sprzedawanego w drodze licytacji mienia ruchomego wynosiła od 10 000 do 100 000 litów (obecnie od około 3000 euro do 30 000 euro);
- 3) nie później niż na 10 dni przed rozpoczęciem licytacji – jeżeli wartość sprzedawanego w drodze licytacji mienia ruchomego wynosiła poniżej 10 000 litów (obecnie około 3000 euro)¹⁰.

Ustawodawca dopuszczał także możliwość dokonania ogłoszenia o licytacji przez wywieszenie tej informacji na samej nieruchomości w przypadku jej sprzedaży. Jednocześnie zarówno dłużnik, jak i wierzyciel zostali uprawnieni do podejmowania niezbędnych działań w celu upowszechnienia informacji o mieniu sprzedawanym w drodze licytacji wśród potencjalnych nabywców.

Ustawodawca w sposób jednoznaczny określił treść ogłoszenia o licytacji. Zgodnie z art. 707 LCPK w ogłoszeniu o licytacji wskazuje się:

- 1) numer licytacji;
- 2) imię i nazwisko posiadacza mienia (nazwę osoby prawnej) oraz imię i nazwisko komornika sprzedającego mienie w drodze licytacji, siedzibę kancelarii, numer telefonu, pod który należy dzwonić w sprawie oględzin mienia;
- 3) miejsce lokalizacji i krótki opis mienia;
- 4) czas początku i końca licytacji;
- 5) wysokość opłaty uczestnika licytacji;
- 6) początkową cenę sprzedaży;
- 7) ograniczenia dotyczące własności sprzedawanego mienia;
- 8) zawiadomienie o tym, że wszystkie osoby zainteresowane, mające prawo do sprzedawanego mienia, przed licytacją są zobowiązane przedłożyć komornikowi dokumenty potwierdzające swoje prawa;
- 9) elektroniczny odsyłacz (link) do trybu rejestracji uczestników i przeprowadzenia licytacji.

Jednocześnie ustawodawca dopuścił możliwość dołączenia do ogłoszenia o licytacji zdjęcia (zdjęć) mienia.

Najistotniejsze znaczenie z punktu widzenia wdrożenia licytacji elektronicznej na Litwie miał art. 713 LCPK, określający ogólny porządek licytacji. Bezsporny jest fakt, że licytację organizuje komornik, a odbywa się ona w sposób elektroniczny na specjalnej stronie internetowej. W celu uniknięcia jakichkolwiek niejasności w zakresie terminu prowadzenia

licytacji ustawodawca w art. 713 ust. 3 LCPK określił, że jest on wskazywany w ogłoszeniu o licytacji. Początek licytacji następuje o 10.00 dnia roboczego wskazanego w ogłoszeniu o licytacji, zakończenie zaś – po siedmiu dniach o 15.00. Jeżeli termin zakończenia licytacji przypada na dzień wolny lub świąteczny, za termin zakończenia licytacji uznaje się 15.00 pierwszego dnia roboczego. Zgodnie z ust. 4 omawianego przepisu licytacja odbywała się przez zwiększenie ceny mienia sprzedawanego w drodze licytacji. Pierwszy wzrost ceny powinien wynosić co najmniej 5% od początkowej ceny sprzedaży mienia, jeżeli cena początkowa sprzedawanego mienia była niższa niż 50 000 litów (obecnie około 15 000 euro), co najmniej 4% – jeżeli cena początkowa sprzedawanego mienia wynosiła od 50 000 litów do 100 000 litów (obecnie około 30 000 euro), i co najmniej 3% – jeżeli cena początkowa sprzedawanego mienia przekraczała 100 000 litów (obecnie około 30 000 euro). Podczas licytacji jest wskazywana najwyższa cena zaoferowana za mienie. Do stycznia 2015 r. cena była wskazywana w litach bez centów. W pierwotnym brzmieniu art. 713 LCPK uczestnik licytacji mógł wskazać najwyższą oferowaną przez siebie cenę, która do zakończenia licytacji nie mogła być znana ani komornikowi organizującemu licytację, ani innym uczestnikom licytacji czy osobom trzecim. W takim przypadku w podsystemie licytacji systemu informacyjnego komorników była wskazywana cena zwiększona zgodnie z zasadami wskazanymi powyżej, która pozostała do chwili, aż inny uczestnik licytacji nie zaoferował wyższej ceny za sprzedawane mienie. Po zaoferowaniu przez innego uczestnika licytacji wyższej ceny za sprzedawane mienie cena uczestnika, który zaoferował najwyższą cenę za sprzedawane mienie, zostawała podniesiona zgodnie ze wskazanymi zasadami. Cena uczestnika licytacji, który zaoferował najwyższą cenę, była automatycznie podnoszona do chwili, aż cena zaoferowana przez innego uczestnika licytacji jej nie przewyższyła.

Za zwycięzcę uznawano tego uczestnika licytacji, który zaoferował najwyższą cenę. Cena zaoferowana przez zwycięzcę licytacji stanowiła jednocześnie cenę sprzedaży mienia. Zgodnie z poprzednim brzmieniem art. 713 ust. 8 LCPK po zakończeniu licytacji w podsystemie licytacji systemu informacyjnego komorników ogłaszano, za jaką cenę mienie zostało sprzedane. Komornikowi, który zorganizował licytację, w terminie jednego dnia roboczego środkami komunikacji elektronicznej wysyłało zawiadomienie, w którym wskazywano określone dane uczestnika licytacji, który zwyciężył,

¹⁰ Wprowadzenie 1.1.2015 r. euro na Litwie niewątpliwie powinno wymusić na ustawodawcy dostosowanie przepisów prawnych regulujących kwestie ponoszenia kosztów czy opłat sądowych do aktualnej waluty funkcjonującej w litewskim obrocie gospodarczym. Niestety, w dalszym ciągu w ustawie procesowej kwoty związane np. z wartością nieruchomości, od której jest uzależniony czas przewidziany na zakończenie aukcji, są wskazywane przez ustawodawcę w litach.

oraz na rachunek depozytowy komornika była przelewana zapłacona przez zwycięzcę licytacji opłata uczestnika licytacji. Zwycięzcy licytacji wysyłano zawiadomienie, w formie określonej w instrukcji wykonania orzeczeń, o zwycięstwie w licytacji. Opłatę za uczestnictwo, dokonaną przez uczestników licytacji, którzy nie wygrali, po potrąceniu opłat za usługi bankowe, w terminie jednego dnia roboczego zwracano na wskazane rachunki bankowe.

Praktyczne aspekty korzystania z systemu teleinformatycznego przeznaczanego do prowadzenia licytacji elektronicznych na Litwie

Niewątpliwie ponad półtoraroczne funkcjonowanie tzw. e-aukcji stało się doskonałą okazją do rewizji przepisów w zakresie komorniczej licytacji prowadzonej za pośrednictwem systemu teleinformatycznego, przy jednoczesnym uwzględnieniu dotychczasowych doświadczeń z jego funkcjonowania. Efektem tego procesu jest nowelizacja litewskiego prawa cywilnego procesowego także w zakresie sposobu prowadzenia licytacji elektronicznej, wprowadzona ustawą z 15.5.2014 r.¹¹.

Dotychczasowe regulacje zawarte w art. 705 i 706 LCPK zostały uchylone ustawą nowelizującą ten kodeks. W mocy pozostał art. 707 LCPK. Dokonano w jego brzmieniu zmiany jedynie w ten sposób, że w treści ogłoszenia o licytacji informacje o początku i końcu aukcji zastąpiono informacją o czasie zakończenia aukcji, a także wprowadzono obligatoryjność w zakresie konieczności dołączenia zdjęcia (zdjęć) do zawiadomienia o licytacji nieruchomości, chyba że sprzedaż w drodze licytacji obejmuje niektóre z aktywów niematerialnych. W mocy utrzymano także art. 709 i 710 LCPK określające zarówno to, kto może być uczestnikiem licytacji, jak i warunki udziału w niej. W świetle powyższego uczestnikami licytacji są osoby, które dokonały rejestracji obejmującej udział w konkretnej licytacji. W licytacji, zgodnie z art. 709 ust. 2 LCPK, nie może uczestniczyć komornik organizujący licytację, jak również inni komornicy, pracownicy, zatrudnieni z nim w tej samej kancelarii, a także bliscy krewni, małżonkowie (konkubenci) wskazanych powyżej osób. Osoby, które dokonały rejestracji udziału w konkretnej licytacji, są zobowiązane do wskazania danych umożliwiających identyfikację ich tożsamości, tj. m.in. nazwiska, miejsca zamieszkania (siedzibę), adresu e-mail, numerów telefonu i faksu oraz innych adresów środków komunikacji elektronicznej, a także numeru konta bankowego, na który ewentualnie zwrócona zostanie opłata wpisowa za udział w aukcji. Jeżeli dana osoba jest reprezentowana w toku aukcji, powinna wskazać dane swojego przedstawiciela, a także jego nazwę, adres e-mail, numery telefonu i faksu oraz innych środków

komunikacji elektronicznej. Ustawodawca wskazuje także, że opłata za uczestnictwo w aukcji wynosi 10% pierwotnej ceny nieruchomości sprzedawanej. Podane dane osobowe uczestnika aukcji lub jego przedstawiciela podlegają ochronie i nie mogą być ujawniane, z wyjątkiem przypadków przewidzianych przez prawo.

Istotne zmiany wprowadzono w art. 713 LCPK, zgodnie z którym licytacja w dalszym ciągu jest organizowana przez komornika, a także jest prowadzona na specjalnej stronie internetowej. W tym miejscu należy zaznaczyć, że dotychczasowe brzmienie art. 705 LCPK częściowo zostało przeniesione do art. 713 LCPK, co należy zaaprobować z punktu widzenia przejrzystości w zakresie ustalenia ogólnych zasad dotyczących porządku licytacji. Na gruncie obowiązującego stanu prawnego licytacja jest ogłaszana w dni robocze od 9.00 do 14.00. Początkiem licytacji jest chwila jej ogłoszenia na specjalnej stronie internetowej. Ustawodawca w dalszym ciągu jest konsekwentny w szczegółowym zapisie godzin prowadzenia aukcji, co eliminuje jakiegokolwiek wątpliwości co do ewentualnego rozpoczęcia czy zakończenia aukcji.

Ustawodawca wydłużył także w znaczący sposób czas trwania licytacji z dotychczasowych siedmiu dni. Zgodnie z art. 713 ust. 4 pkt 1 LCPK w przypadku sprzedaży w drodze licytacji nieruchomości i innego mienia wpisanego do rejestru w trybie określonym w przepisach prawa, jak również pozostałego mienia ruchomego, którego cena jednostkowa przekracza 100 000 litów, zakończenie licytacji następuje po 30 dniach. W przypadku sprzedaży w drodze licytacji pozostałego mienia jej zakończenie następuje po 20 dniach. Czas trwania licytacji jest zatem uzależniony od rodzaju sprzedawanej nieruchomości i jej wartości. Utrzymana została regulacja, stanowiąca o tym, iż w przypadku gdy termin zakończenia licytacji przypada na dzień wolny lub świąteczny, za termin zakończenia licytacji uznaje się pierwszy dzień roboczy. Zakończenie licytacji następuje w dniu jej zakończenia o tej samej godzinie i minucie, w której została ogłoszona (art. 713 ust. 5 LCPK). Jeżeli jednak do tej godziny zakończenia licytacji wpłynie przynajmniej jedna oferta cenowa, zostanie ona przedłużona o kolejne pięć minut zero sekund i w tym dodatkowym czasie uczestnicy licytacji mogą oferować cenę za sprzedawane mienie. Po każdej otrzymanej w dodatkowym czasie pięciu minut zero sekund ofercie cenowej licytacja zostanie przedłużona o kolejne pięć minut zero sekund. Odliczanie tego czasu rozpoczyna się z chwilą wpłynięcia oferty cenowej. Przedłużona licytacja zostanie zakończona, jeżeli w ciągu pięciu minut zero sekund po ostatniej ofercie cenowej nie wpłynie inna oferta cenowa.

¹¹ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 510, 602, 644, 646, 661, 696, 703, 704, 706, 707, 708, 713, 717, 719, 722, 724, 746 ir 756 straipsnių pakeitimo ir 705 straipsnio pripažinimo netekusiu galios Ástatymas, 2014 m. gegužės 15 d. Nr. XII-889, Vilnius.

Zgodnie z art. 713 ust. 8 LCPK licytacja elektroniczna odbywa się przez podniesienie ceny nabycia mienia sprzedawanego w drodze licytacji. Jej uczestnik może podnieść cenę w sposób automatyczny lub nieautomatyczny. W przypadku podniesienia ceny w sposób nieautomatyczny uczestnik licytacji za sprzedawane mienie proponuje cenę, która nie może być niższa niż początkowa cena sprzedaży mienia. Pozostali uczestnicy licytacji za sprzedawane mienie mogą zaoferować wyłącznie wyższą cenę, jednak każdy wzrost ceny powinien wynosić co najmniej 0,5% początkowej ceny sprzedaży mienia, jeżeli jest ona niższa niż 50 000 litów (15 000 euro), co najmniej 0,3%, jeżeli początkowa cena sprzedaży mienia wynosi od 50 000 do 100 000 litów (30 000 euro), oraz co najmniej 0,1%, jeżeli początkowa cena sprzedaży mienia przekracza 100 000 litów (przekracza 30 000 euro). Wskazane w tym miejscu wartości euro stanowią odzwierciedlenie dokumentu odnoszącego się do ogólnych zasad funkcjonowania systemu licytacji elektronicznej¹². W toku licytacji pokazywana jest najwyższa zaoferowana w danej chwili cena za sprzedawane mienie. Cena jest wskazywana w euro bez centów. Z kolei w przypadku podnoszenia ceny w sposób automatyczny uczestnik licytacji wskazuje oferowaną cenę początkową, która nie może być niższa niż początkowa cena sprzedaży mienia, najwyższą oferowaną cenę i ustaloną maksymalną kwotę do podniesienia ceny w sposób automatyczny, który nie może być niższy niż określone w ust. 9 cytowanego przepisu przedziały podniesienia ceny. Najwyższa oferowana cena nie może być znana ani komornikowi, który zorganizował licytację, ani pozostałym uczestnikom licytacji, ani osobom trzecim. W razie podniesienia ceny w sposób automatyczny pokazywana jest oferowana przez uczestnika licytacji cena początkowa, która utrzymuje się do chwili, aż inny uczestnik licytacji nie zaproponuje wyższej ceny. Po tym jak inny uczestnik licytacji zaoferuje wyższą cenę, cena oferowana przez uczestnika licytacji, który ustawił automatyczne podniesienia ceny, automatycznie zostanie podniesiona o przedział ustalony przez uczestnika licytacji do chwili, aż cena zaoferowana przez innego uczestnika licytacji nie przekroczy najwyższej ceny zaoferowanej przez uczestnika licytacji, który ustawił automatyczne podniesienie ceny.

Jeżeli uczestnik licytacji, który podnosi cenę w sposób nieautomatyczny, zaoferuje taką samą cenę, którą inny uczestnik licytacji, podnoszący cenę w sposób automatyczny, wcześniej wskazał jako najwyższą oferowaną cenę, pokazywana jest najwyższa cena zaoferowana przez uczestnika licytacji, który ustawił automatyczne podniesienie ceny, która staje się ceną oferowaną w danej chwili za sprzedawane mienie. Tę cenę inni uczestnicy licytacji mogą podnieść w sposób nieautomatyczny, oferując wyższą cenę lub automatycznie wskazując wyższą najwyższą oferowaną cenę. Tryb określony w art. 713 ust. 11 LCPK ma zastosowanie także w przypadkach, gdy uczestnik licytacji podnoszący cenę w sposób automatyczny

zaoferuje taką samą najwyższą cenę, jaką inny uczestnik licytacji, podnoszący cenę w sposób automatyczny, wcześniej wskazał jako najwyższą oferowaną cenę. Istotne jest także to, iż zgodnie z art. 713 ust. 12 LCPK przed zakończeniem licytacji każdy uczestnik licytacji może ustawić automatyczne podnoszenie ceny albo podnieść lub obniżyć ustawioną wcześniej w sposób automatyczny najwyższą oferowaną cenę. Uczestnik licytacji, którego cena w toku licytacji jest najwyższa, nie może obniżyć wcześniej ustawionej w sposób automatyczny najwyższej oferowanej ceny bardziej niż pokazywana w danej chwili zaproponowana przez niego cena.

Zgodnie z litewskim Kodeksem postępowania cywilnego za zwycięzcę licytacji uznaje się tego uczestnika, który zaoferował najwyższą cenę. Cena zaoferowana przez uczestnika, który zwyciężył w licytacji, jest jednocześnie ceną sprzedaży mienia. Po zakończeniu licytacji, na specjalnej stronie internetowej ogłasza się, za jaką cenę mienie zostało sprzedane. Komornikowi, który zorganizował licytację, nie później niż następnego dnia roboczego za pomocą środków komunikacji jest wysyłane zawiadomienie zawierające określone w art. 710 ust. 1 pkt 2 i 3 LCPK dane uczestnika licytacji, który zwyciężył. Na rachunek depozytowy komornika jest przelewana opłata za uczestnictwo w licytacji, dokonana przez uczestnika, który wygrał licytację. Jednocześnie uczestnikowi, który wygrał licytację, jest wysyłane zawiadomienie o zwycięstwie w licytacji, wypełnione na formularzu określonym w instrukcji wykonywania orzeczeń. Uczestnikom licytacji, którzy nie wygrali, zapłacona przez nich opłata za uczestnictwo w licytacji, po potrąceniu kosztów usług bankowych, jest zwracana na rachunki bankowe wskazane w art. 710 ust. 1 pkt 2 LCPK, nie później niż następnego dnia roboczego.

Informacje o licytacjach elektronicznych są publikowane za pośrednictwem specjalnie opracowanej strony internetowej (<https://www.evarzytynes.lt>). Osoba, która chce wziąć udział w aukcji, musi być zarejestrowana i zalogowana w elektronicznym serwisie aukcyjnym prowadzonym za pośrednictwem wskazanej witryny internetowej, w celu zaś potwierdzenia swojej tożsamości – posiadać podpis elektroniczny, umożliwiający tę weryfikację. Po potwierdzeniu danych weryfikujących tożsamość danej osoby loguje się ona do systemu w ramach indywidualnie stworzonego konta i określa: adres do korespondencji, adres e-mail, numer telefonu, a także numer rachunku bankowego, na który zostanie zwrócona opłata wpisowa w razie przegranej aukcji. Informacje o toczącej się za pośrednictwem systemu teleinformatycznego licytacji obejmują: numer aukcji, datę jej roz-

¹² Por. Naudojimosi elektroninių varžytynių sistema tvarkos apraša, Patvirtinta VĀ Registrų centro direktoriaus 2013 m. sausio 9 d. ąsakymu Nr. v-7 (VĀ Registrų centro direktoriaus 2014 m. gruodžio 30 d. ąsakymu Nr. v-304 redakcija), https://www.evarzytynes.lt/evs/files/Varžytyniu_tvarkos_aprasas.pdf (dostęp z 8.2.2015 r.).

poczęcia i zakończenia wraz ze szczegółową informacją, ile czasu pozostało do jej zakończenia (czas jest wyświetlany z dokładnością do każdej sekundy), informację o czasie pozostałym do dalszego przedłużenia aukcji, cenę początkową sprzedawanego mienia i szczegółowy jego opis, informację o statusie aukcji (w toku, zakończona czy ewentualnie została anulowana), a także informacje identyfikujące komornika. Szczegółowe informacje dotyczące procedury rejestracji oraz możliwości wynikających z utworzenia i korzystania z indywidualnego konta są zawarte w instrukcji korzystania z tego systemu¹³, dostępnej również na stronie głównej przeznaczonej dla licytacji komorniczej.

Podsumowanie

Funkcjonująca na gruncie litewskiego prawa cywilnego procesowego sprzedaż w drodze licytacji elektronicznej cieszy się coraz większą popularnością. W pierwszej połowie 2014 r. na Litwie odbyło się 928 aukcji elektronicznych, w trakcie których wartość sprzedanych aktywów wynosiła prawie 77 000 000 litów. Pozornie liczba ta może się wydawać niezbyt wysoka. Należy jednak wziąć pod uwagę to, że wedle danych statystycznych w kwietniu 2014 r. jedynie 22,3% społeczeństwa posiadało wiedzę w zakresie elektronicznej formy licytacji, co nie dyskwalifikuje istotnego znaczenia tej nowoczesnej instytucji prawa egzekucyjnego¹⁴. Licytacja prowadzona w drodze elektronicznej stanowi alternatywę, a jednocześnie zachętę (przez zastosowanie dogodnej formuły jej prowadzenia) dla osób zainteresowanych kupnem określonego rodzaju nieruchomości. Ustawodawca litewski dokonał bieżącej weryfikacji w zakresie funkcjonowania licytacji elektronicznej na gruncie postępowania cywilnego. Analiza pierwotnych regulacji prawnych w zakresie tej formy

sprzedaży uwidoczniała pewne luki prawne i niedogodności w zakresie jej funkcjonowania, czego rezultatem jest nowelizacja litewskiego Kodeksu postępowania cywilnego. W jej wyniku od 1.8.2014 r. zostały poprawione procedury związane z tzw. e-aukcją, m.in. przez wydłużenie czasu trwania licytacji czy możliwości jej automatycznego przedłużania.

Podjmując próbę oceny stanu elektronicznej licytacji litewskiego i polskiego postępowania egzekucyjnego, należy wskazać na większy poziom zaawansowania tego pierwszego, co wyraża się przede wszystkim we wdrożonym już systemie licytacji elektronicznej. Niewątpliwie instytucja ta przyczynia się do zwiększenia transparentności postępowania egzekucyjnego, a także do większej dostępności czynności egzekucyjnych wśród potencjalnych jej uczestników. Korzyścią bezpośrednio wpływającą na sytuację dłużnika jest możliwość uzyskania kwot potencjalnie wyższych, z licytowanych nieruchomości, aniżeli byłoby to możliwe na drodze tradycyjnej licytacji komorniczej, co jest związane nierozdzielnie z większą dostępnością tej formy licytacji. W związku z tym należy w pełni zaaprobować pierwsze działania polskiego ustawodawcy w zakresie wdrożenia do polskiego systemu prawnego instytucji sprzedaży w drodze licytacji elektronicznej.

¹³ Įdtrauka Lietuvos Respublikos Teisingumo Ministras ásakymas dėl teisingumo ministro 2005 M. SPALIO 27 D. ÁSAKYMO NR. 1R-352 „Dėl sprendimų vykdymo instrukcijos patvirtinimo“ pakeitimo 2014 m. liepos 29 d. Nr. 1R- 231, Vilnius, Vartųtynių Vykdyto Tvarka (96 punkto 2 pastraipis, 101 punkto 2 pastraipis ir 25 priedo redakcija nuo 2015 m. sausio 1 d., patvirtinta Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2014 m. gruodžio 26 d. ásakymu Nr. 1R-352 „Dėl teisingumo ministro 2005 m. spalio 27 d. ásakymo Nr. 1R-325 »Dėl sprendimų vykdymo instrukcijos patvirtinimo« pakeitimo“).

¹⁴ E-vartųtynės spartina skolininkų turto pardavimu, <http://www.antstoliurumai.lt/index.php/pageid/1013/articlepage/1/articleid/2718> (dostęp z 10.2.2015 r.).

Electronic form of procedural and judicial acts in Lithuania. Part 2 – Enforcement proceedings

The aim of this study is to discuss the basic premises of the reform of the Lithuanian Code of Civil Procedure expanding the scope of application of so-called modern technologies in enforcement proceedings, and also introducing electronic auction. The article presents main assumptions for modernization of Lithuanian civil process at the stage of judicial enforcement which has been aimed primarily at improving transparency and efficiency of that stage of proceedings, at the same time considering increasing importance of the use of information technologies in justice and in courts.

Licencje *Creative Commons* 3.0 w polskim porządku prawnym oraz ich byt w wirtualnym świecie – wybrane aspekty prywatnoprawne

Damian Klimas¹

Przedmiotem niniejszego opracowania są licencje, które stanowią podstawowe narzędzie proponowane przez Creative Commons (CC), a w szczególności ich pozycja w polskim porządku prawnym oraz ich byt w wirtualnym świecie. Problematyka ta jest bardzo istotna w wirtualnym świecie, ponieważ coraz większa liczba znaczących na rynku podmiotów (np. Wikipedia, Flickr, YouTube czy nawet Biały Dom) w ramach swojej działalności aprobuje licencje stosujące „pewne prawa zastrzeżone”. Ich wzór dostarcza przede wszystkim organizacja CC.

Uwagi wstępne

Ekspansja środków komunikacji na odległość w ciągu ostatnich dwóch dziesięcioleci przyniosła rozwój nowych pól eksploatacji, a także znaczne ułatwienia w rozpowszechnianiu utworów, szczególnie w formie elektronicznej. Zjawiska te pociągnęły za sobą potrzebę nowelizacji wielu instytucji autorskoprawnych, nie tylko w Polsce, lecz także na całym świecie. Ustawodawca nie radzi sobie tak sprawnie i skutecznie, jak wymaga tego rozwój techniki, który spowodował, że dostęp do dóbr kultury nigdy nie był tak powszechny jak dziś. „Digitalizacja społeczeństwa” doprowadziła do zauważalnego wzrostu liczby nadużyć w korzystaniu z cudzej twórczości, w szczególności cyfrowej.

Ewoluuje również podejście autorów do wprowadzania własnych utworów do obrotu. Dotychczas twórcy bardzo rzadko komercjalizowali swoją twórczość samodzielnie, często korzystając z usług producentów lub wydawców (którzy pobierają znaczną część dochodów uzyskanych z twórczości), i dlatego ustawodawca unijny² skupił się na regulacji stosunków, w których stronami są przywołani pośrednicy. Obserwacja współczesnych trendów w obrocie przedmiotami prawa autorskiego skłania jednak ku przekonaniu, że producenci i wydawcy powoli tracą na znaczeniu³, a zyskują je autorzy, którzy coraz powszechniej rezygnują z pośrednika w postaci producenta bądź wydawcy. Rośnie również rola inicjatyw, takich jak CC, podejmowanych przez bezpośrednio zainteresowanych naukowców i praktyków, którzy są związani z przedmiotem obrotu i świetnie znają problemy, z którymi spotykają się stosujący prawo, szczególnie w wirtualnym świecie.

Ruchowi CC przyświeca świątły cel wspierania wolnej kultury, który organizacja stara się uzyskać przez dostarczenie rozwiązań prawnych wspierających twórców, a nie producentów czy wydawców, w rozpowszechnianiu swoich utworów w formie „wolnej treści” (*open content*) traktowanych jako dobro wspólne.

Krótką analiza utworu jako przedmiotu prawa autorskiego

Autorowi czy też, innymi słowy, twórcy przysługują osobiste i majątkowe prawa autorskie do utworu, który jest zdefiniowany w ustawie z 4.2.1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych⁴ jako każdy przejaw działalności twórczej o indywidualnym charakterze, ustalony w jakiegokolwiek postaci, niezależnie od wartości, przeznaczenia i sposobu wyrażenia (art. 1 ust. 1 PrAut). Słowo „ustalenie”, użyte w ustawie o prawie autorskim i prawach pokrewnych, odwołując się do wyroku SN z 25.4.1973 r.⁵, powinno być rozumiane jako przybieranie jakiegokolwiek postaci, choćby nietrwałej, jednak na tyle stałej, żeby treść i cechy utworu wywierały efekt artystyczny. Ustaleniem utworu może być m.in. wygłoszenie prelekcji, zamieszczenie fotografii przez twórcę w Internecie (np. w serwisie Flickr bądź Facebook), opublikowanie artykułu naukowego na stronie internetowej (np. Wikipedii) lub

¹ Autor jest studentem V roku prawa na Wydziale Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego. W czasie studiów pełnił funkcję wiceprezesa KN Prawa Karnego *Iurisprudentia* oraz wiceprezesa KN Prawa Karnego i Kryminologii. Obecnie wiceprzewodniczący Wydziałowej Rady Samorządu Studentów WPAA UW, członek Rady Wydziału, wiceprezes Uniwersyteckiej Poradni Prawnej we Wrocławiu, członek SKN Blok Prawa Komputerowego; prelegent na licznych konferencjach krajowych i międzynarodowych; absolwent Summer School on European IP and ICT Law. Pracował m.in. w Parlamencie Europejskim w Brukseli. Obecnie nabywa doświadczenie zawodowe w Kancelarii Prawnej SDZ Legal Schindhelm we Wrocławiu. Autor publikacji z zakresu prawa konsumenckiego, prawa ochrony danych osobowych oraz prawa autorskiego ze szczególnym uwzględnieniem prawa nowych technologii.

² Zob. dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady: 2001/29/WE z 22.5.2001 r. w sprawie harmonizacji niektórych aspektów prawa autorskiego i praw pokrewnych w społeczeństwie informacyjnym (Dz.Urz. UE L Nr 167, s. 10) oraz 2004/48/WE z 29.4.2004 r. w sprawie egzekwowania praw własności intelektualnej (Dz.Urz. UE L Nr 157, s. 45).

³ Niezmiernie szybko rozwijają się w pełni legalne inicjatywy streamingu wideo (Netflix) czy też popularnego w Polsce streamingu muzyki (Spotify, Deezer, WiMP, Pandora), które zdecydowaną większość dochodu z działalności przekazują autorom i są relatywnie tanie w użytkowaniu dla użytkownika ostatecznego.

⁴ T.jedn.: Dz.U. z 2006 r. Nr 90, poz. 631 ze zm.; dalej jako: PrAut.

⁵ I CR 91/73, OSNCP 1974, Nr 3, poz. 50.

zamieszczenie przez twórcę filmu (rozumianego jako utwór audiowizualny) w serwisie YouTube.

Przedmiotem prawa autorskiego są w szczególności utwory wyrażone słowem, znakami graficznymi (literackie, publicystyczne, naukowe), fotograficzne, muzyczne i słowno-muzyczne oraz audiowizualne, w tym filmowe (art. 1 ust. 2 pkt 1, 3, 7 i 9 PrAut). Ochroną prawnoautorską nie są w szczególności odkrycia, idee (np. pomysł na prowadzenie działalności gospodarczej), procedury, metody i zasady działania oraz koncepcje matematyczne (art. 1 ust. 21 PrAut). Jak wskazuje w tym kontekście Ł. Goździaszek: „Zasadą prawa autorskiego jest objęcie ochroną wyłącznie sposobu wyrażenia”⁶. Nie sposób nie zgodzić się z tym twierdzeniem, gdyż *expressis verbis* opisuje ono tendencje ustawodawcy polskiego.

Utwór jest przedmiotem prawa autorskiego, którego ustalenie prowadzi do wielu prawnie relewantnych skutków. Poprawne zrozumienie zasad prawnoautorskich dotyczących utworu oraz praw z nim związanych jest niezbędne do skutecznego stosowania oraz stanowienia regulacji *inter partes* w zakresie prawa autorskiego, w szczególności takiego jak umowy licencji.

Geneza organizacji *Creative Commons*

Creative Commons jest organizacją *non profit* założoną w 2001 r. przez L. Lessig, który był w tamtym czasie profesorem nauk prawnych na Uniwersytecie Stanforda (obecnie wykłada na Harvardzie)⁷. L. Lessig jako konstytucjonalista nie zgadzał się z nowelą S. Bono – *Copyright Term Extension Act* (CTEA), która przedłużała termin objęcia ochroną prawnoautorską o kolejne 20 lat, wskazując, że taka regulacja zagraża rozwojowi kultury, sztuki i nauki. Twórca CC wykazał, że okres ochrony prawnoautorskiej, który jest powszechnie przyjmowany, daje autorowi w rzeczywistości 99,8% „wartości czasu nieograniczonego” (w praktyce oznacza to wieczystą ochronę majątkowych praw autorskich), co było według niego niezgodne z Konstytucją USA⁸. S. Bono, twórca niniejszego aktu prawnego, uważał, że prawa autorskie powinny być objęte wieczystą ochroną⁹.

W sprawie *Eldred v. Ashcroft* L. Lessig pomagał E. Eldredowi w procesie przed Sądem Najwyższym USA (USA *Supreme Court*) o uznanie noweli CTEA za niekonstytucyjną, powołując się na pierwszą poprawkę w Konstytucji Stanów Zjednoczonych Ameryki (prawo wolności słowa). L. Lessig argumentował, że przez tak rozległą w czasie ochronę praw autorskich majątkowych twórcy mają niewielki wkład w rozwój nauki i sztuki, gdyż część utworów traci swoją aktualność po wygaśnięciu niniejszych praw autorskich, a ochrona patentowa wygasa już po 10 latach od wydania decyzji przez odpowiedni organ. E. Eldred sprawę przegrał, ale dopiero w Sądzie Najwyższym. Niższe instancje uznały bowiem za zasadną tezę zbieżną z argumentacją L. Lessiga i orzekły, że Senat USA w noweli

CTEA przekroczył swoje uprawnienia. Walka o uwolnienie praw autorskich stała się fundamentem powstania CC.

Ideą CC jest wspieranie wolnej kultury przez stworzenie narzędzia prawnego umożliwiającego bezpieczne, uwolnione od ograniczeń komercyjnych rozpowszechnianie, modyfikowanie, a także współtworzenie utworów chronionych prawem autorskim oraz prawami pokrewnymi. Upraszczając, chodzi o dzielenie się twórczością przez autorów zamiast ograniczanie dostępu do niej¹⁰. Rzeczone udostępnianie w założeniu ma być ujednoczone na całym świecie przez zastosowanie licencji dostosowanych do porządków prawnych ponad 50 państw. Licencje te pozwalają zastąpić tradycyjny model „Wszystkie prawa zastrzeżone” ustanowioną przez CC zasadą „Pewne prawa zastrzeżone”¹¹, która odzwierciedla cele organizacji.

Charakter prawny licencji *Creative Commons 3.0 Polska*

W ustawie o prawie autorskim i prawach pokrewnych można odnaleźć regulację dotyczącą dwóch rodzajów umów, których przedmiotem są prawa autorskie: o przeniesienie autorskich praw majątkowych i o korzystanie z utworu (czyli licencje). Ustawodawca nie uregulował jednak dość wyraźnie konstrukcji żadnej z tych umów, tak jak uczynił to w części szczególnej Kodeksu cywilnego. Pojęcie „licencja” ma charakter ogólny i jest wieloznaczne; pochodzi z języka łacińskiego, a w przekładzie na język polski oznacza swobodę lub zezwolenie¹². Licencja w terminologii prawniczej to z kolei akt upoważnienia bądź zezwolenia do dokonania czynności przez określony podmiot (licencjobiorcę), która to czynność była poprzednio zakazana, a jednocześnie podmiot upoważniający (licencjodawca) uchyla w tym stosunku prawnym zakaz podejmowania przedmiotowej czynności¹³.

⁶ Ł. Goździaszek, *Prawo Blogosfery*, Warszawa 2014, s. 36.

⁷ Zob. biogram L. Lessiga dostępny na stronie internetowej Harvard Law School, <http://hls.harvard.edu/faculty/directory/10519/Lessig/> (dostęp z 8.11.2014 r.).

⁸ L. Lessig, *Wolna kultura*, Warszawa 2005, s. 271.

⁹ L. Lessig, *How I lost the big one*, New Heaven 2004, http://www.legaffairs.org/issues/March-April-2004/story_lessig_marapr04.msp (dostęp z 8.11.2014 r.).

¹⁰ W. Machala, *Wybrane cywilnoprawne aspekty licencji „creative commons”*, MoP 2009, Nr 8, s. 422; *Czym jest Creative Commons*, <http://creativecommons.pl/o-nas/> (dostęp z 8.11.2014 r.).

¹¹ W Polsce zwrot: „Some rights reserved” tłumaczy się również jako: „Niektóre prawa zastrzeżone”.

¹² K. Grzybczyk, *Prawo właściwe dla autorskoprawnej umowy licencyjnej*, Warszawa 2009 s. 16; M. Staszów, *Prawo wynalazcze*, Warszawa 1989, s. 168, oraz *tenże*, *Istota i rodzaj licencji w prawie patentowym*, ZPW 1976, Nr 1–2, s. 3 i nast. Zainteresowanie doktryny polskiej skupione było początkowo na licencjach patentowych. Różnice między licencjami autorskimi a licencjami patentowymi są istotne, jednak konstrukcja pozostaje taka sama.

¹³ K. Grzybczyk, *Prawo właściwe...*, s. 19; S. Sołtyński, *Umowy licencyjne*, Katowice 1970, s. 5; B. Gawlik, M. Pazdan, *Umowy licencyjne w obrocie międzynarodowym*, Biblioteka Rzecznika Patentowego, t. VIII, Katowice 1978, s. 69; J. Bleszyński, M. Staszów, *Prawo autorskie i wynalazcze*, Warszawa 1983, s. 48.

W tym miejscu należy wskazać, że w doktrynie pojawiła się koncepcja tzw. jednostronnej licencji¹⁴. J. Barta i R. Markiewicz zakładają w niej, że umowa licencji nie ma charakteru rozporządzającego i jest wyraźnym lub dorozumianym upoważnieniem osoby uprawnionej z tytułu autorskich praw majątkowych, które to upoważnienie jest jednostronne¹⁵. Uprawnienia licencjobiorcy według tej koncepcji miałyby wygasać z momentem przejścia majątkowego prawa autorskiego z uprawnionej na osobę trzecią. Mimo iż taka konstrukcja byłaby pożądana z punktu widzenia CC, trudno uznać ją za niesprzeczną z art. 41 PrAut, który *expressis verbis* wskazuje czynności i zdarzenia prawne przenoszące autorskie prawa majątkowe. Ponadto SN uznał, że umowa licencyjna „jest ze swej istoty stosunkiem zobowiązaniowym, który z jednej strony określa uprawnienia udzielane na rzecz licencjobiorcy, z drugiej zaś strony statuuje obowiązek zapłaty (prawo do wynagrodzenia) na rzecz uprawnionego podmiotu, tj. licencjodawcy”¹⁶.

Umowa licencji CC jest czynnością prawną pierwotną, nieodpłatną, ma charakter ciągły oraz jest umową adhezywną (przystąpienia, wzorcową). Nie zakłada zatem negocjacji indywidualnych zapisów umownych, gdyż założeniem CC jest uproszczenie obrotu przez ujednolicone wzorce umowne. Refleksja ta, dotycząca kwalifikacji prawnej licencji, wskazuje jednoznacznie, że licencje CC są wielostronnymi czynnościami prawnymi – umowami. Omawiane licencje mają również charakter niewyłączny, co oznacza, że licencjodawca jest uprawniony, mimo udzielenia licencji, korzystać z utworu oraz może udzielać dalszych licencji osobom trzecim. Umowy licencyjne CC są nieograniczone w przestrzeni i czasie. Licencjodawca nie ustanawia zatem barier czasowych ani terytorialnych korzystania z przedmiotu licencji.

Skutkiem udzielenia licencji jest zdaniem większości doktryny¹⁷ uchylenie roszczenia licencjodawcy z tytułu naruszenia praw wyłącznych w stosunku do licencjobiorcy¹⁸. Niemniej doktryna nie jest już tak zgodna co do uznania tej czynności prawnej za rozporządzającą, zobowiązująco-rozporządzającą, zobowiązująco-upoważniającą, upoważniającą czy zobowiązującą¹⁹. Dyskurs naukowy dotyczący charakteru prawnego umowy licencji *in abstracto*, mimo iż niezwykle ciekawy, jest zbyt obszerny i zasługuje na odrębne opracowanie.

Strony licencji Creative Commons

Stronami umowy licencyjnej są licencjodawca oraz licencjobiorca. Licencjodawcą może być wyłącznie osoba uprawniona, tj. podmiot autorskich praw do konkretnego utworu. Co do zasady będzie to twórca utworu i – jak słusznie wskazuje K. Grzybczyk – „odejście od tej zasady dotyczy tylko praw majątkowych i wymaga wyraźnego zezwolenia ustawowego”²⁰. Zgodnie z literą prawa w określonych sytu-

acjach osobą uprawnioną może być również pracodawca autora, jego spadkobierca, producent bądź wydawca, które- mu przysługują autorskie prawa do utworu zbiorowego lub osoba, która nabyła prawa autorskie majątkowe w drodze czynności prawnej. Należy wskazać, że zgodnie z zasadą *nemo plus iuris ad alium transferre potest quam ipse habet* licencjodawca, aby skutecznie ustanowić licencję, powinien być sam do tego uprawniony. Jeśli prawo to przysługuje z różnych względów kilku osobom, powinny być one traktowane jako jedna strona umowy. Odpowiednio do postanowień Kodeksu cywilnego samodzielne dokonanie czynności licencji wymaga od licencjodawcy posiadania pełnej zdolności do czynności prawnych.

Licencjobiorcą może być natomiast każda osoba mająca zdolność do czynności prawnych²¹. B. Giesen uważa, że licencjobiorcą może być „co do zasady, każdy podmiot prawa cywilnego posiadający zdolność prawną”²². Jak widać, doktryna w tym względzie jest podzielona. Przy założeniu, że umowa licencji CC jest czynnością prawną o charakterze dwustronnym, słuszny wydaje się jednak pogląd wskazujący na potrzebę posiadania zdolności do czynności prawnych przez licencjobiorcę, w innym wypadku nie byłby on w stanie skutecznie złożyć oświadczenia woli koniecznego, w tym założeniu, do zawarcia umowy licencji CC.

Przedmiot umowy licencji Creative Commons

Określając przedmiot umowy licencyjnej, doktryna wskazuje autorskie prawa majątkowe będące przejawem interesów ekonomicznych twórcy, niemniej jednak zaznaczenia wymaga fakt, iż przepisy ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych nie wymieniają wprost autorskich praw majątkowych jako przedmiotu licencji. Wniosek ten wynika

¹⁴ J. Barta, R. Markiewicz, Obowiązek wymienienia pól eksploatacji w umowie licencyjnej, [w:] J. Barta, A. Matlak (red.), Prawo własności intelektualnej wczoraj, dziś i jutro, PIPWI UJ 2007, z. 100, s. 15–29.

¹⁵ K. Grzybczyk, Prawo właściwe..., s. 19.

¹⁶ Zob. uchwałę SN z 21.10.2003 r., IKZP 18/03, OSNKiW 2003, Nr 11–12, poz. 93.

¹⁷ M. Kępiński, [w:] J. Barta (red.), System Prawa Prywatnego, t. XIII. Prawo Autorskie s. 646; A. Troller, Immaterialgüterrecht, t. II, Basel–Stuttgart 1962, s. 810–811; S. Sołtysiniński, Licencje na korzystanie z cudzych rozwiązań technicznych, Warszawa 1970, s. 182–185; E. Traple, Ustawowe konstrukcje w zakresie majątkowych praw autorskich i obrotu nimi w dobie kryzysu prawa autorskiego, Rozprawy habilitacyjne – Uniwersytet Jagielloński, 1990, Nr 179, s. 74–86.

¹⁸ M. Kępiński, [w:] J. Barta (red.), System..., s. 646.

¹⁹ Zob. B. Giesen, Umowa licencyjna w prawie autorskim. Struktura i charakter prawny, Warszawa 2013, s. 251–252; K. Grzybczyk, Prawo właściwe..., s. 37–38; M. Kępiński, [w:] J. Barta (red.), System..., s. 636–642; J. Barta, R. Markiewicz, Prawo autorskie, Warszawa 2008, s. 142–143 (i cytowana tam literatura).

²⁰ K. Grzybczyk, Prawo właściwe..., s. 37.

²¹ M. Poźniak-Niedzielska, [w:] M. Poźniak-Niedzielska (red.), Prawo autorskie i prawa pokrewne. Zarys wykładu, Bydgoszcz–Warszawa–Lublin 2007, s. 118.

²² B. Giesen, Umowa licencyjna..., s. 257.

z procesu wykładni tej ustawy, która szczególnie przez odpowiednią, łączną interpretację art. 17 i 67 PrAut prowadzi do niejakiego połączenia pojęciowego pól eksploatacji z prawem majątkowym²³.

J. Barta i R. Markiewicz wskazują, że treść prawa autorskiego majątkowego kreują trzy uprawnienia:

- prawo do korzystania, które ma sens jedynie w przypadku zwielokrotnienia lub rozpowszechnienia utworu (gdyż wbrew semantycznemu rozumieniu nie oznacza jedynie czynności zapoznania się z utworem, musi nastąpić wcześniej czynność zwielokrotnienia lub rozpowszechnienia),
- prawo do rozporządzania, którego zarys wywodzony jest z art. 50 PrAut, oraz
- prawo do wynagrodzenia²⁴.

W katalogu prawa do rozporządzania wskazuje się m.in. na: prawo utrwalenia, prawo zwielokrotnienia, wprowadzenia do obrotu, najmu, prawo wystawiania, prawo komunikowania dzieła publiczności bezpośrednio i za pomocą różnych środków technicznych. Jest to katalog otwarty. Prawo do korzystania oraz rozporządzania utworem są przedmiotem każdej z sześciu rodzajów umów licencyjnych CC 3.0 Polska, o czym stanowi § 3 licencji²⁵. Ze względu na nieodpłatny charakter licencji CC zrozumiałe jest, że w treści umowy, w przywołanym już § 3 licencji można odnaleźć postanowienie o nieodpłatnym udzieleniu licencji. Licencjodawca zrzeka się tym samym wynagrodzenia na rzecz licencjobiorcy.

Przedmiotem uprawnienia w licencji może być, jak wskazano powyżej, utwór, czyli np. książka, strona internetowa, blog, zdjęcie, film, piosenka. Sama organizacja nie zaleca jednak stosowania licencji CC do programów komputerowych oraz ich dokumentacji²⁶ ze względu na niedostosowanie niniejszych umów do tego przedmiotu obrotu. Jest to spowodowane odrębną regulacją ustawową i dużymi rozbieżnościami w porządkach prawnych państw, w których CC wdrożył swój system licencyjny.

„Warunki” Creative Commons 3.0 jako podstawa treści umowy licencyjnej

Twórcy licencji CC postawili w swoim systemie na prostotę, aby zachęcić do korzystania z tych narzędzi oraz ułatwić propagowanie swoich światłych idei. W efekcie ustanowili cztery podstawowe „warunki” dla swoich licencji. „Warunki” CC (nie mylić z warunkiem w rozumieniu art. 89 KC) stanowią postanowienia, elementy treści umowy licencji CC²⁷.

Postanowienia te są przybliżane we wzorach graficznych, aby ułatwić ich odbiór zarówno potencjalnemu licencjobiorcy, jak i licencjodawcy, którzy bez zagłębiania się w prawniczy tekst licencji mogą rozróżnić obrazy „warunków”. Jeśli natomiast jest to pierwsza styczność autora czy potencjalnego

użytkownika utworu z licencjami CC, organizacja dostarcza podstawowe informacje (nazywane wraz ze znakiem graficznym – przystępnym podsumowaniem) dla każdego znaku graficznego będące uproszczoną formą zapisu umownego²⁸. Postanowienie-warunek powinno być utożsamiane z nałożeniem pewnego, określonego w treści umowy, obowiązku na licencjobiorcę. Treść tego obowiązku jest obrazowana każdorazowo przez dość prosty i zrozumiały w odbiorze wzór graficzny, który powinien być zestawiony ze skrótem literowym pochodzącym od angielskiej nazwy „warunku” (BY, NC, SA, ND). Licencjodawca powinien za każdym razem określać rodzaj licencji, z której korzysta (jeśli publikuje utwór w jakikolwiek sposób), przez wskazanie graficzne (zestawienie jednego lub kilku odpowiednich znaków) lub tekstowe. Licencjodawca ma natomiast możliwość wyboru spośród różnych postanowień licencji tych, które satysfakcjonują go najbardziej. Zadanie obu stron jest ułatwione z uwagi na wspomniany wyżej prosty i zrozumiały wzór graficzny oraz przystępny opis warunków – postanowień licencyjnych.

Poniżej zostaną przybliżone wszystkie cztery postanowienia proponowane przez CC, aby następnie przeprowadzić analizę treści samych licencji CC 3.0 przystosowanych do prawa polskiego.

1. Uznanie autorstwa – BY

Pierwszy „warunek” – „Uznanie autorstwa” oznacza, że dozwolone jest kopiowanie, rozprowadzanie, przedstawianie i wykonywanie objętego prawem autorskim utworu oraz opracowywanie na jego podstawie utworów zależnych, jeżeli

²³ *Ibidem*, s. 191.

²⁴ *Ibidem*, s. 190–192; J. Barta, R. Markiewicz, Prawo autorskie, Warszawa 2013, s. 125–139.

²⁵ Licencja CC Uznanie autorstwa 3.0 Polska, <http://creativecommons.org/licenses/by/3.0/pl/legalcode> (dostęp z 8.11.2014 r.), tekst dostępny na licencji CC-BY *Creative Commons*; Licencja CC Uznanie autorstwa – Na tych samych warunkach 3.0 Polska, <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/pl/legalcode> (dostęp z 8.11.2014 r.), tekst dostępny na licencji CC-BY *Creative Commons*; Licencja CC Uznanie autorstwa – Użycie niekomercyjne 3.0 Polska, <http://creativecommons.org/licenses/by-nc/3.0/pl/legalcode> (dostęp z 8.11.2014 r.), tekst dostępny na licencji CC-BY *Creative Commons*; Licencja CC Uznanie autorstwa – Bez utworów zależnych 3.0 Polska, <http://creativecommons.org/licenses/by-nd/3.0/pl/legalcode> (dostęp z 8.11.2014 r.), tekst dostępny na licencji CC-BY *Creative Commons*; Licencja CC Uznanie autorstwa – Użycie niekomercyjne – Na tych samych warunkach 3.0 Polska, <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/3.0/pl/legalcode> (dostęp z 8.11.2014 r.), tekst dostępny na licencji CC-BY *Creative Commons*; Licencja CC Uznanie autorstwa – Użycie niekomercyjne – Bez utworów zależnych 3.0 Polska, <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/pl/legalcode> (dostęp z 8.11.2014 r.), tekst dostępny na licencji CC-BY *Creative Commons*.

²⁶ <http://creativecommons.pl/wyberz-licencje/zanim-wyberzesz-licencje/> (dostęp z 8.11.2014 r.), tekst dostępny na licencji CC-BY *Creative Commons*.

²⁷ W niniejszym opracowaniu zastosowanie słowa „warunek” zapisanego w cudzysłowie należy każdorazowo rozumieć jako charakterystyczny zapis, postanowienie umowne licencji CC.

²⁸ Poznaj licencje CC, <http://creativecommons.pl/poznaj-licencje-creative-commons/> (dostęp z 8.11.2014 r.), tekst dostępny na licencji CC-BY *Creative Commons*.

przywołano nazwisko autora pierwowzoru. Jest to konstrukcja najszersza, zgodna z definicją Wolnych Dóbr Kultury²⁹, która jest przypisywana jedynie dwóm pierwszym „warunkom” CC, tj. NC i BY.

Rys. 1. Uznanie autorstwa³⁰

2. Użycie niekomercyjne – NC

Drugi „warunek” – „Użycie niekomercyjne” stanowi, że wszelkie uprawnienia występujące w postanowieniu „Uznanie autorstwa” pozostają w mocy. Ograniczenia doznaje jednakże cel przeznaczenia tych uprawnień. Zgodne z licencją jest bowiem kopiowanie, rozprowadzanie, przedstawianie i wykonywanie utworu oraz opracowywanie na jego podstawie utworów zależnych jedynie do celów niekomercyjnych. Jak wskazano powyżej, postanowienie to jest również zgodne z definicją Wolnych Dóbr Kultury.

Rys. 2. Użycie niekomercyjne³¹

3. Na tych samych warunkach – SA

Trzeci „warunek” – „Na tych samych warunkach” dotyczy niespotykanej w prawie stanowionym konstrukcji, w której proponuje się wszelkie ww. uprawnienia dotyczące utworu (tj. kopiowanie, rozprowadzanie, przedstawianie, wykonywanie i opracowywanie utworów zależnych), ale dalsze rozprowadzanie utworu zależnego powinno być dokonywane na licencji identycznej do tej, na której został udostępniony utwór oryginalny.

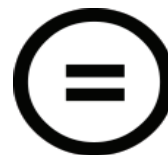

Rys. 3. Na tych samych warunkach³²

4. Bez utworów zależnych – ND

Ostatni „warunek” – „Bez utworów zależnych” wyłącza możliwość tworzenia utworów zależnych. Dozwolone jest na nim jedynie kopiowanie, rozprowadzanie, przedstawianie

i wykonywanie utworu jedynie w jego oryginalnej postaci. Można powiedzieć, że jest to postanowienie najbardziej daleko idące z proponowanych przez CC, gdyż w pewien sposób ogranicza ono twórczość.

Rys. 4. Bez utworów zależnych³³

Rodzaje licencji *Creative Commons* 3.0 Polska³⁴

Creative Commons udostępnia sześć umów licencji różniących się od siebie zakresem ograniczeń praw autorskich w treści umowy. Podstawę treści każdorazowo stanowi pierwsze postanowienie („warunek”), tj. uznanie przez licencjobiorcę autorstwa utworu, będącego przedmiotem uprawnienia licencyjnego. Użycie takiej konstrukcji umownej częściowo wypełnia obowiązek ustawowy, uregulowany w art. 34 PrAut, związany z uprawnieniem do dozwolonego użytku utworu. „Warunek” ten jest jednak mniej restrykcyjny niż „prawo cytatu” ustanowione przez wskazany art. 34 PrAut, nie wymaga bowiem podania źródła, z którego pochodzi utwór. Zastosowanie jedynie pierwszego postanowienia charakteryzuje pierwszą i najbardziej liberalną konstrukcją umowy licencji CC 3.0.

Można rozróżnić trzy modele skomplikowania zapisów umownych w omawianych licencjach. W zależności od wyboru liczby „warunków” można odnaleźć konstrukcje zawierające jeden, dwa lub nawet trzy postanowienia proponowane przez CC, a mianowicie:

1. „Uznanie autorstwa” 3.0 Polska – umowa ta przyznaje licencjobiorcy najszersze uprawnienia ze wszystkich dostępnych licencji CC. Pozwala na kopiowanie, wprowadzanie zmian, rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu, nakładając na licencjobiorcę jedynie obowiązek wskazania autorstwa utworu przez odpowiednie jego oznaczenie

²⁹ Definicja Wolnych Dóbr Kultury, <http://freedomdefined.org/Definition/Pl> (dostęp z 8.11.2014 r.).

³⁰ <http://creativecommons.pl/poznaj-licencje-creative-commons/> (dostęp z 8.11.2014 r.), grafika dostępna na licencji CC-BY *Creative Commons*.

³¹ *Ibidem* (dostęp z 8.11.2014 r.), grafika dostępny na licencji CC-BY *Creative Commons*.

³² *Ibidem* (dostęp z 8.11.2014 r.), grafika dostępna na licencji CC-BY *Creative Commons*.

³³ *Ibidem* (dostęp z 8.11.2014 r.), grafika dostępna na licencji CC-BY *Creative Commons*.

³⁴ Rozdział pt. Rodzaje licencji *Creative Commons* 3.0 Polska został opracowany na podstawie treści witryny <http://creativecommons.pl/> (dostęp z 8.11.2014 r.), dostępnej na licencji CC-BY *Creative Commons*.

- wskazane i omówione powyżej (Rys. 1. Uznanie autorstwa – BY). Jest to jedyna licencja proponowana przez CC, która zawiera tylko jeden „warunek”.
2. „Uznanie autorstwa” – „Na tych samych warunkach” 3.0 Polska – licencja ta uprawnia do powielania, wprowadzania zmian, rozpowszechniania, przedstawiania i wykonywania utworu. Postanowienia umowne nakładają na licencjodawcę dwa obowiązki. Po pierwsze, wymagane jest oznaczenie autorstwa utworu. Po drugie, licencjodawca jest zobowiązany udzielić takiej samej licencji na wszelkie utwory zależne, pochodzące od utworu będącego przedmiotem uprawnienia licencyjnego CC, których będzie autorem lub współautorem. Opisująca umowa jest wykorzystywana przez Wikipedię i wdrażana w ramach prowadzonych przez nią projektów.
 3. „Uznanie autorstwa” – „Użycie niekomercyjne” 3.0 Polska – licencja ta pozwala na powielanie, wprowadzanie zmian, rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu, będącego przedmiotem niniejszej umowy licencji, jedynie w celach niekomercyjnych. Warunek ten nie obejmuje jednak utworów zależnych, tj. utworów, które zostały stworzone przez wykorzystanie części utworu pierwotnego bądź wprowadzenie zmian w tym utworze (mogą one zostać objęte inną licencją). Podstawowym „warunkiem” jednak jest tutaj uznanie autorstwa utworu, a zatem licencjodawca ma obowiązek odpowiedniego oznaczenia utworu-przedmiotu uprawnienia licencyjnego.
 4. „Uznanie autorstwa” – „Bez utworów zależnych” 3.0 Polska – ten rodzaj umowy zezwala licencjodawcy rozpowszechniać, powielać, przedstawiać i wykonywać utwór (przedmiot licencji) również w celach komercyjnych, pod warunkiem nietworzenia utworów zależnych, tj. nietworzenia nowych utworów przez zastosowanie części pochodzącej z utworu pierwotnego, a także wprowadzenia zmian w utworze oryginalnym. Innymi słowy, licencjodawca zobowiązuje się do zachowania utworu w oryginalnej postaci na każdym etapie korzystania z tego utworu. Licencjodawca ma również obowiązek wskazania autorstwa utworu przez odpowiednie jego oznaczenie ustalone przez CC.
 5. „Uznanie autorstwa” – „Użycie niekomercyjne” – „Na tych samych warunkach” 3.0 Polska – licencja ta uprawnia do rozpowszechniania, przedstawiania i wykonywania utworu przez licencjodawcę, ale jedynie do celów niekomercyjnych. Licencjodawca zgodnie z umową ma również obowiązek wskazania autorstwa utworu będącego przedmiotem uprawnienia licencyjnego. Umowa ta nakłada także na licencjodawców obowiązek zastosowania tych samych postanowień licencyjnych do utworów zależnych powstałych przez odpowiednie użycie utworu, który jest przedmiotem uprawnienia licencyjnego.

6. „Uznanie autorstwa” – „Użycie niekomercyjne” – „Bez utworów zależnych” 3.0 Polska – licencja ta zezwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie dla celów niekomercyjnych. Kolejnym obowiązkiem nałożonym na licencjodawcę jest zachowanie utworu w oryginalnej postaci (nietworzenie utworów zależnych). Podstawowym elementem tej umowy, tak jak w każdej licencji CC, jest wskazanie autorstwa utworu. Z całą pewnością jest to najbardziej restrykcyjna ze wszystkich licencji CC, ponieważ najbardziej ogranicza ona swobodę korzystania z utworu.

Licencje CC, dzięki przystępnej możliwości wyboru przez autora utworu (licencjodawcę) zakresu uprawnień przyznawanych potencjalnemu korzystającemu z utworu (licencjodawcy), zachęcają do wprowadzania twórczości do obrotu, szczególnie cyfrowego. Każda z sześciu licencji proponowanych przez organizację ma swoje miejsce w obrocie przedmiotami praw autorskich, przez co twórca może szybko zdecydować, którą umowę zastosować w konkretnym przypadku. Oczywiście można zarzucić CC za mały wybór wzorów licencji, ale z drugiej strony, gdyby dodać do czterech podstawowych „warunków” kolejne dwa, znacznie utrudnilibyśmy proces decyzyjny autora-potencjalnego licencjodawcy.

Wybrane wątpliwości funkcjonalne licencji CC

Literatura przedmiotu dość zgodnie wskazuje na wiele nieścisłości i problemów w stosowaniu omawianych licencji w odniesieniu do polskich regulacji prywatnoprawnych. Są to m.in.:

1. Ograniczone możliwości ustanawiania zakazów wypowiedzenia licencji – § 7 lit. b każdej z omawianych licencji stanowi, że poza postanowieniem dotyczącym automatycznego wygaśnięcia umowy licencji w przypadku naruszenia jej postanowień (§ 7 lit. a licencji) licencjodawca zrzeka się prawa wypowiedzenia bądź innego rozwiązania licencji. Jest to konstrukcja niezmiernie kontrowersyjna, biorąc pod uwagę usprawianienie twórcy ustanowione w art. 56 PrAut, który stanowi, że twórca może odstąpić od umowy lub ją wypowiedzieć ze względu na swoje istotne interesy twórcze.
2. Obowiązek dokładnego wymieniania pól eksploatacji w sposób wyraźny – pola eksploatacji w umowach licencji CC są opisane dość lakonicznie w § 3 każdej z licencji, co stawia pod znakiem zapytania skuteczność tej części umowy. Zgodnie bowiem z art. 41 ust. 2 PrAut umowa o przeniesienie autorskich praw majątkowych lub umowa o korzystanie z utworu (licencja) obejmuje pola eksploatacji wyraźnie w niej wymienione. Jak wskazuje E. Traple komentując art. 50 PrAut „Pojęcie »odrębne pole eksploatacji« oznacza (...) zasadniczo każdy sposób eksploatacji uznany przez praktykę obrotu za samodzielny pod

- względem technicznym i ekonomicznym, tj. taki, który nie może być zastąpiony dotychczasowymi sposobami korzystania³⁵. Przypadek niedokładnego bądź niewłaściwego uregulowania umownego dotyczącego pól eksploatacji może doprowadzić do niezawinionego rozpowszechnienia bądź wykonania utworu niezgodne z prawem autorskim, co oznaczałoby, że umowa została sporządzona zbyt niedokładnie. Oczywiście należy pamiętać, iż w tej kwestii będzie wypowiadał się każdorazowo właściwy sąd. W jednym z wyroków SN uznał, że zarówno umowa przeniesienia majątkowych praw autorskich, jak i umowa licencyjna obejmują pola eksploatacji wyraźnie w nich określone, co oznacza, że określenie pól eksploatacji, w rozumieniu art. 50 PrAut, stanowi *essentialia negotii* takiej umowy³⁶. Orzeczenie to wskazuje pośrednio wagę pól eksploatacji oraz ich prawidłowego ustalenia w umowie licencji.
3. Zakaz zrzeczenia się niektórych rodzajów wynagrodzeń autorskich – w polskim porządku prawnym niektóre rodzaje wynagrodzeń prawnoautorskich są niezbywalne, co wynika z art. 18 ust. 3 PrAut. Licencje CC w pkt 3 stanowią, że umowa licencji ma charakter nieodpłatny. Niemniej jednak § 3 lit. f pkt i licencji, stanowi: „jeżeli według prawa właściwego Licencjodawcy przysługuje niezbywalne prawo do wynagrodzenia, lub korzystanie z Utworu w określony sposób jest możliwe jedynie za pośrednictwem osoby trzeciej, a Licencjodawca nie może skutecznie wyłączyć takiego przymusowego pośrednictwa niniejszą Licencją, to Licencjodawca zastrzega sobie wyłączne prawo do takiego wynagrodzenia oraz zastrzega takie przymusowe pośrednictwo bez ograniczeń³⁷. Postanowienie to jest dość skuteczną próbą sanowania skutków niezgodności generalnego postanowienia o nieodpłatności licencji z krajowym porządkiem prawnym (przytoczony powyżej art. 18 ust. 3 PrAut).
 4. Konieczność pośredniczenia organizacji zbiorowego zarządzania zgodnie z art. 21¹ PrAut – K. Siewicz trafnie zauważył, że w pewnych sytuacjach korzystający z utworu będzie miał obowiązek zawrzeć odpowiednią umowę z właściwą organizacją zbiorowego zarządzania prawami autorskimi. Taka sytuacja w praktyce będzie miała jednak miejsce niezwykle rzadko, gdyż licencjobiorcą podlegającym temu obowiązkowi jest według art. 21¹ ust. 1 PrAut operator sieci kablowej reemitujący w sieciach kablowych utwory nadawane w programach organizacji radiowych i telewizyjnych.
 5. Postanowienie o warunkowym rozwiązaniu umowy licencji w przypadku naruszenia jej postanowień – w art. 89 KC zdefiniowano warunek. Ustawodawca uznał, że z zastrzeżeniem wyjątków w ustawie przewidzianych albo wynikających z właściwości czynności prawnej powstanie lub ustanie skutków czynności prawnej można uzależnić od zdarzenia przyszłego i niepewnego, tj. warunku. Należy zatem zadać pytanie, czy postanowienie o warunko-

wym rozwiązaniu umowy licencji w przypadku naruszenia jej postanowień przez Licencjobiorcę jest prawidłowe. W polskiej doktrynie prawa cywilnego kontrowersyjny jest pogląd stanowiący, że warunkiem nie może stanowić zdarzenie, którego ziszczenie się zależy wyłącznie od strony (*conditio potestativa*)³⁸.

6. Przeniesienie praw autorskich majątkowych na organizację zbiorowego zarządzania powodujące niemożność zawierania umów licencji CC – art. 64 PrAut stanowi, że umowa zobowiązująca do przeniesienia autorskich praw majątkowych przenosi na nabywcę, z chwilą przyjęcia utworu, prawo do wyłącznego korzystania z utworu na określonym w umowie polu eksploatacji, chyba że inaczej w niej postanowiono. Nie tylko więc, tak jak zauważył K. Siewicz, organizacje zbiorowego zarządzania mogą uzyskać wyłączność w korzystaniu z utworu na określonym polu eksploatacji. Po przeniesieniu praw majątkowych do utworu twórca traci, zgodnie z zasadą *nemo plus iuris*, prawo do rozporządzania nimi.
7. Umowna definicja twórcy³⁹ – zgodnie z art. 8 ust. 2 PrAut domniemywa się, że twórcą jest osoba, której nazwisko w tym charakterze uwidoczniło na egzemplarzach utworu lub której autorstwo podano do publicznej wiadomości w jakikolwiek inny sposób w związku z rozpowszechnianiem utworu. Według § 1 licencji, zawierającego definicję umowne, zwrot „twórca” oznacza⁴⁰ w odniesieniu do utworów twórcę lub podmiot, na rzecz którego prawa autorskie przysługują w sposób pierwotny lub – w przypadku niemożności ustalenia tych podmiotów – wydawcę lub producenta, a dodatkowo: w przypadku artystycznych wykonań – aktorów, recytatorów, dyrygentów, instrumentalistów, wokalistów, tancerzy i mimów oraz inne osoby w sposób twórczy przyczyniające się do powstania wykonania; w przypadku fonogramu lub wideogramu – producenta fonogramu lub wideogramu; w przypadku nadań programów – organizację radiową lub telewizyjną; w przypadku pierwszych wydań – wydawcę, który jako pierwszy w sposób zgodny z prawem opublikował lub w inny sposób rozpowszechnił utwór, którego czas ochrony już wygasł, a jego egzemplarze nie były jeszcze publicznie udostępniane; w przypadku

³⁵ E. Traple, [w:] J. Barta (red.), System Prawa Prywatnego, t. XIII. Prawo Autorskie, komentarz do art. 50, Warszawa 2013, s. 169.

³⁶ Zob. wyrok SN z 23.9.2004 r., III CK 400/03, Legalis.

³⁷ Licencja CC Uznanie autorstwa 3.0 Polska, <http://creativecommons.org/licenses/by/3.0/pl/legalcode> (dostęp z 8.11.2014 r.), tekst dostępny na licencji CC-BY *Creative Commons*.

³⁸ Por. M. Pazdan, [w:] K. Pietrzykowski (red.), Kodeks cywilny. Komentarz, t. 1, wyd. 5, Warszawa 2008, s. 445.

³⁹ J. Barta, R. Markiewicz, Prawo..., s. 273; por. K. Siewicz, [w:] J. Kępiński, K. Kafkowska-Waśniowska, R. Sikorski (red.), Granice prawa autorskiego, Warszawa 2010, s. 145–151; W. Machała, Wybrane cywilnoprawne aspekty..., s. 424–425.

⁴⁰ Z zastrzeżeniem § 8 lit. g, który stanowi, że wyrażenia użyte w licencji CC należy rozumieć zgodnie z ustawą o prawie autorskim i prawach pokrewnych.

wydań naukowych i krytycznych – tego, kto po upływie czasu ochrony prawa autorskiego do utworu przygotował jego wydanie krytyczne lub naukowe, niebędące utworem; w przypadku baz danych niespełniających cech utworu – producenta bazy danych⁴¹.

Mimo wspomnianego § 8 lit. g licencji, który zwraca szczególną uwagę na obowiązek interpretacji zwrotów użytych w umowie CC w sposób spójny z ustawą o prawie autorskim i prawach pokrewnych, trudno jest uznać za zasadną próbę wprowadzenia do umowy definicji twórcy. Takie postanowienie umowne prowadzi do niepożądanych wątpliwości semantycznych, które może napotkać stosujący licencję CC. Wątpliwości semantyczne mogą zaś wpłynąć na popularność opisywanego instrumentu prawnego, gdyż moim zdaniem najwyższej ceniona w takich narzędziach prawnych jest ich dokładność i spójność z systemem prawnym. Dokładność, prostota i spójność zapisów umownych prowadzi niewątpliwie do prawidłowego stosowania umów przez praktyków, do czego powinna dążyć organizacja CC.

Digitalizacja postanowień licencyjnych

Warto na koniec przytoczyć interesujący i bardzo dobrze rokujący mechanizm, jaki wdrożyła organizacja w celu efektywniejszego i wygodniejszego wyszukiwania utworów objętych omawianymi licencjami. W utworach wyrażonych w formie elektronicznej, tj. w formie pliku komputerowego, licencjodawca może zawrzeć znacznik wskazujący na objęcie określoną licencją CC, dzięki czemu odpowiednio zaprogramowana wyszukiwarka będzie umożliwiała filtrowanie treści wyników wyszukiwania jedynie do tych plików, które są objęte konkretną licencją. Zdecydowanie łatwiej będzie zatem potencjalnemu licencjobjorcy znaleźć utwor do konkretnego zastosowania, np. komercyjnego użycia obrazu w kampanii reklamowej znanego napoju gazowanego. Obecnie mechanizm ten stosują m.in. takie wyszukiwarki, jak: Wikimedia Commons, Google, Flickr, YouTube, SoundCloud, Open Clip Art Library oraz Europeana.

Podsumowanie

Instrumenty, takie jak opisywany w niniejszym referacie, są wciąż niedoceniane i zbyt mało rozpowszechnione wśród autorów i podmiotów korzystających z praw autorskich. Mimo wszelkich wątpliwości, które występują, analiza licencji CC pod kątem zgodności z polskim prawem autorskim wydaje się prowadzić do wniosku, że licencje te owocnie wypełniają pewną niszę rynkową, która powstała w wirtualnym świecie. Nisza ta była przez bardzo długi czas niezagospodarowana, co mogli odczuć szczególnie korzystający z utworów, aczkolwiek odbijało się to również na twórcach. Przez niską świadomość prawną w zakresie prawa autorskiego, szczególnie w latach 90., rozpowszechniło się niepokojące i powszechne zjawisko społecznego aprobowania naruszeń praw autorskich do utworów rozpowszechnianych przez elektroniczne pola eksploatacji. Być może, gdyby takie narzędzia jak licencje CC zostały zaproponowane odpowiednio wcześniej, były właściwie przedstawione i rozpowszechnione, nie mielibyśmy zarówno w przeszłości, jak i obecnie tak wielu przykładów naruszeń praw autorskich. Niemniej jednak CC trwale wpisało się w elektroniczne karty wirtualnego świata. Głównie dzięki swojej prostocie, przejrzystości oraz nowoczesności. Algorytm umożliwiający wyszukanie pliku objętego określoną licencją niezmiernie ułatwia obrót utworami, a opracowane wzory graficzne po powtórnym użyciu szybko zapadają w pamięć. Do tego jednak, aby przedmiotowe umowy licencji zostały pozytywnie odebrane przez doktrynę prawnoautorską oraz prawników praktyków, konieczna jest istotna zmiana wielu postanowień. Niniejsza praca jest jedynie próbą wprowadzenia do problematyki prawidłowości implementacji licencji CC do polskiego porządku prawnego. Zagadnienie to powinno zostać zdecydowanie szerzej omówione, co może doprowadzić do zniwelowania wątpliwości interpretacyjnych podczas stosowania niniejszych licencji.

⁴¹ Licencja CC Uznanie autorstwa 3.0 Polska, <http://creativecommons.org/licenses/by/3.0/pl/legalcode> (dostęp z 8.11.2014 r.), tekst dostępny na licencji CC-BY *Creative Commons*.

Creative Commons 3.0 licences in Polish legal order and their existence in the virtual world – selected private law aspects

This article discusses licences which constitute a basic toll offered by Creative Commons (CC), in particular their position in the Polish legal order and their existence in the virtual world. These issues are of great significance in the virtual world, since the ever growing number of major market players (eg. Wikipedia, Flickr, YouTube or even the White House) approve in the operations „some rights reserved” licences. The standard is provided primarily by CC organization.

■ Ochrona wirtualnych obiektów w prawie karnym

Rafał Mikołajczyk¹

W niniejszym opracowaniu autor omawia aspekty prawne obrotu obiektami wirtualnymi, które to – wbrew powszechnemu błędnemu przekonaniu – mają również wartość ekonomiczną w rzeczywistości. W szczególności analizuje zagadnienie ochrony prawno-karnej tych dóbr. Problematyka ta jest istotna z uwagi na nieustabilizowany stan prawny.

Uwagi wstępne

„Przyglądając się dzisiejszemu światu, zauważymy, że gry komputerowe i Internet z nimi powiązany są wszechobecne”². Widok ludzi pochłoniętych zdobywaniem kolejnych poziomów w grach, po pierwsze, nie należy do rzadkości, po drugie – kompletnie nas już nie dziwi. Typowe gry komputerowe, w których gracz przechodzi z poziomu na poziom, zdobywa punkty, umiejętności i inne akcesoria, w dobie Internetu przybrały postać gier o nazwie MMORPG (*Massively-Multiplayer Online Role Playing Games*), np. *World of Warcraft*, *Sims Online* czy bijąca popularnością *Second Life*. Z czasem – gdy ekspansja Internetu się powiększała i postępował błyskawiczny rozwój technik informatycznych – zwykle gry stały się przestrzenią narażoną na cyberprzestępców. I tak po raz kolejny doświadczyliśmy na całkowicie nowej płaszczyźnie przejawów mrocznej strony ludzkiej natury.

Zjawisko kradzieży w grach

Coraz częściej usłyszymy w komisariacie Policji:

„– Dzień dobry, chciałem zgłosić kradzież.

– Co ukradziono?

– Cztery statki Titan w EVE Online”³.

Przedmiotem kradzieży w grach bywają bardzo różne dobra: postacie, waluta bądź akcesoria. Co tak pociąga złodziei wirtualnych przedmiotów? To, że tu naprawdę chodzi o najprawdziwsze pieniądze. Obrót dobrami stworzonymi w grach MMORPG, który ma miejsce w wirtualnym świecie, wbrew błędnym przekonaniom ma – poza magiczną wartością – również ekonomiczną wartość w rzeczywistości. „Z teoretycznego punktu widzenia przedmiot w grze przedstawiany jest jako najmniejsza jednostka danych konstytuujących plik”⁴. Dla potencjalnego uczestnika gier przybiera to formę elektronicznego budynku, miecza, awatara służącego do przebywania w owym świecie wirtualnym. Gracze mogą między sobą wymieniać się poszczególnymi „dobra wirtualnymi”, które pozwalają im zdobywać kolejne poziomy w grze. Jednak nie we wszystkich grach jest dopuszczalna taka praktyka. I właśnie ten zakaz, jak również chęć uzyskania zysku ze sprzedaży wirtualnych obiektów, wywołuje coraz częstsze zjawisko kradzieży w grach, a następnie nielegalnego handlu. „Współcześnie również coraz większa liczba producentów zaczyna czerpać dochody z obrotu wirtualnymi przedmiotami między użytkownikami”⁵. Uczestnik gry, by zakupić wirtualny

miecz lub postać w grze, wcześniej przez transakcję finansową wprowadza do wirtualnego świata rzeczywistą walutę.

Aspekty prawne obrotu obiektami wirtualnymi

Opisując charakterystykę *In-Game Items*, nie możemy zapomnieć, że powstaje on przez wyobraźnię użytkownika lub autora gry i jest wytworem niematerialnym. Rzeczywiste przedmioty w obrocie ekonomicznym niewątpliwie posiadają odpowiadające im pieniężne ekwiwalenty. Czy możemy również w taki sposób przedstawić zagadnienie *In-Game Items*? Czy wartość wirtualna przekłada się w jakikolwiek sposób na wartość realną? Ten nieustabilizowany normatywnie stan wywołał kontrowersje i trudności dotyczące prawnych aspektów obrotu obiektami wirtualnymi.

Do bardziej obrazowego przedstawienia problemu posłuży mi kilka przypadków. Pierwszy z nich to chiński gracz, który, wykorzystując specjalny program wprowadzony do gry, dokonywał wirtualnych rozbojów na innych uczestnikach, kradnąc należące do nich cenne przedmioty i sprzedając je na portalu aukcyjnym. Podobnie 21-latek z Japonii wyłudził od administratora gry *Ultima Online* hasło do konta jednej z graczek, po to by sprzedać jej wirtualny dom za równowartość 2000 zł. Na polskim gruncie: w Krośnie 16-latek został ograbiony z wartego 3500 zł wyposażenia swojego cyberwojownika. Włamano się na jego konto w grze, a następnie przeniesiono ekwipunek na postać innego gracza. Na popularnych portalach aukcyjnych można znaleźć zdobyte nielegalnie akcesoria z gier *online*, których cena sięga nieraz wielu tysięcy. Kradzież przedmiotów w grach sieciowych stała się już na świecie rodzajem dochodowego przemysłu. Czy uczestnik gry komputerowej, który ukradł drugiemu tarczę i hełm wirtualnego bohatera, jest przestępcą? Sądy

¹ Absolwent Wydziału Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego.

² M. Wąsowska, Historia gier wideo i gier komputerowych, [w:] K. Grzybk (red.), Prawo w wirtualnych światach, Warszawa 2013, s. 7.

³ <http://www.mmorpg.org.pl/news/zobacz/997-Halo-tu-Policja-Dzie%20C5%84-Dobry-chcia%C5%82em-zg%C5%82osi%C4%87-kradzie%C5%BC-Co-ukradziono-Cztery-statki-Titan-w-EVE-Online?page=2> (dostęp z 15.9.2014 r.).

⁴ Ung-gi Yoon, South Korea and indirect reliance on IP law: real money trading in MMORPG items, Oxford 2008, s. 174.

⁵ <http://www.reuters.com/article/2009/12/29/us-internet-virtualgoods-idUSTERE5BS2W420091229> (dostęp z 12.9.2014 r.).

orzekają, że tak, i wydają wyroki. 27-latek z Olsztyna stracił w grze ekwipunek o wartości 900 zł. Sprawca, posługując się programem szpiegującym, zdobył login i hasło do konta w grze, a następnie zabrał ekwipunek przynależny postaci animowanej. W tym wypadku ustalono sprawcę i skazano z art. 287 § 1 KK⁶ na karę pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania na okres lat trzech.

Niezależnie od powyżej wskazanego wyroku, który przecież mógł być sądową pomyłką, należy rozważyć, czy możliwe jest zastosowanie w powyższych przypadkach któregoś z przepisów polskiego Kodeksu karnego. Dopiero kilka lat temu krajowy wymiar sprawiedliwości zaczął mierzyć się ze sprawami dotyczącymi naruszeń dóbr wirtualnych, które w zdecydowanej większości dotyczą kradzieży. Brak w tym zakresie regulacji prawnych w naszym ustawodawstwie zmusza więc osoby stykające się z tym problemem do konieczności opierania się na zagranicznych rozwiązaniach prawnych. Według mnie odrzucić należy te wszystkie, nasuwające się jako oczywiste, przepisy, które zawierają znamiona cudzej rzeczy ruchomej. Nie jest to ani kradzież, ani kradzież z włamaniem, ani rozbój. Nie jest to również przywłaszczenie cudzej rzeczy ruchomej. Zgodnie z art. 45 KC rzeczami są tylko przedmioty materialne. Oznacza to, że nie są nimi elementy gry, mimo że posiadają wartość, którą ostatecznie można wyrazić w pieniądzu. W związku z tym jakikolwiek przedmiot istniejący jedynie wirtualnie nie może być przedmiotem ani kradzieży, ani rozboju. Nie zmienia tego faktu nawet to, iż wirtualne elementy gry zbywalne są na portalach aukcyjnych.

Może wyjściem z tej sytuacji będzie stosowanie w takich przypadkach przepisów, które posługują się znamieniem mienia⁷. Mieniem, zgodnie z art. 44 KC, jest bowiem własność oraz inne prawa majątkowe. „O ile wspomniana własność i inne prawa rzeczowe dopuszczalne są tylko na rzeczach, o tyle kategoria praw majątkowych jest swoim zakresem o wiele szersza i obejmuje również prawa majątkowe na dobrach niematerialnych (np. majątkowe prawa autorskie)”⁸. Prawo do korzystania z utworu jest autorskim prawem majątkowym zgodnie z art. 17 ustawy z 4.2.1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych⁹. Gracz zawiera z licencjodawcą umowę licencyjną na korzystanie z utworu (programu komputerowego), która to umowa jest rozszerzana w ramach ewentualnych zmian na kolejne elementy, dokupowane lub nabywane przez gracza. Naruszenie prawa do korzystania z programu, w tym z jego części, co jest skutkiem zachowań wyżej przedstawionych, będzie naruszeniem prawa do korzystania z utworu, które jest prawem majątkowym, czyli znajdu-

je się w definicji mienia. Nawet przy przyjęciu takiej wykładni zagadnienia „mienia” nie możemy stosować art. 284 § 1 KK¹⁰, ponieważ przepis odnosi się do takiej sytuacji, w której przedmiot został jakby utracony, a następnie całkiem przypadkiem znalazł się w posiadaniu sprawcy owego zaginięcia.

W zależności od realiów sprawy i ostatecznie przyjętej kwalifikacji w każdym z powyższych przypadków należy rozważyć realny bądź pozorny zbieg z art. 267 § 1, art. 268 § 1 i art. 287 § 1 KK, czyli rodzajów przestępstw odnoszących się do przestępczości komputerowej¹¹. Pozbawienie gracza dostępu i możliwości używania swojej postaci lub zakupionych obiektów stanowi również naruszenie art. 115 ust. 3 PrAut¹².

Podsumowanie

Przepisy Kodeksu karnego są niespójne w tym zakresie spraw, a nawet w ogóle nie wspominają o tej kategorii przestępstw. Mając na uwadze powyższe rozważania, polski ustawodawca czym prędzej powinien przyjąć określoną i jednoznaczną drogę prawną do rozwiązywania współczesnej problematyki związanej ze światem wirtualnym. Wszystko po to, by wirtualne statki kosmiczne spokojnie czekały na nas w bazie (czytaj: na koncie w grze), postaci herosów były zawsze na nasze rozkazy, a wirtualne monety nadal brzęczały w naszej sakiewce. Bo wszystkie one mają całkiem realną wartość.

⁶ Zob. art. 287 KK § 1: „Kto zabiera w celu przywłaszczenia cudzą rzecz ruchomą, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5”, oraz § 2: „Tej samej karze podlega, kto bez zgody osoby uprawnionej uzyskuje cudzy program komputerowy w celu osiągnięcia korzyści majątkowej”.

⁷ J. Kulesza, Prawnokarna ochrona wirtualnej własności?, [w:] K. Grzybczyk (red.), Prawo w wirtualnych światach, Warszawa 2013, s. 302.

⁸ W.J. Katner, Komentarz do art. 44 KC, Lex/el. 2014.

⁹ Tjeden.: Dz.U. z 2006 r. Nr 90, poz. 631 ze zm.; dalej jako: PrAut.

¹⁰ Zob. art. 284 § 1 KK: „Kto przywłaszcza sobie cudzą rzecz ruchomą lub prawo majątkowe, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3”.

¹¹ Zob. art. 267 § 1 KK: „Kto bez uprawnienia uzyskuje dostęp do informacji dla niego nieprzeznaczonej, otwierając zamknięte pismo, podłączając się do sieci telekomunikacyjnej lub przelamując albo omijając elektroniczne, magnetyczne, informatyczne lub inne szczególne jej zabezpieczenie, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2”, oraz art. 268 § 1 KK: „Kto, nie będąc do tego uprawnionym, niszczy, uszkadza, usuwa lub zmienia zapis istotnej informacji albo w inny sposób udaremnia lub znacznie utrudnia osobie uprawnionej zapoznanie się z nią, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2”.

¹² Zob. art. 115 ust. 3 PrAut: „Kto w celu osiągnięcia korzyści majątkowej w inny sposób niż określony w ust. 1 lub ust. 2 narusza cudze prawa autorskie lub prawa pokrewne określone w art. 16, art. 17, art. 18, art. 19 ust. 1, art. 191, art. 86, art. 94 ust. 4 lub art. 97, albo nie wykonuje obowiązków określonych w art. 193 ust. 2, art. 20 ust. 1–4, art. 40 ust. 1 lub ust. 2, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do roku”.

Protection of virtual objects in penal law

In this study the author discusses legal aspects of trading in virtual objects which – against the widespread erroneous belief – also carry economic value in reality. In particular, the author analyses the issue of penal law protection of those goods. Those issues are crucial owing to their unstable legal status.